

Գին՝ 400
Լիրանան 225 Լ. Դ.
Արտասահման 1 Տոլար

Ապսպրանքի համար դիմել հեղինակին՝

ARDACHES DER KHATCHADOURIAN
Karm el-Zeytoun, No. 23
Achrafié, Beyrouth
Liban

Կամ՝

ՀՐԱՏԱՐԱԿԶԱՏՈՒՆ՝
G. DONIGUIAN & FILS
887, Rue du Fleuve, St. Michel
Beyrouth — Liban

Printed in Lebanon

ԱՐՏԱՇԷՍ ՏԷՐ ԽԱԶԱՏՈՒՐԵԱՆ

ՈՒՂՂԱԳՐԱԿԱՆ ՈՒՂԵՑՈՅՑ

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ
ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

(Բ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ)

ՎԵՐԱՄՇԱԿՈՒԱԾ ԵՒ ՃՈՒՍՏԱԾ

ՏՊԱՐԱՆ ՏՕՆԻԿԵԱՆ

ՊԵՂՈՒՅՔ

1970

ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Ուղղագրական այս ուղեցույցը կը բաղկանայ չորս մասերէ։

Ա.— ԿԱՆՈՆԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ։ Այս մասին մէջ տրուած են ձայնաւորներու եւ բաղաձայններու ուղղագրութեան վերաբերեալ կանոններ։ Յարմար դատած ենք ասոնց կցել նմանաձայն բառերու եւ երկու ձեւով գրուող բառերու ընդարձակ ցանկեր։

Բ.— ՈՒՂՂԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ։ Այս մասին մէջ խօսած ենք գլխագիրի գործածութեան, կետադրութեան եւ տողադարձի կանոններուն մասին։ Հրահանգներուն համար օգտագործած ենք հայ գրագէտներէն տողեր։

Գ.— ԶԱՅՆԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ։ Ուղղագրական ձեռնարկներու մէջ այս երեւոյթը իբր արժանի տեղը չէ գրուած։ Այս ուղեցույցին մէջ ընդարձակ տեղ յատկացուցած ենք ձայնափոխութեան, այն յստակ համոզումով եւ գիտակցութեամբ, որ բառերուն ուղղագրութիւնը սերտ աղերս ունի անոնց *ստուգաբանութեան* հետ, իսկ այս վերջինն ալ *ձայնափոխութեան* հետ։

Դ. — ՈՒՂՂԱԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՈՃԱԲԱՆԱԿԱՆ ՍԽԱՆՆԵՐ՝ : Այս մասին մէջ նկատի առնուած են ընթացիկ սխալներ, որոնք տեղ գտած են մեր գրաւոր եւ բերանացի արտայայտութիւններուն մէջ :

Յարմար դատած ենք այս ձեռնարկին կցել յաւելուածի բաժին մը, ուր տրուած են ուսուցիչին համար պիտանելի յաւելուածական տեղեկութիւններ :

Այս Բ. տպագրութեան առիթով կատարուած են վերամշակումներ — յաւելումներ եւ յապաւումներ : Ջանացած ենք դիւրացնել ուղղագրութիւնը՝ տեղ տալով ընդհանուր կանոններու եւ ջնջելով մասնակիները :

Այս բոլոր ծանօթութիւնները կ'արժեւորուին միայն այն ատեւ, երբ կայ հայ լեզուն ուղիղ խօսելու եւ գրելու ներքին մղումը, այլապէս անոնք կը մնան *ձայն բարբառայ յոսսպատի* :

Մեր համոզումով, ամէն գիտակից հայ, պատմական անցեալ ունեցող իր լեզուն յարգելու համար, պէտք է որ տեղեակ ըլլայ անոր ուղղագրական կանոններուն : Իսկ ամէն հայ աշակերտ, իր աշակերտական սեղաններէն իսկ, պարտի անսխալ խօսիլ եւ գրել հայ լեզուն :

*:

Այս ձեռնարկը ուղղուած է գլխաւորաբար հայ աշակերտութեան. բայց գայն կրնան գործածել գրասէրներ եւ մրտաւորականներ ալ :

Հայ լեզուի հիմնական կանոններուն հետեւիլը պէտք է որ հաստատ ուղեգիծ դառնայ : Անգամ մը որ այս սկզբունքը խախտի, լեզուական անիշխանութիւն կը տիրէ : Այս պատճառով, լեզուին անեղծ պահպանման կաշուած պահակները — ուսուցիչ, գրագէտ, խմբագիր եւ տպարանատէր, պէտք է որ մշտարթուն հսկեն հայ լեզուի մաքրութեան վրայ :

Ա. Մ Ա Ս

ԿԱՆՈՆԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Լեզուի մը բառերը ուղիղ գրելու կերպը կը կոչուի ուղղագրութիւն :

Հայերէնի ուղղագրութիւնը կը բաժնուի երկուքի — փորձառական եւ կանոնական : Առաջին խումբին մէջ կ'ընդունան այն բոլոր բառերը, զորս կարելի է փորձառութեամբ կամ զործածութեամբ սորվիլ : Իսկ կանոնական ուղղագրութիւնը հիմնուած է լեզուին քերականական օրէնքներուն եւ ստուգաբանութեան վրայ : Մեր այս ուղեցոյցը փորձ մըն է հայերէնի ուղղագրութեան կանոնական մասը տալու :

Ներկայիս մեր այբուբենը կը բաղկանայ 38 տառերէ, որոնցմէ եօթը հատը պարզ ձայնաւորներ են. Ա, Ե, Ը, Ի, Ո, Օ, իսկ միւս 31 տառերը՝ բաղաձայններ : Եւր որ այբուբենին մէջ զոյութիւն ունի, կը համարուի շողկոտ մը, որ միացուցած է յետսամուտ Օ եւ Ֆ տառերը, այբուբենի միւս 36 տառերուն :

Ունինք հնչիւններ, որոնք առանձին չիւրերսով չէ որ կ'արտայայտենք, այլ զիւրերու միացումով : Այս միասին հնչուող տառերը կրնան ըլլալ բաղադրեալ ձայնաւոր կամ երկբարբառ : Ասոնք պիտի տեղադրուանք ձայնախիտութեան բաժինին մէջ :

Հայերէնի ուղղագրութեան զփուտութիւնը կը կախնուի դիւրաւորապէս նմանաձայն հնչիւն ունեցող թողաձայններուն

մէջ: Այդ զիրերը ստորաբար երեք խումբի կը բաժնուին, որոնք են .

պ-ք-փ, կ-զ-է, տ-դ-թ, յ-հ, ծ-ձ-ց, ճ-ջ-չ, ը-ռ, լ-վ . . . :

Ունինք նմանաձայն ուրիշ զիրեր ալ, սակայն սնոնք իրարու հետ չեն շփոթուիր . օրինակ՝ Ժ-շ, գ-ս, դ-խ, եւ այլն :

Այս զիրերուն կարգը հետեւեալն է .— Ընդր կամ լերկ միջին եւ քաւ :

Հայ զիւղացին հարադատօրէն կրցած է ասոնց աստիճանական փոփոխութիւնը հնչել կամ արտաբերել . բայց արեւմտահայը, որ ներկայիս է սփիւռու աշխարհի ցրուած է, կորսնցուցած է այդ կարողութիւնը եւ ստեղծած շփոթ մը՝ միջին եւ քաւ զիրերուն միջեւ :

Հայր Ս . Եղիայեան, իր՝ Ոսկեփորիկ Հայերէն Ուղղագրութեան զբոյժին մէջ, այս դժուարութենէն զուրս դալու միջոց մը ցոյց կու տայ . «Իւրօքսնչիւր խումբի առաջին զիրերը (=լերկերը) կ'արտասանենք՝ առանց օդ նետելու բերնէն, այսպէս՝ պա . կա . յա . ծա :

«Միջինները կ'արտասանենք՝ բերնին մէջ եղած օդը նետելով . այսպէս՝ բա . գա . դա . շա . ձա . ջա :

«Թաւերը կ'արտասանենք՝ քոփերէն օդ նետելով, կամ թէ՛ նախորդ զիրերուն հ ձայնը կցելով, ի միասին հնչելու պայմանաւ — ձուլուած . այսպէս՝ փա-քիա, ֆա-ֆիա, քա-դիա, ցա-ձիա, չա-ջիա .» (էջ 6) :

Կայ նաեւ ուրիշ ուղեցոյց մը — ընդհանուր արմամբ լերկերը լերկերուն եւ թաւերը թաւերուն հետ կու դան, եւ կամ լերկերը թաւերուն հետ . օրինակ՝ բալտս եւ ո՛չ թէ բախդ :

ՉԱՅՆԱԻՈՐՆԵՐՈՒ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ա . Դ Ա Ս

Ա

Ա տառին ուղղագրութիւնը բառին սկիզբը եւ մէջը զժուարութիւն չի ներկայացներ : Բառին վերջաւորութեան կրնայ դժուարութիւն տալ, սակայն կանոններուն հետեւելով կարելի է ուղիղ գրել :

Միւսմանկ արմատական բառերուն մէջ ա-ին յաջորդող յ զիրը կիսաձայն է եւ կը հնչուի . օրինակ՝ հալ, բալ, վալ :

Հայերէնի մէջ ա ձայնաւորով վերջացող բաղմավանկ բառ դրեթէ չունինք, միշտ անոր կ'ընկերանայ անձայն յ մը . օրինակ՝ տղայ, ֆահանայ, մամամայ :

Ունինք կարգ մը բացառիկ պարագաներ, ուր անձայն յ-ն կը գեղչուի :

× 1.— Այսպէս կարգ մը դերանուններ եւ մակբայներ .— Սա, դա, նա, ասիկա, ատիկա, անիկա, հիմա, այս, ահա, հասպ :

× 2.— Ա-ով վերջացող օտար անձնանուններն ու տեղանունները .— Օրինակ՝ Ասիա, Իտալիա, Տալիա, Շքորա, Ֆալուդա, Ալտա, Մայտա, Լիլա :

× 3.— Ա-ով վերջացող օտար բառերը .— Օրինակ՝ պանֆա, նոքա, օխա :

× 4.— Եւ հնչիւնով վերջացող օտար բառերը գրել իա-ով, իսկ հայկականները՝ եայ-ով . օր .՝ Սպանիա, լուբիա, Գալիլիա . սեւաչեայ, հրաչեայ, ամօրեայ :

իրականութեան մէջ այս օտար հասարակ բառերը հայ լեզուի կալուածէն ներս դոյութեան իրաւունք չունին, որովհետեւ ունինք անոնց համապատասխան բառերը՝ դրամատուն, ձայնանիշ, եւ այլն: Պէտք է խուսափիլ այլ օտար բառերը դարձածելէ:

Այս օտար բառերը հոլովման պարագային յ մը կ'առնեն, որ կ'իսաձայնի ոյժ սելի. օրինակ՝ նոքա, նոքայի, նոքայէ, նոքայով:

5.— Գ. լծորդութեան (Ալ) կանոնաւոր բայերու հրամայականի եղակին. օրինակ՝ խնդալ-խնդա՛, կարդալ-կարդա՛, լուալ-լուա՛:

6.— Ա ձայնաւորին եթէ անմիջականօրէն ձայնաւոր մը յաջորդէ, այս երկուքին միջեւ անպայման կ'իսաձայն յ մը պէտք է մտնէ. օրինակ՝ ծառայաբար, պիտի կարդայի, Գարայեան:

7.— Բառերուն վերջաւորութեան ա-էն ետք միշտ ՚ղնեկ եւ ս'չ թէ ՚լ. օրինակ՝ ցաւ, անձաւ, ռստաւ, քնացաւ:

ՀՐԱՀԱՆԳ

8.— Ուղղագրութիւնը սորվեցէ՛ք հետեւեալ բառերուն եւ սուէ՛ք անհրաժեշտ բացատրութիւնները.

Պարագայ, ծառայ, փաշա, մանանայ, ծնծղայ, քահանայ, ասիկա, տեսայ, սա, մեքենայ, շուկայ, պողոտայ, ամիրա, աղա, տասնամեայ, կերայ, պանքա, կարդա՛, փութա՛, մա, անիկա, արքայ, սպայ, կ'ուրանայ, հիւմա, քաղ կարդայ, սպա, տղայ, ակումայ, շղթայ, խօսեցայ, մոմիա, կը գայումանայ, կը ստանայ:

9.— Ուղղագրութիւնը սորվեցէ՛ք հետեւեալ անձնանուններուն եւ տեղանուններուն:

Եղիա, Սամարիա, Երեմիա, Սոնա, Արտա, Հրաչեայ, Ատանա, Ֆրանսա, Սեւանայ լիճ, Սպանիա, Գեյմանիա.

Սահարա, Կեսարիա, Պուլկարիա, Սեբաստիա, Գեղամայ ծով, Արաբիա, Ամասիա, Սահարա:

10.— Սրբաւերեցէ՛ք հետեւեալ բառերուն ուղղագրական սխալները եթէ կան, եւ բացատրեցէ՛ք թէ ինչու սխալ են:

Լուրիայ, հիմայ, անգգայ, Ովսաննայ, պիտի կարդալի, կարդա՛յ, Եղեայ, Երեմեայ, բացօրեա. տղայներ, առալ. Սառայ, սեւաչեա, հարավ, մեքենա, կիսամիայ, երայնայ, անխնայ, ամսօրիայ, ծնծղայ, սպագայ, մագաղաբեայ:

Բ. ԴԱՍ

Ե

1.— Բառերուն սկիզբը ե զիրը երկրաբարստի հնչիւն ունի (եէ), սակայն մէկ դիրով կը դրուի. օրինակ՝ երէկ, եղբայր, երանի: Կը զրենք եմ, ես, ենք, են, բայց կը հնչենք էմ, էս, էնք եւ էն, երբ իրենց ընկերացու բայը բազմաթիւ կը վերջանայ:

2.— Բառերուն մէջ է-ի հնչիւն ունի. օրինակ՝ երեկայ, պահեստ, ցերեկ. իսկ բառերուն վերջը երբեք չի դրուիր:

Այս բացատրութենէն կը հասկցուի որ ե-ի դրութեան դժուարութիւնը կը կայանայ բառերուն մէջ զործածուած ստուն: Հետագայ տրուած բացատրութիւնները կը ջանան վերացնել այդ հարցը:

3.— Երկու արմատական բաղաձայններէ առաջ միշտ ե կը դրուի. օրինակ՝ ներկ, մեղր, բերդ: Ուշադիր պէտք է ըլլալ՝ որ ք զբարարեան յօլնակերտ մասնիկը՝ արմատական չնկատել. օրինակ՝ անձժք, վերք, պէտք:

4.— Մէկ արժատական բաղաձայնէ առաջ երբեմն եւ եւ երբեմն ալ է կը զրուի: Կարենալ զանազանեւ չամար հետեւեալ փորձը ընկ. ածանցման կամ բարդութիւտտեն, եթէ ե-է հնչիւնը ի-ի փոխուի, այդ պարապային արժատին մէջ դտնուող ձայնը սէտք է է ըլլայ, այլապէս՝ ե. օրինակ՝ սէր-սիրել, գէր-գիրակ, տէր-տիրել. բայց գետ-գետաձի, նետ-նետաձիգ, վեր-վերանալ:

Ե-է-ի շիթութենէն խուսափելու լուսալոյսի կանոնը այս է, որ բացի բայերէն միւս բոլոր մասունք յանիններուն չամար գործադրելի է: Հետապայ կանոնները զորս սլիտի բացատրենք՝ միայն կրնան որպէս երկրորդական օժանդակ ըլլալ:

5.— Ե դնել երբ բառերուն վերջընթեր վանկին մէջ է-ի ձայն կը լսուի. օրինակ՝ գերան, բերան, տեսան, գեղեցիկ:

6.— Ե դրել հ եւ զ զիրերէն առաջ. օրինակ՝ հիւղեհ, Զարեհ, վեհ, տեղ, ահեղ, նեղ:

7.— Երբ բառ մը ի-ով կը վերջանայ, ածանցման կամ բարդութիւտտեն ի+ա-ը ստորաբար ե-ի կը վերածուի. օրինակ՝ ապակի-ապակեգործ, ոսկի-ոսկեջուր, գինի-գինեպան:

8.— Ե-էն ետք միշտ ւ դնել եւ ո՛չ թէ վ. օրինակ՝ եւ, Եւա, սեւեռել:

9.— Ա եւ օ ձայնաւորներէն առաջ ե գնել՝ երբ երկբարբառային հնչիւն ունին, այսինքն երբ միասին կը հնչուին. օրինակ՝ մանեակ, մատեան, սպասեակ, արդեօք, ընտանեօք, եօքը:

10.— Բայերուն մէջ յացի անկատար ժամանակներէն եւ յոգնակի Բ. դէմքէն, միշտ ե գործածել երբ լսուի է ձայնը. օրինակ՝ սիրել, կը տեսնեմ, լսեցի, պիտի ծեծեմ:

11.— Բայերուն անցեալ ընդունելութիւնը միշտ ե-ով կը զրուի. օրինակ՝ տեսեր, խմեր, ծեծեր, քնացեր, հարցուցեր, լսեր:

Այս անցեալ ընդունելութիւնը որ կ'օգտաւործուի բա-

յերուն բաղադրեալ ժամանակները կալմելու չամար, անշուշտ որ նորէն ե-ով կը զրուի. օրինակ՝ տեսեր եմ, պառկեր էիր, լուացեր է. չեմ տեսներ, չէիր պառկեր. չի լսեր:

12.— Ե-ՈՎ ՅԵՏԱԴԱՍ ՄԱՍՆԻԿՆԵՐ

ԵԱԿ — տասնեակ, քառեակ, օքեակ, եօքեակ:

ԵԱՅ — գործունեայ, քրիստոնեայ, ամսօրեայ:

ԵԱՆ — արեւմտեան, արեւելեան, Սարգիսեան:

ԵԼԻ, ԵԼԻՔ — ունելի, տեսանելի, պառկելիք:

ԵՂ — համեղ, հանմարեղ, ահեղ, ուժեղ:

ԵՂԷՆ — քաղցրեղէն, խմորեղէն, մանեղ, ընդեղէն:

ԵՆԱԿԱՆ — հայրեակաւ, հորեակաւ:

ԵՆԻ — հայրենի, ինձորենի, մայրենի, սալորենի:

ԵՆՔ — Ղուկասեմք, Մարտիրոսեմք, Գէորգեմք:

ԵՍՏ — գովեստ, համեստ, պահեստ, ուտեստ:

ԵՐՆԵՐ — երգեր, թաղթեր, դասարաներ:

ԵՐՈՐԴ — քսաներորդ, եարիւրերորդ, հինգերորդ:

ԵՅԻ — հայեցի, Ծափեցի, Մշեցի, դրսեցի:

Գ. ԴԱՍ

Է

1.— Է ձայնաւորը բառերուն սկիզբը ունի անշատ հնչիւն եւ չի շփոթուի ե-ին հետ, որ երկրարբառային հնչիւն ունի. օրինակ՝ էակ, էալթիւն, էի:

2.— Բառերուն մէջ կը շփոթուի, բայց ձայնափոխու-

Թեան կանոնին համաձայն կարելի է Վրկուել: Էն բառերուն մէջ ընդհանրապէս ինչ կը վերածուի անհնարաբար եւ յարգուածի տանն. օրինակ՝ գէտ-գիտուն, գէտ-գիտաւոր, վերք-վիրաւոր:

3.— Բառերուն վերջաւորութեան միշտ է զրեւ: Առկէ կը հետեւի ուր բացառականի մէջ է-ով պէտք է զրեւ բառը, նոյնիակ եթէ ալ զիրեր կը գտնուին է-էն ետք. օրինակ՝ բազէ, մարգարէ, Եղիշէ. բացառականով՝ տունէ(ն), դասէ(ն), պատուհանէ(դ):

4.— Բառերուն մէջ ձայնաւորէ մը առաջ զրեւ է, եթէ անջատ հնչիւն ունի, այլապէս՝ ե. օրինակ՝ քրիստոնէական, քեական, բոպական:

5.— Բառերուն վերջաւորութեան գտնուող եայ Լրկ-բարբառը անհնարաբար եւ յարգուածի տանն է-ի կը վերածուի. օրինակ՝ պաշտօնեայ-պաշտօնէութիւն, քրիստոնեայ-քրիստոնէութիւն, գործունեայ-գործունէութիւն:

6.— Գոյականներու, սծականներու եւ մակբայներու վերջաւորութեան, ո-էն առաջ զործածել է. օրինակ՝ պարեմ, պատնէմ, խստօրեմ, Արսեմ, Սուրեմ: Այս հիման վրայ ամէն-ը պէտք է զրեւ է-ով:

Կան կարգ մը բառեր, որոնց մէջ է-ի տեղ ի կը գրուի. օրինակ՝ բեմ (այբարեմ), մեմ, կեմ տառերուն հնչիւնները: Կան ուրիշ բացառութիւններ, որոնք կու գան զբարբառին. օրինակ՝ ցարեմ (ցարեան), ատեմ (ատեան), իրեմ-իրեմց (իւրեան-իւրեանց), գեհեմ (գեհեան): Ասոնց մէջ է կը զրեւնք որովհետեւ ա-ը կորսուած է: Պատճէն բառը կարելի է ե-ով ալ զրեւ՝ որովհետեւ պատմեան մէջով զործածուած կայ մեր մատենաւորութեան մէջ:

7.— Յատուկ անուններու մէջ՝ ս եւ լ զիրերէն առաջ միշտ է զրեւ. օրինակ՝ Մովսէս, Արտաշէս, Արիստակէս, Սամուէլ, Մանուէլ, Դանիէլ:

8.— Բայերուն վերջաւորութիւններուն մէջ ք զիրէն ա-

ռաջ է զրեւ. օրինակ՝ կերե՛ք, տուե՛ք, կը խմե՛ք, կը լսե՛ք. պլտի տեսնե՛ք, եքէ սերտե՛ք:

9.— Բայերուն մէջ՝ անկտար ժամանակներու մէջ միշտ է գործածել. օրինակ՝ կը խմե՛ի, պիտի խմե՛ի, խմե՛ի, բոզ խմե՛ի:

10.— Է-ՈՎ ՅԵՏԱԳՍԱ ՄԱՍՆԻԿՆԵՐ

- ԱՐԷՆ -- յունարէն, չինարէն:
- ԱԻԷՏ -- բուրբալմաւտ, հոտաւտ, խնկաւտ:
- ԵՂԷՆ -- ապալեղէն, ձկնեղէն, բրդեղէն:
- ԵՐԷՆ -- հայերէն, անգլերէն, սպաներէն:
- ԷՔ -- քրօհնէք, ուքօրէք, արժէք:
- ՊԷՍ -- կատարեալպէս, նոգեպէս, փառաւորապէս:
- ՕՐԷՆ - համեստօրէն, խստօրէն. տխրօրէն:

ՀՐԱՀԱՆԳ

11. Սորվեցէ՛ք հետեւեալ բառերուն սղղապրութիւնը եւ տուէ՛ք հարկաւոր բացատրութիւնները:

Սեղմ, գեղեցիկ, էջք, սեղան, քեքեւ, վերք, Արսէն, ապօրէն, բազմալիւպ, զէն, գերք, բերդ, քեյք, պիտի լսե՛իմք, գէս, քեպէտ, դէտ, մարգարէ, գես, գէտ, ժայաւէն, Ջաւէն, կը լսեմ, բեռ(ն), սէր, գերան, կարգացեր եմ, Կա-նիւէլ, ապաւէն, մերք, վրէպ, տիրել, ատելի, ձէք, շէկ, բեմ, պէտ, պետ, կէտ, վագել, շէն, մի՛ ուտե՛ք, մետ, մե-տեցի, հրաւէր, կերե՛ք, մելան, լսեցի, կը խմեմ, քրիստո-նէական, քէն, քեական, դէզ, վրէժ, վահէ, կը պահէ, դէմ, քեմ, բերան, արդէն, մերկ, շէք, հրդեհ, տեմչ, տեղ. կա-բողջէք:

12.— Գծիկներուն տեղ դրէք է կամ է եւ տուէք անհրա-ժեշտ բացատրութիւնները.

Սրտակ-դ-ք, եր-ք, շեմ լս-ք, մ-դր, ան-ծք, հ-շտ, կ-լ,

բ-ը, այբուբան, սրբագրւիլ, հանգստաւտ, կատարելայայ-ս, ընդդդ-ն, հ-ըկ, փ-ըկ, վ-հ, ն-յս, առ-՛բ, մ-ըբ, բ-ըդ, ապաւ-ն, կը ստ-ն, դըկ-ցի, գ-ը, տ-տը, կ-ըտ, ցոր-ն, գիւղ-ն, տ-ս, խնկաւտ, երանաւտ, աւտիս, հ-գ, դ-գ, շ-ջ, վը-ծ, բ-ւ-ն, սիը-ի, խմ-ը եմ, մի՛ լս-ը, ք-ըի, գոյ-ստ :

Դ. ԴԱՍ

Ը

1.— Ը ձայնաւորը կը զբուր միշտ միալանկ թառերուն սկիզբը եւ մէջը, ինչպէս նաեւ թէ՛ միալանկ եւ թէ՛ բազմալանկ բառերուն վերջը. օրինակ՝ ըստ, ընդ, մարդ մըն է. կը տեսնէ, տունը, և ալն :

2.— Բազմալանկ բառերուն սկիզբը երբ լսուողը ը հնչիւնին կը հետեւին գ, շ, ս շահան բաղաձայններ, և ասոնց ալ պայթուցիկ հնչիւններ (բ, ս, փ, զ, ք, կ, տ, թ), այդ սրբագրային ը հնչիւնը կը լսուի շահան բաղաձայնէն առաջ և չի զբուր. օրինակ՝ սկսիլ, սքափիլ, ստանալ, գրադում. զգետնել, և ալն :

Բացառութիւն է ըստ բառը :

3.— Երբ բառերուն սկիզբը գ, շ, ս շահան զիրերէն մէկուն հետեւի ոչ-պայթուցիկ հնչիւն մը, այն ստեն ը հրնչիւնը կը լսուի երկուքին միջեւ և դարձաւ չի զբուր. օրինակ՝ սլանալ, սրահ, սգալ, սխալ, գլանալ, շոխդ :

4.— Բառերուն սկիզբը ընդհանրապէս ը կը զբուր երբ ը հնչիւնին յաջորդէն դ և մ-ն լծորդ զիրերը. օրինակ՝ ըմպել, ըբռնել, ընծայ, ընկեր, ըդձալ, ըդձակամ :

Բացառութիւն են ըսել և ըլլալ բայերը :

5.— Բառերուն մէջ ը կը զբուր հետեւեալ պարագաներուն .

ա.— Բարդ և անցնց բառերու պարալային՝ երբ բազդարիչ երկրորդ բառը կը սկսի ը-ով. օրինակ՝ հորընծայ, դասընթացք, հատընտիր, դասընկեր, խոչընդոտ :

բ.— Ոտանաւորի մէջ չափը հաւասարակուելու համար. օրինակ՝

է՛հ մընաք բարով, Աստուած եւ արեւ՝

Որ կը պըլպըլաք իմ հոգւոյս վերեւ . . .

գ.— Տողադարձի աստեն թէ՛ տողին վերջը մնացած և թէ՛ վարի տողը անցած սուղ ը պարունակող վանկերուն մէջ (եթէ ասոնք կը պտնուին ենթամնային անմիջապէս քովը). օրինակ՝ գըտ-նել, պըր-կել, կար-ծըր :

դ.— Վ հնչուող աւէ ևտք, երբ ասոր ետեւէն բաղաձայն կու գայ. օրինակ՝ կոուըտիլ, երէկուընէ, առտուընէ, ամառուընէ :

ե.— Տողադարձի աստեն վերի վանկին մէջ պտնուող ու-ն որ ըվ-ի հնչիւն ունի, կը տողադարձուի ալապէս. նը-ւէր. գը-ւարք, տը-ւալ :

զ.— Կարդ մը բառեր պէտք է ը-ով զբուր շիթութիւն շտեղծելու համար. օրինակ՝ պտըտիլ (պտոյտ-պտուտիլ), անցընել (անցուցանել-անցունել) :

6.— Կը մասնիկին ը-ը կը զեղչուի, երբ իրեն յաջորդ ձայնաւորով սկսող բայ մը. օրինակ՝ կը երգեն-կ'երգեն, կը այրեն-կ'այրեն, կը անիծեն-կ'անիծեն :

7.— Բառամէջի բաղաձայններու միջեւ երբ ը ձայնը կը լսուի, ընդհանրապէս չի զբուր. օրինակ՝ դդում, պրպրտել, գտնել :

ՀՐԱՀԱՆԳ

8.— Փակագրերի մէջ առնուած ը-երէն սրոնք պէտք է որ ջնջուին:

(Ը)մբլշ, կ(ը), դաս(ը)նթացք, մարդ մ(ը)ն է, (ը)մբռնել, նոր(ը)նծայ, խոչ(ը)նդոտ, (ը)ստ, առտու(ը)նէ, պտ(ը)տիլ, (ը)նդունիլ, (ը)դձալ, անց(ը)նել, կ(ը)յայրել, (ը)նթռնուլ, (ը)սել, (ը)նչասէր, (ը)նդօլիմակել, (ը)նդհատել, (ը)ստանալ, ս(ը)տել, (ը)լլալ, (ը)նել:

9.— Սրբադրեցէ՛ք՝ եթէ սխալներ կան, եւ տու՛ր անհրաժեշտ բացատրութիւնները:

Ընտիր, որոտընդաստ, պտտեցայ. բմպելի, պահուտեցայ, դասընկեր, ընդեղէն, ընկռոյզ, բմբոստ, ժամանակս խաղով կ'անցնէի, ըզձական, յօտընկայս, ոտընկուայ, կերպընկալ, նըկար:

10.— Տուէ՛ք 10 բառ, որոնց սկիզբը ը-ի հնչիւն կը յսուի եւ չի գրուիր:

11.— Տուէ՛ք 10 բառ, որոնց մէջ ը-ի հնչիւն կը յսուի եւ չի գրուիր:

Ի ձայնաւորի դօրծածութեան խնդիրը Վժաւորութիւն չի ներկայացնէր: Անոր մասին սխալ անգրադատունք ձայնափոխութեան կանոններուն մէջ:

Ե. Դ Ա Ս

Ո ԵՒ Օ

1.— Ո եւ օ ձայնաւորները բառերուն սկիզբը իրենց յստուկ հնչիւնները ունին եւ չփոխութիւն չի կրնար ստեղծուիլ անոնց միջեւ: Ո-ն կը հնչուի վն, իսկ օ-ն ալ օ. օրինակ՝

որագայք, որովայն, որով: Միայն վտիմակ բառին մէջ է որ վ-ն կը գրուի: Իսկ՝ օղակ, օշարակ, Օննիկ:

Օտար բառերը՝ սրոնք ոՅ հնչիւնով կը սկսին՝ գրել վն. օրինակ՝ վալկա, վալլէր, վալլք:

2.— Ո ձայնաւորը բառերուն սկիզբը միայն վ գիրէն առաջ օ-ի հնչիւն ունի. օրինակ՝ ով, ովկիանոս, Ովսաննա:

3.— Բառերուն մէջ ո-ն օ-ի հնչիւն ունի. օրինակ՝ սալոյ, կլար, բոլար, նոր, գնող, մորք, հորք:

4.— Բառերուն վերջաւորութեան ո-ն առանձին չի կըրնար գրուիլ, անպայման յ մը կ'առնէ. օրինակ՝ երեկոյ, հաւաքածոյ, տպածոյ: Բացառութիւն են այն եւ քո լառերը, նաեւ զբարարի մէջ անցողական բայերու (ուցանել լծարդութեամբ) եզակի հրամայականները - մատո՛ր, կեցո՛ր, այլրեցո՛ր:

Ո-ին եթէ անմիջականօրէն ձայնաւոր մը յաջորդէ՝ այս երկուքին միջեւ յ գիրը պէտք է մտնէ. օրինակ՝ Զանյոյեան, հայեոյեւ, Սիամանքոյի:

5.— Օրէնքով օ ձայնաւորը բառերուն վերջաւորութեան չի գրուիր, սակայն սովորութեան կարգ անցած է կրճատուած անունները՝ որոնք իրենց վերջաւորութեան օ-ի հնչիւն ունին, օ-ով գրել. օրինակ՝ Սիամանքօ, Կարօ, Պետօ: Կան նաեւ կարգ մը օտար բառեր — սոլօ, փիանօ, եւ այլն:

Պէտք է գիտնալ, սակայն, որ ասոնք հայ լեզուի ուղղագրական կանոններուն դէմ են: Ասոնց ուղիղ ձեւերն են — Սիամանքոյ, Կարոյ, Պետոյ: Արդէն հոլովման ատեն օ-ն կը փոխուի ոյ-ի. օրինակ՝ Սիամանքոյի, Սիամանքոյէ, Սիամանքոյով:

6.— Արմատական երկու բաղաձայնէ առաջ գրել ո. օրինակ՝ մորք, գորգ, յոգն, հորք, գործ:

Բացառութիւն են՝ արտօսը (արցունք), նօսը (բարակ), նօսը (մանր դիր):

7.— Հայր, մայր, եղբայր եւ ասոնց ընտանիքին պատկանող անդամները, իրենց հոլովման եւ լատուկադմութեան

ընթացքին օտով կը գրուին. օրինակ՝ հօր, մօր, եղբայր, հորեղբոր, մօրեղբոր, մօրաբայր, հօրեմական:

8.— Ու ձայնաւորին կը յաջորդէ փ եւ ո՛չ թէ բ. օրինակ՝ ամփոփ, խոփ, տրոփ, սփռփ, կոփել:

Բացառութիւն կը կազմեն օտար բառերը որոնց ե գիրը բ-ով տուադարձուած է մեր մէջ. օրինակ՝ Յակոբ, Յոբ:

9.— Միօրինակութիւն ստեղծելու համար օտար օ հընչիւնը դրել ոտով՝ բացի ձս-ի սլարաւայէն. օրինակ՝ Վոլգա (Volga), տոքթոր (docteur), Լօյան (Lausanne):

10. - ՈՆՎ ՅԵՏԱԴԱՍ ՄԱՍՆԻԿՆԵՐ

- ՈՂ — ծնող, գարծող, եփող, ուտող:
- ՈՏ -- աւագոտ, կեղտոտ, քարոտ, երկչոտ:
- ՈՏԻ — ցնցոտի, սկեքոտի, սնտի:
- ՈՐ -- պղտար, աղուտար, հատար, կոտար:

11.— ՕՆՎ ՅԵՏԱԴԱՍ ՄԱՍՆԻԿՆԵՐ

- ԵՕՔ — արդեօք, կարծեօք, ընտանեօք:
- ՕՆ — գեղօն, գողօն, թաղօն, գործօն:
- ՕՆՔ — գարթօնք, կրօնք, ցրօնք:
- ՕՐԷՆ — մեղմօրէն, կատաղօրէն, խստօրէն:
- ՕՐԷՔ — ութօրէք, դեղօրէք, գիւղօրէք:

12.— Մինչեւ ԺԲ. դար, հայերէնի մէջ յոյութիւն չուէր օ գիրը, անոր տեղ կը դրաւէր աւ-ը: Օրինակ՝ Պողոս-Պաւղոս, օր-աւր, օնառ-աւնառ, եւ այլն:

13.— Հայ լեզուին մէջ օ ունեցող բառերուն թիւը մեծ է: Հոս կու տանք զանոնք ամբողջութեամբ: Դուրս ձգած ենք օ-ով սկսող բառերն (օրինակ՝ օդ, օնառ) ու բառակերտուած բառերը, որոնց բաղադրիչ երկրորդ բառը օ-ով կը սկսի. օրինակ՝ դրամօժիտ (դրամ + օժիտ), վառօդ (վառ + օդ): Այս բառերուն սղղադարձութիւնը յփոտարութիւն չի ներկայացնէր:

Օ գիրը կը յորժածուի հետեւեալ բառերուն մէջ.— Ակօս, աղօք(ք), աղօտ, աղօյիլ (աղացող), ամօք, աւօք, անօքի (կամ օքի), առաւօտ, արտօնել, արտօսիլ, արօտ, արօք:

- Բայօր, բոնագրօսիկ, բօք:
- Գեղօր (տնային պտօտիկ զայդ), գօշ, գօս, գօտի:
- Դրօշ, դօդոշ: Եօքը: Զրօս, զգօն, զօդ, զօլ(ք):
- Թափօր, թօթափել, թօն, յօշմիլ, թօթուել:
- Խօլ, խօս(ք), ծամօք, ծղօտ, ծնօտ:
- Կարօտ, կրօն(ք), կօշիկ:
- Համառօտ, հետագօտել, հգօլ, հօտ, հօտաղ:
- Զօն, դօղանջ, մօնել, մօնանակ, մօտ, մօրաւք:
- Յօդ, յօժար, յօն(ք), յօշոտել, յօտել, յօրանջել, յօլիւնել:
- Նախօրօք, նարօտ, նօթի, նօք, նօտայի, նօտր:
- Շօշափել, սլաշօն, սլախեգօտ, Պօղոս:
- Սփօղել, սօթտել, սօլ (նոտիլ ամսն), սօս, սօսափիւն.
- սօսի:
- Տօք, տօն, տօսալս, ցօղ, ցօղուն, ֆօղ, օրօլ:

ՀՐԱՀԱՆԳ

14.— Գծիկներուն տեղ գրէք ո կամ օ եւ տուէք անհրաժեշտ բացատրութիւնները:

- դրալի, -ը-տընդ-ատ, ընդ-րիմակել, գ-րծ, հ-րեղբ-րիլ,
- ը-շել, կը-ն, դաժան-րէն, տ-ք, սլաշտ-ն, -վկիան-ս, վ-լ-կա, պղտ-ը, գն-դ, մ-ը-ք, գ-րծ-ն. ընտանե-ք, յ-երը-ն,
- ն-սը, Կալ-յի, տպած-յ, տիկն-ջ, -ըս-ըդ, ցնց-տի, ալ-, կ-ղո՛, փ-րձ, կտը-ն, արտ-նել:

Ձայնաւորներու սղղադարձութեան անդրադառնալէ ետք, հարկ էր որ խօսէինք նաեւ բաղադրեալ ձայնաւորներուն մասին, սակայն կը նախընտրենք անոնց անդրադատող ձայնաւորութեան բաժինին մէջ:

Ն Ա Խ Ա Դ Ա Ս Մ Ա Ս Ն Ի Կ Ն Ե Բ

- ԱՐՏ (շուրս) — արտադրել, արտատպել, արտասուլուր :
 ԱՌ (յատուկ) — առձեռն, առտնին, առժամեայ :
 ԲԱՂ (կից) — բաղադրել, բաղադրութիւն, բաղաձայն :
 ԲԱՑ (հեռու) — բացառիկ, բացատրութիւն, բացակայ :
 ԳԵՐ (վեր) — գերագոյն, գերազանց, գերիշխան :
 ԴԵՐ (փոխարէն) — դերասան, դերանուն, դերբայ :
 ԴԺ (ժխտական) — դժգոհ, դժուար, դժկամակիլ :
 ԵՆԹ (տակ) — ենթադրել, ենթագլուխ, ենթարկել :
 ԸՆԴ (տակ, հետ) — ընդարձակ, ընդունիլ, ընդգծել :
 ՀԱԿ (դէմ) — հակակրիլ, հակասել, հակադրել :
 ՀԱՄ (նոյն, ամբողջ) — համակարծիք, համերգ :
 ՅԱՐ (միասին, միշտ) — յարատեւ, յարաբերիլ :
 ՄԱԿ (վրայ) — մակամուսն, մակբայ, մակերես :
 ՆԵՐ (ներս) — ներածել, ներգաղթ, ներարկում :
 ՇԱՐ (միասին) — շարունակ, շարադրութիւն :
 ՊԱՐ (չուրջ) — պարունակել, պարագայ :
 ՎԵՐ (կրկին, վրայ) — վերադառնալ, վերագրաւել :
 ՏԱՐ (օտար, տարբեր) — տարօրինակ, տարագիր :
 ՓՈՒ (տեղ, փոխարէն) — փոխանցել, փոխադրել :

Բ Ա Ղ Ա Ջ Ա Յ Ն Ն Ե Ր ՈՒ ՈՒ Ղ Ղ Ա Գ Ր ՈՒ Թ Ի Ի Ն

Ջ. Դ Ա Ս

Բ Ե Ի Փ

1.— Բ բաղաձայնէն ետք ընդհանրապէս Բ բաղաձայնը կու գայ. օրինակ՝ արբենալ, դարբին, արբանեակ :

Բացառութիւն են — փրփուր, արփի, երփ(ն), տարփանք, թարփ (ձուկ որսալու ցանց) : Թարփ—ը կարելի է նաեւ բող գրել :

2.— Ղ բաղաձայնէն ետք ընդհանրապէս Բ կու գայ և ո՛չ թէ Փ. օրինակ՝ աղբ, եղբայր, ողբալ :

Բացառութիւն են փողփողիլ, շղփաղփել (չատախօսել), յղփանալ :

3.— Մ բաղաձայնին ընդհանրապէս կը յաջորդէ Բ և ո՛չ թէ Փ. օրինակ՝ համբառնալ, ամբարել, ամբարիշտ :

Բացառութիւն են — ամփռի, շամփուր, փամփռուշտ, յոսմփալ, գամփռ :

4.— Ա ձայնաւորին ընդհանրապէս Պ կը յաջորդէ և ո՛չ թէ Բ. օրինակ՝ ափ, ափսէ, սարսափ, սօսափիւն :

Բացառութիւն է արար մասնիկը. օրինակ՝ վատարար, հայրարար, բնականարար : Նաեւ խարել, տարատ, ճարտուփ և բարախել բառերը :

Պէտք է գիտնալ սակայն որ ըստխօսուին բուն ձեւն է Լլտծ բախրախել :

Օտար Ե դերով զրուսող բառերը հայերէնի մէջ տա-
ռադարձուած են ք-ով: օրինակ շաքաք, Աքրահամ, արքա:

5.- Սորվեցէ՛ք հետեւեալ բառերուն ուղղագրութիւնը:

Արքեմալ դարբին, արփի, արբանեակ, որք, սուրք,
սլքել, փրփուր, հարբուլս, ճերբող, նուրք, երփնեխանգ:

Եղբայր, բողբոջ, աղք, աղբիւլ, ողք, ողբերգուլիւն.
իռլիսդիլ, յղփանալ, Աղբակ:

Թմբուկ, բամբասել, ըմբոստ, յամբ, քամբ, ըմբոշլ-
նել (վայելել), ռումբ, փամփուշտ, ամփով, ըմբոնել, զըմ-
բեք, շամփուր, համբառնալ, համբաւ, սմբուկ, սմբակ, համ-
բակ:

6.- Գծիկներուն տեղ զրէ՛ք ք կամ փ եւ տուէ՛ք անհրա-
ժեշտ բացատրութիւնները:

հարլսա-ել, սր-ել. դար-նել, ու-աշլսարհ, համ-եմել.
լսա-կանգ, փող-ողիլ, ձա-ստուգ, տար-անգ, փք-լքերալս.
նր-ագագաց, գաղա-արական, հաւանա-ար, շամ-ուր, ամ-ա-
րիլ, ամ-միտւմ, սա-րիչ, ար-իափայլ, ըմ-սստ, ըմ-ռնել.
համ-ակ, սարուա-իլ, ամ-ոլս, քմ-ուկ, ա-սոս, յա-շտակել.
կաղամ-, բամ-ասել, շա-աք, ամ-արտակ:

Է. Դ Ա Ս

Գ Ե Ի Ք

1.— Երբ բառի մը վերջաւորութեան գ-ի հնչիւն ըլլայ եւ
բարդումի կամ ածանցումի աստեղ կորսուի, ոչ տք է ք-ով
զրեւ. եթէ չկորսուի՝ գ-ով. օրինակ՝ վերք-վիրաւոր.
գէն(ք)-գլինարան, դիրք-դրուլիւն, կարգ-կարգապահ, գորգ-
գորգավանա, մլրգ-մրգավանա:

Ք-ով վերջացող բառերը զրարարի մէջ ընդհանրապէս
յուրեանկի են, բայց աշխարհագրի մէջ անցած են որպէս ե-
զակի:

Պէտք է դիտնալ սակայն որ կան կարգ մը բացառութիւն-
ներ. օրինակ՝ քաղաք, որ կը պահէ իր վերջաւորութեան ք-ն:
Բառավերջի արմատական ք-էն առաջ ընդհանրապէս ձայնա-
ւոր մը գոյութիւն ունի. օրինակ՝ քանաք, ցամաք, քուք,
բուք, փուք, բողոք, քոք, տաք, սլաք, փափաք, շուք, ցաք,
հաւաք, բորբոք, չէգոք. ողոք, ամոք, մարմոք, անոք, ատոք,
բուք:

2.- Անձնանուններու վերջաւորութեան լսուող գէն վան-
կը զրեւ գ-ով. օրինակ՝ Վագգէն, Բարգէն, Գուրգէն:

3.- Արմատական բառերու մէջ ք, գ եւ դ զլրբերէն առաջ
զրեւ գ եւ ո՛չ թէ ս. օրինակ՝ գրադուք, գրումուլ, գգալ, գգե-
նել, ազդ, ազդել:

4.- Արմատական բառերու մէջ՝ ու-ին ընդհանրապէս
կը յաջորդէ գ եւ ո՛չ թէ ք. օրինակ՝ կարգ, բուրգ. քարգ-
մանել:

Բացառութիւն են՝ արքայ, հերքել, քրքիլ, քրքիջ, սալ-
քել:

5.- Արմատական բառերու մէջ ե-ին կը յաջորդէ ք,
լակ է-ին՝ գ. օրինակ՝ քեք, երեք, երբեք. սեք, տեք, հեք:

6.- Գ-էն առաջ ժ կու դալ եւ ո՛չ թէ շ. օրինակ՝ պըժ-
գալ, տժգոյն (կայ նաեւ դժգոյն ձեւով), ուժգին:

Բացառութիւն են՝ պատշգամ եւ ճշգրիտ:

7.— Գ-ով ՅԵՏԱԴԱՍ ՄԱՍՆԻԿՆԵՐ

ԴԱՐ — խելագար, ցաւագար, մտագար:
ԳԻՆ — տրտմագին, պաղատագին, հեշտագին:
ԳՈՅՆ — լաւագոյն, յոռեգոյն, նուագագոյն:

8.- Գ-ով ՅԵՏԱԴԱՍ ՄԱՍՆԻԿՆԵՐ

ԱՆՔ — յարգանք, զարմանք, գարշանք, պատրանք:

ԱՅՔ — լուացք, ընթացք, գնացք:

ԵՆՔ — Լուսինենք, Մուշեղենք, Գեորգենք:

ԻՆՔ — նախատինք, քրտինք, ստինք:

ԻՔ — կարծիք, գործիք, բարիք, շարիք:

ՈՅՔ — հանայք, գահոյք, խննայք:

ՈԻԱՄՔ — գրուածք, բանուածք, նայուածք:

ՈԻՆՔ — կնուք, արբուք, կոչուք, մանկուք:

ՈԻՔ — սրտամշուք, քերուղտուք, գողուղտուք:

ՁԻՔ — կաղանղէք, կարողէք, գնողէք:

ՀՐԱՀԱՆԳ

9.— Ուղղադրութիւնը սորվեցէ՛ք հետեւեալ բառերուն:

Առոյգ, հանայք, կուրծք, գիրք, քոք, պատրոյգ, դիրք, կիրք, քանաք, տաք, տէգ, Բարգէն, գոյք, շուք, արտասուք, Գուրգէն, մօրուք, նորոգ, ցամաք, քաղաք, չէգոք, հանք, փուք, յանգ, երանգ, վտանգ, յարգանք, պատրանք, պատարագ, փափաք, վայրագ, ճագ, ցաք, քագ, անյագ, բողոք, փաղանգ, հրահանգ, ձիրք, նրագ, արագ, նահանգ, նագանք, ազնուաշուք:

Գորգ, Սարգիս, քրքիջ, քրքրել, ուժգլն, քրտինք, Թուրգամ, կուրղտուք, գրգիռ, քրքիր, ասացուածք, արքայական, նշգրիտ, պժգալ, Մարտիրոսենք, Պօղոսենք:

10.— Գծիկներուն տեղ դրէ՛ք զ կամ ք եւ տուէ՛ք անհրաժեշտ բացատրութիւնները.

Նժոյ- , քաղնի- , ժառան- , յար-անք, անկար- , սար-քա-ւարում, շահար-իռ, բեր- , ար-այալայել, շար- , ս-անչա-նալ, առոյ- , հանայ- , վտան- , հետար-իր, դասակար- , նահան- , նագան- , գ-ետնել, զրօսան- , պատրոյ- , հեր-ում, ս-օղել, -ը-իջ, գ-եստ, աւելցու-:

Ը. ԴԱՍ

Դ Ե Թ

1.— Դ եւ Յ դիրերուն ընդհանրապէս կը յաջորդէ ք եւ ո՛չ թէ դ. օրինակ՝ մաղքել, յաղքել, ուտագայք, հասոյք: Բացառութիւն են այդ եւ յողողող դառերը:

2.— Ն բաղաձայնէն ետք ընդհանրապէս դ կու դայ. օրինակ՝ անդունդ, անդադար, անդաստան:

Բացառութիւն են ընթանալ, ընթեր (քով), ընչեքցում, ընչրիք, քաղանք, խեմք, կանքեղ, շանչ բառերը:

Ասկէ կը շեղին այն բառերը, որոնք ք-ով կը սկսին եւ ան նախադաս ժխտական մասնիկը տառծ են. օրինակ՝ անյիւ. անքարք, անքալանք:

Ենք նախադաս մասնիկով բայեր. օրինակ՝ ենչակայ, ենքադրել, ենքարկել:

3.— Դ դիրը իրմէ առաջ եւ ետք կ'առնէ ժ եւ ո՛չ թէ շ. օրինակ՝ դժոխք, դժգոյն, դժխեմ, դժբախտ, դժուար, Աժդսհակ, խուժդուժ, նժդեհ (սլանդուխտ):

4.— Ձ-էն ետք դ դրել եւ ո՛չ թէ ք. օրինակ՝ ադդ, ագդակ, ագդր, Արտաւագդ, Հրագդան:

5.— Դ-ով Յ ԵՏԱԴԱՍ ՄԱՍՆԻԿՆԵՐ

ՈՐԴ — մնացորդ, կցորդ, լծորդ, ժառանգորդ:

ՐՈՐԴ-ԵՐՈՐԴ — երկրորդ, երկրորդ, չորրորդ:

ՈԻՆԴ — ծնունդ, սերունդ, սնունդ:

ՈԻՐԴ — ժողովուրդ, խառնուրդ, անուրդ:

ՀՐԱՀԱՆԳ

6.— Գծիկներուն տեղ դրէ՛ք դ կամ ք եւ տուէ՛ք անհրաժեշտ բացատրութիւնները.

Հասոյ-, ան-առնալի, որսոյ-, ըն-օրինակել, բոյ- ըն-եռնուլ, ըն-եքցող, քառոր-, սնուն-, խայ-ել, տասնե- բոր-, որոգայ-, բու-, փոյ-, ան-արձ, խն-իյ, նառագայ-, մշակայ-, են-ամնայ, -եյրանուն, ան-աղ, ան-ուն-, են-ա- գիտակից, պան-ոն, հիւան-, կարկան-ակ, կաղան-, -եյա- կատար, -եյուսոյց, ասսյան-ակ, սուրհան-ակ, վան-ակ, կեմ-անի, խն-ալ, աւան-, յող-ող-:

6.--- Ուղղապրութիւնը սորվեցէ՛ք հետեւեալ բառերուն .

Համեղ, ատաղձ, ախտ, աղտ, ապուխտ, ուխտ, գաղբ, գաղթական, քախտ, խրոխտ, մաղթել, աղքատանալ, շրդ- քայ, քուղք, մրգեղէն, խմորեղէն, ուղտ, շեղջ, բաղդա- տել, պանդուխտ, խեղդամահ, խրոխտ, գեղջուկ, կեղտ, հ- րախտապարտ, յղկել, յղել, բողբոջ :

Թ. ԴԱՍ

Խ ԵՒ Ղ

1.--- Այս երկու նմանաձայն զիրերը շեն շփոթուիր . սո- կայն բաղաձայններէ առաջ երբեմն դ-ը կը շփոթուի իր հըն- չիւնով՝ խ-ին հետ . օրինակ՝ աղքատ կը հնչուի ախքատ . Աղբակ-Ախբակ, աղջիկ-ախջիկ :

2.--- Պէտք է զխտնալ որ խ բաղաձայնին մ'իշտ տ լսուա- ձայնը կը յաջորդէ . օրինակ՝ ախտ, լախտ, ապուխտ : Այս հիման վրայ պէտք է դրել բախտ եւ ո՛չ թէ բախտ կամ բաղդ :

3.--- Արժատական բառերու ո՛չ էլ դ զիրին կը յաջորդէ ք եւ ո՛չ թէ դ . օրինակ՝ մաղթամբ, Աղթալոբ : Կը զրենք խեղդ՝ դ-ով, բայց պէտք է զխտանք որ այս բառին արմատն է խեղ : Ի զիրը մասնիկ մըն է՝ որ պարզապէս արմատին վր- րայ տւելցած է :

4.--- Ձ եւ զ զիրերէն առաջ զնեւ դ եւ ո՛չ թէ խ . սրի- նակ՝ դեղձ, մաղձ, աղջիկ, չղջիկ :

5.--- Ղ-ՈՎ ՅԵՏԱԴԱՍ ՄԱՍՆԻԿՆԵՐ

ԵՂ . համեղ, մսեղ, ուժեղ :
ԵՂԷՆ . մսեղէն, ընդեղէն, լուսեղէն :

Ժ. ԴԱՍ

Ձ ԵՒ Ց

1.--- Ընդհանրապէս դ եւ ի բաղաձայններէն հար կը զնենք ձ եւ ո՛չ թէ ց . օրինակ՝ դեղձ, բաղձամբ, լղձ, բարձ, դարձ, վարձ :

2.--- Կան բացառութիւններ . ապաքալց, արցումի, տրցակ, հարց, մուրց (արմատ մրցումի, մրցանակի), պա- խուրց, ընթերցում, կրցող, Արցախ :

Ղ-ի բացառութիւններ — քաղց, քաղցր, աղցան :

3.--- Ն-էն առաջ ց կու դայ եւ ո՛չ թէ ձ . օրինակ՝ խմցնել, ցնցոտի, ցնցուլ :

Բացառութիւն է անձն բառը :

4.--- Բայերու վերջաւորութիւններուն, ինչպէս նաև յետագաս մասնիկներուն մէջ զրել ց եւ ո՛չ թէ ձ . օրինակ՝ խմեցի, հարսնցու, մատնց :

5.--- Ց-ՈՎ ՅԵՏԱԴԱՍ ՄԱՍՆԻԿՆԵՐ
ԱՆՈՑ, ՆՈՑ, ՈՑ — կուսանց, հիւանդանոց, ձեռնոց :

ԱՆՑ — սրտանց, երեսանց, հեռուանց :
ԱՑԻ, ԵՑԻ, ՑԻ — ֆաղափացի, դրսեցի, Ակնցի :
ԱՑՈՒ, ՑՈՒ — մսացու, տիրացու, հարսնցու :
ԵՑԻԿ — ազդեցիկ, երգեցիկ, գեղեցիկ :
ՈՑՑ — սառայց, հանգայց, վրայց :
ՈՒՑ — դեղնուց, լեղուց, մեղուց, այրուց(ք) :

ՀՐԱՀԱՆԳ

6.— Գծիկներուն տեղ դրէ՛ք օ կամ ց եւ տուէ՛ք ան-
հրաժեշտ բացատրութիւնները .

Բաղ-անիֆ, աղ-ան, բար-, մը-ում, իղ-, ֆաղ-ը, ար-
-ումիֆ, համբար-ում, ֆաղ-կեղ, վերադար-, ապաքար-,
դեղ-անիկ, ֆաղ-, ընթեր-ում, չոր-մել, կեր-մել, վեր-մել,
վղ-աւանջ, ընդար-ակ, յար-ակում, մը-անակ, բար-ը, ար-
-ակ, հար-, վաղ-, գեղ-, դեղ-, հեղ-ու-իչ, ջրան-ք, առան-,
չափագան-, -մորք, -մծալի, -նցտի, -նցուղ, -նցդատալ .
-նդիլ :

ԺԱ. ԴԱՍ

Հ ԵՒ Յ

1.— Բառերուն սկիզբը դ բաղաձայնէն առաջ յ կու դույ, միւս բաղաձայններէն առաջ՝ հ. օրինակ՝ յղել, յղփանալ, յղանալ, յղացք, հպարտ, հումայել :

Բացառութիւն է յստակ յառք :

2.— Բառերուն սկիզբը յ-ն հ-ի հնչիւն ունի, բառերուն

մէջ՝ կրաձայնի, իսկ բառերուն վերջուսրութեան՝ անձայն
է. օրինակ՝ յատակ, ծառայել, սպայ :

Միւլանկ բառերու պարազային՝ բառաւերջի յ-ն՝ ա-
ին, է-ին, ա-ին հետ միանալով, ընդհանրապէս երկրարբա-
նային հնչիւն կ'ունենայ. օրինակ՝ բայ, քէյ, պէյ, խոյ, նայ : Կան բացառութիւններ — լայ, տայ, գայ, կայ, գոյ, եւ այլն :

3.— Բառերուն մէջ չփոթ չի ստեղծուիր, ինչպէս նաև բառերուն վերջաւորութեան. օրինակ՝ այսօր, ծառայել : տրոհել :

4.— Հ զիրը ընդհանրապէս բ տուէն ետք անույ է կար-
ծէք. օրինակ՝ աշխարհ, միրհ, շնորհ :

5.— Կարգ մը բառերու սկիզբը յ-ն արմատական չէ : Գրաբարի մէջ ի նախընթաց՝ ձայնաւորով սկսող յառի մը առջև յ-ի կը փոխուի : Այս հիմամբ ալ աշխարհաբարի տն-
ցած են այդ բառերը, պահելով յ նախընթաց. օրինակ՝ ի ա-
ռաջ-յառաջ, ի ետ-յետ, ի արգ-յարգ (մտաբերել անարգ բառը) :

ՀՐԱՀԱՆԳ

6.— Ուղղապատրութիւնը սորվեցէ՛ք հետեւեալ բառերուն .

Յարգել, յարմար, յետադաս, յաւելում, յաւերժ, յա-
գեմալ, յանձնել, յեղափոխութիւն, յղկել, յղել, յորելեան, յեցակ, յիմար, յանցանք, յառաջ, յանձնախումբ, յամբ, յաղ-
քել, յանդիմանել, յանդուգն, յանալիս, յայտնել, յառաջի-
կայ, յարատեւ, յարմար, յարձակիլ, յիշել, յղի, յոգնակի,
յղփանալ, յօգուտ, յանկարծակի :

7.— Գծիկներուն տեղ դրէ՛ք հ կամ յ եւ տուէ՛ք ան-
հրաժեշտ բացատրութիւնները .

Աշխար-, -ստակ, ա-սօր, -ա-ուրիւն, քէ-, պէ-, բա-, շնոր-ել, -օժար, -ւնտ, -ամբար, -անգիտտ, ան-ատ, ա-, -պարտ, -այր, ծառա-ել, -ագիւ, -ամեղ, -ամով, -աշիւ, -պատակ, -աշտութիւն, -արբուխ, -աւասար, -եռաձայն, -ոգի, -օր, -ով :

ՈՒԶ — ընկալուչ, սրտառուչ, վայելուչ, տեսուչ :
ԶԻԼ — փախչիլ, քոչիլ, քաֆչիլ :

ԺԲ. ԴԱՍ

Զ ԵՒ Զ

1. — Բ բաղաձայնին կը յաջորդէ ջ և ո՛չ թէ չ. օրինակ՝
եղջանիկ, արջառ, կամուրջ, արջ, բաղարջ :

Բացառութիւն են — փարչ , չարչի (փերեպակ) և տայ-
չին բառերը : Վերջին երկուքը օտար բառեր են :

Կան այլ սլարաւաններ ալ, սակայն անոնք յառաջացած
են բարբուժի և և ածանցումի ատեն զիրի կորուստի պատճա-
ռով. օրինակ՝ վարիչ-վարչական, ոսկերիչ-ոսկերչուր-իւն :
Կայ նաև կրկնաւոր չարչարել բառը :

2. — Դ բաղաձայնին կը յաջորդէ ջ և ո՛չ թէ չ. օրինակ.
ողջ, գոջալ, չղջիկ :

Բացառութիւն է գեղջ բառը :

3. — Բառերուն սկիզբը ընդհանրապէս ջ կու գոյ : Զ-ով
սկսող բառերը հետեւեալներն են. — Զակերտ, չաման, չա-
միչ, չանչ (կոխուած խալոյ), չաչ (կորուած ճիւղ), չար,
չարչարանք, չափ, չեզոք, չեք (փոխանակադիր), չիք (չը-
կայ), չղջիկ, չմշկել, չնաշխարհիկ, չնչին, չոր. Զորեֆշար-
քի, չորս, չաւ (երթալ), չուան, չքմեղել, չքնաղ :

4. — Զ զիբը որպէս նախադաս ժխտական մասնիկ կը
դործածուի թէ՛ բայերու և թէ՛ այլ մասունք բանիներու
հետ. օրինակ՝ կերայ-չկերայ, տես-չտես, աստուած-չաստ-
ուած :

5. — Կարգ մը անկանոն հարուստ սենցոյ բառերու սե-
ռականը ջ-ով կ'ըլլայ. օրինակ՝ տէր-տիրոջ, կիմ-կնոջ :

6. — Զ-ով ՅԵՏԱԴԱՍ ՄԱՍՆԻԿՆԵՐ

ԻԶ — ոսկերիչ, գանձիչ, մատնիչ, գրիչ :

ՀՐԱՀԱՆԳ

7. — Գծիկներուն տեղ դրէ՛ք չ կամ ջ և և տուէ՛ք ան-
հրաժեշտ բացատրութիւնները .

Ամբող-, գաղ-, չղ-իկ, աղ-իկ, գեղ-ուկ, աղ-ամուղ-,
եղ-իւլ, եղ-երու, շեղ- (կոյտ), սղ-, առող-, ող-ոյն, գրղ-
ալ, գեղ- :

Անուր-, ալ-, ար-առ, փար-, վեր-, ստեր- (ամուլ),
շար-, շը-իլ, յար-որ-ել, չար-ի, կամուր-, մը-իւն, եր-ա-
նիկ, լույ-, ոյ-, չար-արել, վայ-ուք-իւն :

ԺԳ. ԴԱՍ

Ռ ԵՒ Ր

1. — Այս երկու զիրերով սկսող հայերէն բառերու թիւր
չտու զիչ է - - ռաբբի, ռագմ, ռահ (համբայ), ռահան, ռա-
միկ, ռետին, ռիշտ (հիշդ), ռահիկ, ռաւրիլ, ռոււք, ռոււգ,
ռուպ, ռոք (մայրիի ստ, իլիկ, աղեկատ) : Տեղանուններ
Ռումանիա, Ռուսիա :

Րոպէ, ռոպէական, Րաֆֆի :

Բառեր կան՝ զորս կարելի է թէ՛ ո-ով և թէ՛ ռ-ով զրել .
օրինակ՝ ռաբբի-րապպի, ռումանիքիզմ-րումանքիզմ, Ռաֆֆի-
Րաֆֆի, և այլն :

Ռ-ն համալօր է կրկնակ ր-ի:

2.— Ն զրիէն առաջ ընդհանրապէս ո կու զայ արմատս բառերու մէջ. օրինակ՝ առնել, դառնալ, ընդ-եռնուլ, բռնել, յառնել, սպառնալ:

Ունինք հետեւեալ բառերը, որոնք ր-ով կը զրուին գարնել (զարկահնկ), կրնալ (կարենալ), վերնատուն (վերին տուն), վրնջել (վրինջ), գարնան (գարուն): Ասոնց եւ կարգ մը ուրիշ բառերու մէջ, արմատը հնչափոխութեան ենթարկուելով է որ ր եւ ն զիրեքը իրարու քով եկած են:

3.— Երբ բառակերտումի տունն ո եւ ն զիրեքը իրարմէ զատուին կամ ն բազմայնը կորուսել, ընդհանրապէս ո-ն ր-ի կը վերածուի. օրինակ՝ ընթեռնուլ-ընթերցում, համբառնալ-համբարձում, վերադառնալ-վերադարձ. դուռն-դըրացի:

Այս օրէնքը միշտ ալ չէ կիրարկուած: Ունինք զրաբարի մէջ այս կանոնին չհետեւող բառեր, որոնք աշխարհորարի ալ անցած են. օրինակ՝ ձեռն-ձեռք, ձեռագլխ, ի ձեռին (ձեռքին մէջ), ձեռամբ (ձեռքով), գառն-գառնիք (զատուելներ), գառանց (զառնուելներ): Կան ուրիշ օրինակներ ալ, զորս զանց կ'ընենք:

4.— Բացի ն-էն՝ միւս բազմայններէն անմիջապէս առաջ ր կու զայ եւ ո՛չ թէ ո. օրինակ՝ մարդ, երբ, բուրդ: Կան հետեւեալ բացառութիւնները — խոկալ, խոչակ, խըռչափող, խոպոտ, կառչիլ, կոքնիլ, հոչակ, յուռչիլ, ուռկան, ուռնանալ: Նաեւ այն ածանցումներուն եւ բարդումներուն մէջ, երբ բազմաբնի մասերէն առաջինը ո տնի. օրինակ՝ փառք, պառկիլ, թռչիլ:

5.— Այն արմատ բառերը, որոնք ո-ով կը վերջանան, կրկնաւոր բարդութիւններու պարապային, առաջինին մէջ ո-ն ր-ի կը վերածուի. օրինակ՝ բառ-բարբառ, թիւ-թրթռալ, սառ-սարսալ: Բացառութիւն են տոտալ, վառվառն: Բնածայն բառերուն մէջ ո-ն անփոփոխ կը մնայ. օրինակ՝

կոկոսալ, գոգոտալ, մոմոսալ: Մարմար, փրփուր, քրքիւր և. քրքուր բառերուն մէջ երկուքն ալ ր են:

6.— Ռ-ով նախադաս մասնիկ մըն է առ-ը, որ կը նշանակէ դէպի, վերարկող. օրինակ՝ առժամեայ, առտիճն, առինքն:

Ր-ով յետադաս մասնիկներ են — ԱՐԱՆ (լուսցարտն, զասարտն), ԱՐԷՆ (յունարէն), ԵՐԷՆ (հայերէն), եւ այլն:

ՀՐԱՀԱՆԳ

7. — Գծիկներուն տեղ դրէ՛ք ո կամ ր եւ տուէ՛ք անհրոժեշտ բացատրութիւնները.

-ումբ, ք-նել, գա-նել, ու-կան, մո-նալ, վա-դ, վե-նատուն, ընթե-ցարան, դ-ան, դ-ացի, աւ-ան, բե-նի, գա-նան, -ագմ, ձե-ագիւր, խ-չափող, սա-ս-ալ, ձե-ագիւր, կ-նայ, տ-տ-ալ, -ունգ, վա-վ-ուն, վ-նջել, ստո-նացնել, խ-կալ, սլա-կիլ, գի-նալ, նիհա-նալ, ա-նական, ք-չիլ, եդե-ն, վե-նալ, բա-նալ, դա-նալ, վա-նոց, -ոպէ, կո-նթարդ, -ո-նիլ, -ամկական, ամա-նայիւ, ամա-անոց, յա-նել, յա-ու-ցեալ, կա-կա-իլ, գո-գո-ալ, բա-բա-, փ-փու-, հետաք-քի-, շահագ-գ-ուող, չո-նալ, կա-նոյ դաշտ, վե-նայարկ, կո-նչիլ:

ԺԴ. ԴԱՍ

Վ, Ո, ՈՒ, Ի

1.— Բառերուն սկիզբը միշտ վ կու զայ: Հիւնով (ւ) սկսող բառ չունինք: Օրինակ՝ վարպետ, վարս, վարդ, վանդակ, վագր:

Արժատական բառերուն մէջ չի գտնուիր. իսկ բառերուն վերջաւորութեան, կը գտնուի միայն ո յիբէն ետք. օրինակ՝ ժողով, կողով, բարով :

2. — Ո ձայնաւորին քով միշտ վ գնել ու չնչինը ստանալու համար : Եթէ ւ գրուի, կը ստացուի ու բազմապատկու ձայնաւորը :

3. — Երկու ձայնաւորներու միջև ւ գնել. օրինակ՝ աւագակ, աւագ, աւանակ, բարձրաւանդակ : Բացառութիւն՝ հավիւ. նաեւ այն բառերը՝ որոնք բարդ են եւ երկրորդ բառը վ-ով կը սկսի. օրինակ՝ գորգաւաճառ, արագալիւս, հարիւրաւոր :

Ունինք որոյէս բացառութիւն սովոր բառը, որուն աներեւոյթը կը գրենք սարվիլ, տաւերս տեղափոխութեան պատճառով : Նոսե ժողովել բառը, որ ժողովել բառին յոտու շարժմէ :

4. — Ձայնաւորներէն եւ երկրորդներէն ետք գնել ւ. օրինակ՝ մաւ, բարեւ, թիւ : Բացառութիւն է ո ձայնաւորը. օրինակ՝ ծով, ժողով, փողով :

5. — Բազմաձայնէ մը ետք եւ ձայնաւորէ մը առաջ ու գնել երբ վ ձայնը կայ. օրինակ՝ խօսուիլ, գուարթ, քուարկել, նուարդ, նետուիլ : Պարսկահայեր այս պարագային կը գրենք ք-ն եւ կը գրեն Աստուած, ինչ որ յանձնարարելի չէ :

6. — Բառի մը վերջաւորութեան գտնուող իւն որ երկբարբառ չէ, ու-ի կը փոխուի. օրինակ՝ անիւ-անուարգել, բիւ-քուարանութիւն, պատիւ-պատուական, հաշիւ-հաշուապահ :

7. — Գրարարի մէջ կարգ մը ի-ով վերջացող բառեր հորովման ատեն սեռականի մէջ կ'ըլլան ւոյ. օրինակ՝ բարի-բարւոյ, եկեղեցի-եկեղեցւոյ : Աշխարհաբարի մէջ ընդհանրապէս այդ ձևերը չենք գործածեր. կ'ըսենք բարիի, եկեղեցիի : Այս ձևեր աշխարհաբարի սկիին աւելի հարապատ է :

8. — Սովորեցէ՛ք հետեւեալ բառերուն ուղղագրութիւնը եւ սուղէ՛ք անհրաժեշտ բացառութիւնները .

Պարտուիլ, պտղավաճառ, աւագան, աւետել, պատիւ, հաշիւ, մուագել, արծիւ, վարսակ, վահան, հագուադէպ, վարանիլ, գոյով, խորովել, ժողովել, պատուէր, եկեղեցւոյ, կողով, ծովու, ծովով, ժողովաւոր, սովորույթիւն, սովորիլ (սովորիլ), շարժաւար, կարեկեր (սաստիկ վիրաւորած), գառիւկար, վայրկեան, հոգեւոր, անցաւ, ժողով, տեւարար, դիւան, ովասիս, ովսանմա, վանել :

9. — Գծիկներուն տեղ գրէ՛ք վ կամ ւ եւ սուղէ՛ք անհրաժեշտ բացառութիւնները .

Անի-, ա-ան, -արս, տե-ել, բարձրա-անդակ, գոյգա-անառ, խանդա-անել, կարա-ան, կառա-արել, հի-անդ-, -եր, -արել, կարե-ել, -երկայարկ, հո-ի-, հո-ուական, պատո-ական, տե-արար, արագա-ար, ա-ար, հոգե-արք, սրտա-ար, կառա-արութիւն, ա-ագան, ա-ագակ, հայրա-ար :

Ն ԵՒ Մ

Ն եւ մ լծորդ գիրքեր են : Պ, բ եւ փ չըթնային գիրքէն առաջ ն իր տեղը գրած է մ-ին. օրինակ՝ ամպարագիծ, ամբիծ (անբիծ), բնութեամբ (բնութեամբ), ամպ, քումբ, ամփառի : Գրարարի մէջ կայ այս երեւոյթը, որ նայութեամբ ուշխարհաբարին փոխանցուած է :

Երբ բառը ան մասնիկով կազմուած է, ընդհանրապէս ան-ով կը գրենք. օրինակ՝ անպատասխանատու, անպէտք, սնրաւ : Անբիծը բացառարար եղած է ամբիծ :

ՇՉԱԿԱՆ ԲԱՂԱՉԱՅՆՆԵՐ

Շ բաղաձայնին անմիջապէս կը յաջորդէ տ եւ ո՛ւ թէ դ կամ ք․ օրինակ՝ դաշտ, կուշտ, պաշտօն: Բացառութիւն է միշտ բառը, որ դ-ով կը գրուի, թէեւ տ-ով գրողներ ալ անպակաս են:

Կ, պ, տ, փ եւ ք բաղաձայն դիրերէն առաջ դրել ս եւ ո՛ւ թէ գ․ օրինակ՝ հասկաքաղ, սկսիլ, ասպարէզ, սպասել, հաստ, ստել, սփոփել, սփռոց, սփռել, սփանչելի:

Բ, գ եւ դ դիրերէն առաջ դրել գ եւ ո՛ւ թէ ս․ օրինակ՝ գրաղ, գրօսանք, զգեստ, զգեստնել, ագոյ, ագոյակ:

ԲԱՂԱՉԱՅՆՆԵՐՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ

ՅԱԻԵԼԵԱԼ ՇՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

1․— Գրեցէ՛ք բ կամ փ դժիկներուն տեղ․

Սիրար-ի, -ը-ըերախ, դար-նել, ար-ենալ, որ-աշխարհ, համ-երել, խա-կանք, -ող-ողիլ, տար-անք, խարխա-ել, ճր-ազգաց, գ-օսանք, գ-աղիլ, ս-ն-անք, գաղա-արական, հաւանա-ար, շամ-ուր, ամ-ո-, սա-րիչ:

2․— Գրեցէ՛ք գ կամ ք գժիկներուն տեղ․

Նժոյ-, բաղնի-, ժառան-, յար-ան-, անկար-, յան-ային, սար-աւորում, շահա-ը-իւ, բեր-, ար-այավայել, շար-, ս-փանչանալ:

3․— Գրեցէ՛ք դ կամ ք դժիկներուն տեղ․

Ան-էոր-, են-ա-րել, ըն-ացք, սուրհան-ակ, պան-ուխտ, մառազայ-, ըն-երցանութիւն, շան-, խն-ուք, են-ագիտակ-ցութիւն, ճկոյ-, յաղ-ող, խեղ-ամահ, մաղ-անք, բաղ-ա-տուրիւն, հրագ-ան:

4․— Գրեցէ՛ք ճ կամ ց դժիկներուն տեղ․

Բեռ-նել, շնչահեղ-, քաղ-, ար-ակագէն, մը-ող, հար-, բար-, անվերադար-, քաղ-կեղ, -ն-ում, փղ-կիլ, -նորք, ան-նատուր, ակնո-, սառոյ-, խօսե-եալ, վը-ին, հանդեր-, բաղ-ալ:

5․— Գրեցէ՛ք հ կամ յ դժիկներուն տեղ․

-ղել, -ղացք, -ըուշակ, -արձակող, -առաջիկայ, -պար-տութիւն, -ղկել, կա-մեմութիւն, կա-աւորում:

6․— Գրեցէ՛ք չ կամ ջ դժիկներուն տեղ․

Յոր-որ-ել, փար-, գղ-ալ, մը-ազգի, բաղար-, վայն-լու-, նկարի-, լը-ութիւն, տիկնո-, գեղ-ել, -ն-ին, -ն-ել, ամբող-, գեղ-ուկ, եր-անիկ, փախ-իլ, մօրաքրո-, տիրո-:

7․— Գրեցէ՛ք ռ կամ ղ դժիկներուն տեղ․

Եղե-ապատում, գո-գո-ալ, ամա-անոց, յա-ուցեալ, նի-հա-նալ, սա-ս-ազդեցիկ, ստո-նացում, վե-նալ, վե-նատուն, մա-մա-, վա-վ-ուն:

8․— Գրեցէ՛ք ւ կամ վ դժիկներուն տեղ․

Բարձրա-անդակ, կարե-էր, ժող-ել, արտա-ար, տե-ա-բար, հոգե-արք, խանդա-առել, ան-արան:

ԺԵ. ԴԱՍ

ՆՄԱՆԱԶԱՅՆ ԲԱՌԵՐ

Որևէ լեզուի մէջ կարելի է գտնել նմանաձայն կամ նմանահունչ բառեր, որոնք սակայն տարբեր իմաստ ունին: Նմանաձայն դիրերուն մէջ նուրբերը — տ, կ, ժ, ճ, ց — դժուարութիւն չեն ներկայացնել: Միջակներն ու թուփերն են որ կը դժուարացնեն խնդիրը:

Աչակերտին դիրութիւն տալու համար հոս կը դնենք ընդարձակ ցանկ մը այն նմանաձայն բառերուն, որոնք զործածական են իր առօրեայ խօսակցութեանց մէջ: Նմանաձայն բառերը կու տանք առանձին սիւնակով, իսկ անոնց իմաստները՝ ուրիշ սիւնակով: Ընդհանրապէս զոհացած ենք բառին մէկ իմաստը յիշելով, նպատակ ունենալով աչակերտին միտքին մէջ յտակացնել իմաստը:

Անդ — անդ (անութ)	հոն, որտ — թեւին սուկր
Անճ — անց	անհատ — Լըթ
Անճաւ — անցաւ	քարտոր — ստանց ցուի
Անճուկ — անցուկ	խեղճ — անցած
Անճֆ — անօգ	ստանձին — անօղնական
Աչ(ք) — աչ	ակն — աջ կողմ
Առած — արած(ԼԷ)	իմաստուն խօսք — ճարակլիԷ
Առանց — արանց	խոյլ, զատ — ոյլերս
Առատ — արատ	չատ — բիծ
Առջի — արջի	նախկին — կենդանիի
Առէ՛ֆ — արեգ	ընդունեցէք — արեւ
Առու — արտ	դետակ — մանչ
Աստ — ազդ	հոս — յստարարութիւն

- Բախիլ — փախ(չ)իլ
- Բակ — փակ
- Բառ — բալ
- Բաստ — փաստ
- Բարի — կը փարի
- Բարբառ — փարփառ
- Բայդ — փարք
- Բայք — փարք
- Բեռ — բեր
- Բերդ — փերք
- Բուռ — փուռ
- Բուկ — փուկ
- Բոյք — փոյք
- Բոռ — փոռ
- Բուռ(ն) — փուռ
- Բուք — փուք
- Բոյք — փարք

- Գալիլ — քալիլ
- Գայլ — քայլ
- Գան — քան
- Գառ(ն) — քառ
- Գար — քար
- Գարշ — քարշ
- Գետ — գէտ
- Գեր — գէր
- Գերել — քերել
- Գիրի — քերի
- Գիրգ — գիրք
- Գնել — քնել
- Գոռ — գոք
- Գոք — գոլ
- Գոդ — քոդ
- Գյոգել — քրքրել

- զարնուիլ — հեռանալ
- զաւիթ — զոյց
- խօսք — սրտուղ
- բախտ — սպացոյց
- սպիկ — կը ըծուի
- լեզու — անոյճ աչք ունեցող
- կնճոտ — փորի ճարպ
- սովորոյթ — սրտուիլ
- կրուելիք բան — արտադրութիւն
- ամբոց — կտոր
- կարճ զուլջայ — սրարուած
- բողիկ — կուշի
- հոտ մատ — ջանք
- խոչուր ճանճ — որովայն
- իլատ, տիլ — հաց ելիլիք տեղ
- հովախտն ձիւն — փշիկ
- դոյժ — ծաւք

- լուևա զարնել — չլիթը հանել
- դուրան մը — ստնիլի
- ծեծ — քաղցատութեան նշան
- զառնուկ — չարս
- հլանգալին վիճակ — մայր
- դուրելի — քաղցած
- ջուրի առատ հոտնք — դիպոյց
- վեր, բարձր — մտտ
- դերի բռնել — կողմնող քսել
- սորակ — մօրեղբայր
- փափուկ — մատնան
- զրամսի առնել — տնձնանուն
- սերսի — կ'սարի — քու
- դովատանք — մօտ
- ուսազակ — շարք
- զրգել — սրարուի

Դադար — քաքար
Դանակ — քանակ — քանակ
Դառ (ն) — դար — քառ
Դաս — քաս
Դարձ — քարց
Դաւ — քաւ
Դաւի — քափ
Դեղ — քեղ
Դեռ — դեր — քեր
Դեւ — քեւ
Դեռեւս — քերեւս
Դէմ — քեմ
Դէգ — քէգ
Դի — քի
Դիր — քին
Դիւր — քիւր
Դոդ — քոդ
Դոյլ — քոյլ
Դոյր — քոյր
Դաւ — դուր — քուր
Դաւ — քոււ
Դրաւ — քոաւ

Եղէգ — եղէգ
Երբ — երփ
Երդ — երք

Թոռ — քոր
Թռչիլ — քրջ(սւ)իլ

Լուռ — լուր
Կառք — կարք
Կեռ — կեր

Հանդիստ — ժողովուրդի անուն
Կորոզ Կործիք — մելան — թիթեղ
Լեղի — 100 տարի — ճիւղ
Կարդ — քաւաթ
Ետ դալ — առանց, Կուրս
Ինչպէս թիւն — հաստ
Երաժշտական Կործիք — սյժ
Կարման — որայի դէղ
տակաւին — սլաշտոն — կողմ
սատանայ — բաղուկ
տակաւին — Կուցէ
Հակառակ — ելս.ական չըջան
Կոյտ — ուսումնասիրութիւն
Կողմ — Կործիք
Կենդ, Կրած — թռչիլ
Հաճելի, Հէշտ — սխալ, ծոռ
սարսուռ — ձգէ', թոյլ տուր
Ջուրի աման — մեղղ, ծոյլ
Հանդիստ (օր.՝ կապույր) — Կոյն
տան մուտք — Կործիք — սուր
յոյն. Բ. դէմք — բերնի Ջուր
տեղաւորեց — վեր ելաւ

Ջրային տունի մը — ըլլալ (հրամ.)
ո՞ր ատեն — երանգ
տանիքի ծակ — մեկնում

Թոռնիկ — կաթիլ
օդը բարձրանալ — ջուրով կտմ
անձրեւով ծածկուիլ

տնձայն — համբաւ
փոխադրութեան միջոց — շարք
կարթ, ծուռ — ուտելիք, ստող

Կոռ — կոր
Կուռ — Կուր
Կուռնկ — կրունկ
Կուել — կրել

Համար — յամառ
Համր — յամր
Հանգ — յանգ
Հաջող — յաջող
Հառաչ — յառաչ
Հար — յար
Հարել — յառել — յարել
Հարք — յարդ

Հարկ — յարկ
Հեղ — յեղ
Հեղձ — յեղց
Հեռաւ — հերաւ
Հետ — յետ
Հեր — հեն
Հնգ — յոգ
Հոդ — յոդ
Հոյգ — յոյգ
Հոյլ — յոյլ
Հոր — հոր
Հորք — յարդ
Հօտ — հոտ

Ջագ — ցաք
Ջախ — ցախ
Ձի — ցի
Ձիք(ք) — ցիք
Ձոդ — ցոդ
Ձուլ(էլ) — ցուլ

Ճրի աշխատանք — ծուռ
մոտեր, սլինդ — դետի անուն
Թռչնաղղի մը — սողի յետամաս
Կոիւն — փոխադրել

Վասն, թիւ — սնկույլուի
մունջ, սնկոս — Կանչալ
մետաղ — նմանաձայն փանկեր
Կաղկանձող — յաղթող
հեծեծանք — դէպի տաւջ
Վարկ, Վարնող — միշտ
Վարնել — սեւեւել — ըսել
տափարակ — ցորենի մանրուած
ցողուն

տուրք, սէտք — տան բաժանում
անգամ — փոփոխութիւն
խեղդուելի — լեցուն
մօտ չեղող — անցեալ տարի
միասին — յետոյ եկող
մաղ — կելու
մտատանջութիւն — շատ
քիչ մը հեռու — մասնիկ մը
հիւթ — յուզում
խումբ — թոյլ, ծոյլ
խորունկ փոս — հայր (սեռ.)
կովու ձալ — լեցուն
սչիարի խումբ — ըսիր

Նորածին — տափակցնող Կործիք
սջին հակառակը — ճիւղ
Կենդանի մը — մասնիկ
Կարողութիւն — տարողնուած
Կաւաղան — շաղ
Լուծել — կենդանի մը

Ճան -- հար
 Մարդ մարք
 Մեզ -- մէզ
 Մօր -- մոր -- մոռ
 Շան -- շար
 Ոգի -- ոգ(ի)
 Որդ -- որք
 Ուռ -- ուր
 Զանի -- չարի
 Պետ -- պէտ(ք)
 Սան -- սար
 Սեռ -- սեր -- սէր
 Վան -- վար
 Վանել -- վարել
 Վեր -- վեր(ք)
 Տան -- տար
 Օդ -- օք

հանդիսաւոր խօսք · միջոց
 ստան հակ -- կարելի
 գերանուն -- հեղուկ մր
 մայր (սեռ) -- սրտուղ -- չլիչոյ
 կարմիր -- շարուած
 հոյի -- մէկուն
 միջատ մը -- խոյոյի տունկ
 սուեցք -- տեղական մակրայ
 շտապոյ -- գէշի
 մեծ, գլուխ -- անհրաժեշտութիւն
 սրտած ջուր -- զսպթ
 տեսակ -- կարոպ -- սիրելի
 կայտառ -- ցած, ստարին
 սյրել -- ուղղել, հերկել
 բարձր -- խոց
 գիր -- օտար, հեռու
 եթեր -- գիշերելու տեղ

ՀՐԱՀԱՆԳ

Նմանաձայն բառերը առանձնապէս յիշատակեցինք, սուկայն շատ յաճախ անոնք կու դան բառակերտուած ձևով: Հոս վարժութեան համար կու տանք կարգ մը օրինակներ:

Անքացուպով փայել · Առատաձեռն անձ ·
 Անդաստան ընել: Արատաւորել պատիւը:
 Առանց ջուլի · Առէ՛ք, կերէ՛ք ·
 Դերձակ արանց եւ կանանց: Արեգակը կը փայլէր:

Առջի մայրիկը ·
 Արջի ծառայութիւն:
 Ահազգ տպել ·
 Ատահաղական կեանք:
 Բակին մէջ կը խաղար ·
 Դպրոցին շրջափակը:
 Բարեբաստիկ առիթ ·
 Փաստացի տեղեկութիւն:
 Բերդապահը ·
 Եւրոպիկն վերքերը:
 Լեմոնը կը փամբն ·
 Բեհեռը կը գամբն:
 Գայլը կ'ոռնար ·
 Հսկայաքայլ յառաջընթացիւն:
 Կլաքարով կը պատրաստեն ·
 Յաւաքարը կը գալարաւեր:
 Դարշի արարած ·
 Դեռնաքարը կեանք:
 Բանագողութիւն ընել ·
 Թողարկել հշմարտութիւնը:
 Ատուածաշունչի դարադար ·
 Ապաքայլը կը գործածուի:
 Դաւադրութիւն մը կազմակերպուած էր ·
 Թաւ ձայնով կ'երգէր:

Հաւը հողը կը քրքրէ ·
 Խմիչքը կոկորդը կը գրգռէ:
 Թեր ու դէմ կարծիք ·
 Դերակատարուելուն ընել ·
 Դեռ կ'ուշանայ:
 Դու վափկաքեւ մանկիկ գեփիւռ ·
 Դեւ մը կ'արգիլէր մուտքը:
 Թիով կը վայրեն ցաւակը ·
 Մէկդի հետել:
 Թիւրիմացութեան գոհ ·
 Դիւրահաւանութեան գոհ:
 Սրտագող վիճակ մը ունէր ·
 Յանցանքներու բողոքիւն:
 Կագոռքի անհրաժեշտութիւն ·
 Ոսկեքոյր անդաստան:
 Ելփնեքանգ ·
 Երբեմն կ'երգէր:
 Թոռնիկին կը սպասէր ·
 Թրտաքոր աշխատանք:
 Ականջալուր ըլլալ ·
 Լոպկեաց ասորի:
 Կոնկակոյս հալածել ·
 Կռակէն լուր սպասել:
 Անհամար գորք ·
 Ան յամառ է:

Համր նստած էր .
Յամրընքաց յառաջանալ :

Հանգալին ջուր .
Յանգաւոր խօսք :

Հառաջել .
Յառաջանալ :

Հորքուկը կը բառաչէր .
Յորդած էր գետը :

Հարքաքանդակ .
Յարդանոց :

Հեղձուցիչ տաք .
Արիւնայեղց :

Արիւնահեղութիւն .
Յեղափոխութիւն :

Հերկերն հերուան ծալաւի .
Հեռուէն կը լսուէր ձայնը :

Մտանոցութիւն ունենալ .
Յոգնակլի կազմութիւն :

Աչքերը յառած .
Յարատեւութիւն .
Փռդահար :

Ձայաւեր կարգադրութիւն .
Ցայաւելով մաքրել :

Շառագունիլ .
Շարադրութիւն :

Ուտեցք .
Ո՞ւր ես , եղբա՛յու :

Մշտավառ կանքեղ .
Ճարպիկ շարժավար :

Բեռնատար կառք .
Մեծատառով շարել .
Նախատարր :

Սառնորակ ջուր .
Սարալանջէն քալել :

Տունին վարձքը գեղջելու
համար գղջաց :

Չնչին գումարները ջնջել :

ԺԶ. ԴԱՍ

ԵՐԿՈՒ ԶԵՒՈՎ ՈՒՂՆԱԳՐՈՒՈՂ ԲԱՌԵՐ

Աչակերտին մխտքին մէջ չփոթ կը ստեղծուի երբ կը տեսնէ բառեր՝ որոնք երկու ձեւով կը զրուին : Յարմար կը նկատենք այդպիսի բառերու ընդարձակ ցանկ մը այստեղ ներկայացնել : Այս բառերէն ոմանք ունին լմաստի նրբու-թիւն մը :

Յիշատակուած երկու ձեւերէն ամենէն զարծածականնե-րը առաջիններն են .—

Անհեքեյ — անհեղեղ (այլանկող)

Առէչ — առէջ (ծաղիկի մաս)

Աքցան — ակժան (չամ քաշող զործիք)

Աւաչ — աւաջ (ձայն , երգ)

Բամպակ — բամբակ (ըռտակուն մաս)

Բանտ — բանդ (արդեւարան)

Գամփռ — գամբռ (խոշոր շուն)

Գիւտ — գիւդ (ականջի օղ)

Գմբէք — գմբէք (կիսադնդաձեւ շինուածք)

Գոչել — կոչել (կանչել)

Գունտ — գունդ (կտր մարմին — խումբ)

Գտակ — գդակ (չլխարկ)

Ջգացում — գգածում (չխտակցիլ — համակուլիլ)

Ջերք — գերդ (նման , սլէս)

Ընտանի — ընդանի (ընտելացած)

Թակարթ — քակարդ (որողայթ)

Թաղանթ — քաղանդ (բարակ մուկ)

- Թանկ — քանզ (արժէքատուր)
 Թագուն — քագուն (պրահուած)
 Թէկն — քեկն (կռնակ)
 Թռչակ — քօշակ (շարժք)
 Ժանգ — ժանկ (երկաթի թթուակ)
 Խենդ — խենթ (խելակորոյս)
 Խննոյժ — խնջոյժ (կոչունք)
 Ծղրիք — ծղրիդ (միջատ մը)
 Կարսայ — կատսայ (պղինձէ խոշոր սաման)
 Կարկաջել — կարկաչել (խոխոջել)
 Կետադրութիւն — կէտադրութիւն (կէտեր գնել)
 Հեֆիաք — հէֆեաք (պատմութեան տեսակ)
 Հունտ — հունդ (սերմ)
 Զգտում — ձգտում (ջանակ հասնիլ)
 Ճիշդ — ճիշտ (շխատ)
 Մոդէզ — մոդէս (խլիչ)
 Յոգնակի — յոգնակի (մէկէ աւելի)
 Շողոֆորք — շողոֆորդ (կեղծասուր)
 Սաղարք — սաղարդ (տերեւ)
 Սիւզ — սիւֆ (հովիկ)
 Սրունգ — սրունգ (տաքէն մինչև ծունկ)
 Վախճան — վաղճան (վերջ, մաս)
 Տարեց — տարեց (տարիքստ)
 Ցատփել — ցատկել (ստամ)
 Փափաք — փափազ (խլձ)
 Դերքոդ — փերդոդ (բանաստեղծ):

Բ. ՄԱՍ

ՈՒՂՂԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ա. ԳԼՈՒԽ

ԳԼԽԱԳԻՐԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆ

Մեր մատենագրութեան սկզբնական դարերուն, մեր ընդ որ տառերն ալ վրասպիր եղած են: Աւելի ուշ շրջանին է որ ստեղծուած են պարզ գիրերը: Ներկայիս վրասպիրի զործածութիւնը սահմանափակուած է եւ վերասպրահուած որոշ պարագաներու: Որպէս ընդհանուր կանոն նկատի աւննուող հետեւեալը. Յատուկ անունները միշտ գլխագիրով կը գրուին: Իսկ որեւէ հասարակ գոյական կրնայ գլխագիրով գրուիլ, նկատի ունենալով գրութեան մը մէջ յը գրուած դիրքը, առած յատուկ իմաստը:

Գլխագիրով պէտք է գրուին.

1.— Տպագրուած երկի մը վերնադիրներուն եւ ենթավերնադիրներուն ընդ որ վերերը, իսկ ձեռագիրի մէջ՝ վերնադիրներուն բոլոր բառերուն սկզբնատուները:

2.— Նոր պորբերութեան մը սկզբնատուները:

3.— Անկախ նտխադասութեան մը առաջին գիրը. օրինակ՝

Աշակերտը դաս կը սորվէր :

‡ — *Ոտանաւորի մը իւրաքանչիւր տօպին առաջին գիրք · օրինակ՝*

Իմ կղզիէս իբ կղզին
Կ'երթամ նորէն յամբօրօր ·
Այսպէս կ'ընեմ ամէն օր
Երբ ալիքները յուզուին . . .

Մ. ԶԱՐԻՖԵԱՆ

‡ — *Բոլոր տեսակի յատուկ սնունդները - սնձի, տեղի, կենդանիի, իրի · օրինակ՝*

Ջաւէն, Արամ, Պէյրութ, Հալէպ, Ճէյրան, Ս · Գիրք, Աստուածաշունչ :

Յատուկ անունները լիտլարինոյ կեղծանուններն ու ծածկանունները, ընդհանրապէս արուեստագէտներու կողմէ զործածուած · օրինակ՝

Անցորդ, Մ · Իշխան, Երօտ :

Յատուկ անուններուն ընկերացող մականունները · օրինակ՝

Ռեթէս Պէրպէրեան, Մկրտիչ Պէշիկթաշլեան, Գեղամ Տէր Կարապետեան :

‡ — *Այն ածականները (վերադիրները)՝ սրտեք յատուկ անուններու հետ անքակտելիօրէն ձուլուած են և մաս կը կազմեն անոնց · օրինակ՝*

Կորիւն Մֆանչեի, Գրիգոր Հուսաւորիչ, Դաւիթ Անյաղք, Յովհաննէս Պլուզ, Մծեմ Տիգրան :

Այս ածականները՝ որոնք մականունի վեր կը կատարեն, երբեմն վերցուած են տուեալ անձին արտաքին Լրելոյթէն (Արա Գեղեցիկ), բնակարութենէն (Աշտո Ողորմած), արհեստէն (Աշուղ Մուշօ), և այլն :

‡ — *Յատուկ անուններուն տրուած տխրողուններն ու պատուանունները · օրինակ՝*

Նարին Սուրբ Օծուքիւն, Նորին Վսեմութիւն, Պարոն, Յարգելի, եւլին · :

Տ. — *Յողնակի Բ · Կէմքը՝ քաղաքաւարութեան համար զործածուած · օրինակ՝*

Կը խնդրեմք Ձեզմէ, որ բարեհաճիք կարգադրել վերոյիշեալ հարցը :

‡ — *Բոլոր տեսակի հանրային հաստատութիւններու, միութիւններու, ընկերակցութիւններու, կուսակցութիւններու անուններուն սկզբնատառերը · օրինակ՝*

Հայ Համալսարանականներու Միութիւն, Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Օժանդակ Միութիւն, Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութիւն :

Վերսյուլեալ խմբակցութիւններուն անուններուն կրճատուած ձևերը · օրինակ՝

Հ · Հ · Մ · , Հ · Ե · Օ · Մ · , Մ · Ա · Կ · :

10. — *Անձնաւորուած կենդանիներու, իբրև (ընդհանրապէս առօրինակ և չէքեաթներու մէջ զործածուած) անունները և շեշտուած զաղափարները · օրինակ՝*

Խելքը եւ Բախտը վիճեցան :

Բայց Յոյսը գինք շէր լիւս :

11. — *Ատուած և զայն որակող ածականները · —*

է, Արարիչ, Տէր, Ամենագետ, եւլին · :

12. — *Գեղարուեստական զործերու անունները · օրինակ՝* Դուրեանի «Տրտուիչք»ը, Սիամանդայի «Սուրբ Մեարդ»ը, Արամ Խաչատուրեանի «Գայիանէ»ն :

13. — *Ուրիշ անձ մը սկզբակի մէջըրուած խօսքի մը առաջին գիրը · օրինակ՝*

Հայրդ ըսաւ · «Պէտք է սայլարիլ» :

14. — *Տարուան ամիսներն ու շարժուան օրերը, ինչպէս նաեւ ասոնց կրճատուած ձևերը · օրինակ՝*

Ապրիլ, Յունիս, Փետր · Դեկտ · , Երեքշաբթի (Գշ ·), Հինգշաբթի (Եշ ·) :

15. - Աղղալին եւ կրօնական տօներու տնտեսները . օրինակ՝

Անկախութեան Օր, Սգիտօն, Հոգեգալուստ, Ծնունդ, Զատիկ :

16. — Ժողովուրդներու անունները՝ երբ իրր զոյակոն գործածուին (տայինքն՝ զարծածուած ըլլան ամբողջ մարդկային տեղ) . օրինակ՝

Հայր կրցած է դարելով իր գոյութիւնը պահել :
Մարդասէր է Գանիացին :

17. — Աւարտած նախադասութենէ մը ետք՝ երբ վստակ-
զիծերու մէջ նկատուած թիւներ կ'ըլլան : Այս ձևեր ընդհան-
րապէս թատերական զարծերու մէջ կը զարծածուին . օրինակ՝
Խճէ է, Խճէ պատահեցաւ : (Կը բռնէ գլուխը) :

Ճառասօսք վերջացուց իր խօսքը՝ ըսելով . «Կեցցէ՛ յա-
ւերժական Հայութիւնը» (Բուռն ծափահարութիւններ) :

18. — Կախման կէտէն ետք՝ երբ նախադասութիւնը վեր-
ջացած է . օրինակ՝

Պահ մը կը մտռնաս շրջապատդ, եւ կը սուլուիս անսահ-
ման կապշտիւն հետ . . . : Միայն ակիւքներ իրենց գոյու-
քիւնը գգալի կը դարձնեն :

19. — Պատմական նշանուոր զէպքեր, պատերազմներ, ճակատամարտներ . օրինակ՝

Վերածնունդ, Ռսկեդար, Յրանակյան Յեղափոխու-
քիւն, Վաքերլոյի ցակատաւարտ :

20. — Արեւ, երկիր եւ լուսին երկնային մարմինները ի-
րենց սովորական իմաստով, սրբով զիրով կը գրենք : Կրնան
զլրատուելու տրուիլ, եթէ մոլորակ նշանակեն . օրինակ՝

Արեւուն շուրջ կը դառնայ երկիրը՝ իր Հուսիս արբան-
եակից հետ :

21. — Հայկական թուականները . օրինակ՝
ՌՄԺ (1210), ՌՋԿԱ (1961), ՌՋՀ (1970) :

22. — Գիրքերու, զարկերու եւ զպրոցներու բաժանում-
ները՝ զատկան թուական տնտեսով արտած . օրինակ՝

Ա. գլուխ, ԺԱ. — ԺԹ. դար, Ի. դար, Գ. դասարան, Զ.
դասարան :

ՀՐԱՀԱՆԳ

23. — Սրբապրեզէ՛ք ու տուէ՛ք տնօրոճելու բացատրու-
թիւնները .

աման, անիրաժեշտ, կլարոս, ցշան, գեփիւտ, Հրովար-
տակ, Բարգէն, Հինգշաբթի, ք. գլուխ, առաջին համար-
շարհային պատերազմ, գրիգոր ֆարեկացի, Մովսէս Խոր-
հացի, սալլիլ, Արաքս, Կիրակի, մեծն Տիգրան, վարսժա-
նի «հեյրանաս երգեր»ը, արշալոյս, Տարօն, ժգ. դար, կա-
րաս, պատուհան, մեղաւոր, ռէկթ (1962), յամիկ, այսր
իր կիլիզ նառագայքները կ'արձակէր, ժէ. դար. գշ. :

24. — Կատարեցէ՛ք տնօրոճելու սրբապրութիւնները .

Հինգշաբթի օր ներկայ պիտի ըլլամ ձեռք հանդէսին : Կը
խնդրեմք ձեր մեծապատուութենէն : Փրանսական յեղափա-
խութիւնը տեղի ունեցաւ ժր. դարուն : «Խացին երգը» լոյս
տեսաւ դսնիլ վարուժանի մտիէն վեց տարի ետք : միջին ա-
րեւելք : Յալիքը ե. դասարանի աշակերտ է : Հայկական տո-
մարը կը սկսի Զ. դարուն : Ե. դարը մեր գրականութեան ոս-
կեդարն է, իսկ ժԲ. դարը՝ արձայեայ դարը :

Բ. ԳԼՈՒԽ

ԿԵՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Մեր մտածումներն ու գրացումները դժխաւորաբար երկու միջոցով կ'արտայայտենք — բերանացի եւ գրաւոր: Բերանացի արտայայտութեան մէջ կրնանք օգտագործել մեր ձայնին ելեւէջը եւ դադարները: Գրաւոր արտայայտութեան մէջ այդ ելեւէջն ու դադարները, ինչպէս նաեւ նախադասութեան տարբեր մասերուն բաժանումը՝ կ'արտայայտենք կետադրական նշաններով:

Կետադրական նշանները երեք խումբի կը բաժնուին.

1.— Տրոհութեան նշաններ — բութ, ստորակէտ, միջակէտ եւ վերջակէտ: Տրոհութեան նշան կը կոչուին, որովհետեւ կը տրոհեն (կը բաժնեն) խօսքերը:

2.— Առոգանութեան (արտասանութեան) նշաններ — շեշտ, պարոյկ եւ երկար: Այս նշանները ցոյց կու տան ձայնին ելեւէջը:

3.— Բացայայտութեան նշաններ — չակերտ, փակագիծ, միութեան գծիկ, անջատման գիծ, բազմակէտ, եմքամնայ եւ ապաքարց: Այս նշանները կը սլարղարանեն դրութեան միտք բանին, լմաստը եւ նաեւ նախադասութեանն իրականացումը:

Կետադրական վերոյիշեալ նշանները հին դարերուն գրութիւն չունէին: Նախադասութիւններ իրարու քով կը շարէին առանց կետադրական նշանի: Ընթերցողը ինք սլտք է որ կարենար՝ առանց ուղեցոյցի, շիտակ հասկնալ դրուածքին լմաստը: Ու վարմանալի չէ որ շփոթութիւն ստեղծուէր:

Հետագային այս շփոթութենէն փրկուելու համար ստեղծուեցան կետադրական նշանները:

Կ'անցնինք տեսնելու կետադրական նշաններուն գործածութիւնը:

ՏՐՈՂՈՒԹԵԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

1.— ԲՈՒԹ—ը (՝) կը ցուցնէ փոքր վաղար մը: Երբեմն կրնայ ստորակէտով փոխարինուիլ: Կը գործածուի հետեւեալ պարագաներուն.

ու.— Բացայայտեալին եւ բացայայտիչին միջեւ. օրինակ՝

Յակոբ՝ Պօղոսին տղան, աշխատասէր է:
Պէյրութ՝ Լիբանանի մայրաքաղաքը, գեղեցիկ է:

բ.— Ձեղչուած բառի՝ ընդհանրապէս բայի տեղ. օրինակ՝

Պետրոսը եկաւ, բայց Մինասը՝ ոչ (զեղչուած է չեկաւ լայլ):
Բարեկամս շուկայ գնաց, իսկ ես՝ տուն (զեղչուած է լայլ):

գ.— Երկու իրարու կից բառեր, որոնք ներքին սերտ կապ չունին, շփոթութիւն չստեղծելու համար բուժով մը կը բաժնուին. օրինակ՝

Իր՝ ինծի ուղարկած նամակը ստացայ:
Կարելի է այս բուժէն խուսափիլ ըսելով՝ ինծի ուղարկած իր նամակը ստացայ:

դ.— Օրինակ, այսինքն, հետեւաբար, ինչպէս, այսպէս լուռերէն ետք. օրինակ՝

Այսինքն՝ ձեր ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:
Հետեւաբար՝ պէտք է ուշադիր ըլլալ:

Լ. — Թուարկում ցոյց տուող բառերէն ետք — նախ, ապա, յետոյ, առաջին, երկրորդ. եւլն. օրինակ՝
Նախ՝ պէտք է մտածէ՛ք, եւ ապա՝ խօսի՛ք:

Ղ. — Ուրիշի մը ուղղակի խօսքէն առաջ, Երբ այս վերջինը կարճ խօսք է եւ չակերտէ դուրս հանուած. օրինակ՝
Հայրս ըսաւ՝ հո՛ս եկուր:

է. — Եթէ, երբ, ինչ ու բառերով սկսող նախադաս երկրորդական նախադասութիւններէ ետք. օրինակ՝
Ինչ որ տամ՝ պարտաւոր է՛ք պահել:

Եթէ գայիր՝ պիտի վայելէ՛իր:
Ան պատասխանեց՝ ոչ, բայց ո՛չ ոք մտիկ ըրաւ:

ը. — Երբեմն միջանկեալ նախադասութիւն մը կարելի է բուծել բովանակել. օրինակ՝
Այն անձը՝ գոր տեսար, բարեկամս է:

ՀՐԱՀԱՆԳ

Ինչպէ՛ք դրէ՛ք ուր ո՛ր անհրաժեշտ է .

Երբ մայրը զարթնեց, սասկումով տեսաւ — օճախը յանգած, խրճիթը ամայի:

Թեւերաւ մէջ լռյս մը հով մը մարեցաւ:

Ու երբոր Ան երկրային մեր մեծ ցաւին փոխալէն, ուզէ զմեզ սփոփել:

Պրն. Գրիգորը մեր դպրոցի տնօրէնը, Ֆրանսա մեկնեցաւ:

Աշակերտ մը պէտք է ըլլայ առաջին հնազանդ, երկարադ կարգապահ, երրորդ նշմարտախօս, եւայլն:

Բարեկամը ըսաւ պիտի գամ:

Օրինակ ազուէս, պէս:

Ժողովարդները պէտք է բանաստեղծուրիւն ունենան. ինչպէս գիշերները աստղ:

Չ. — ՍՏՈՐԱԿԵՏ—ը(,) կը ցուցնէ բուժէն աւելի երկար դադար մը: Կը դործածուի հետեւեալ սլարադաներուն.

ա. — Համազտութեան բառերու (եթականերու, բայերու եւ լրացուցիչներու, եւայլն) միջեւ. օրինակ՝

Յակարը, Ղուկասը, Սարգիսը եւ Պետրոսը ներկայ էին: Յակար արթնցաւ, լուացուեցաւ, պատրաստուեցաւ եւ դպրոց գնաց:

Ան գնեց գիրքեր, քաշկինակներ, պնակներ եւ հագուստներ:

Նախադասութիւններու համազտութեան բառերուն միջեւ՝ Երբ եւ կամ ու շարժականները կան, ստորակէտ չդնել. օրինակ՝ Յակարը եւ Ղուկասը ներկայ էին:

Ան ծալեց եւ պահեց գիրքը:

Վերսիւնը երկու շարժականներէն առաջ եւ նոյնիսկ առնոցմէ ետք ստորակէտ կը դրուի որոշ սլարադաներու: Այս շարժականներէն առաջ կը դրուի՝ երբ իրենց միացուցած նախադասութիւնները տարբեր են թականեր ունին. օրինակ՝

Յաղթական խումբը օդակայան հասաւ, եւ ներկայ բազմութիւնը դայն ծափահարեց:

Հիւրերը ժամանեցին, եւ մենք ոտքի ելանք:

Եւ եւ աւ շարժականներէն ետք կը դրուի, Երբ այս շարժականներուն եւ իրենց բային միջեւ կը մտնէ միջանկեալ նախադասութիւն մը. օրինակ՝

Ան վաճառատուն մտաւ, գողցաւ ժամացոյց մը եւ, գլըրպանելէ ետք գողօնը, մեկնեցաւ:

բ. — Գլխաւոր եւ երկրորդական նախադասութիւններու միջեւ. օրինակ՝

Երբ մեզ տեսաւ, իրանդ ձեւացաւ: Իր պատրաստութիւնները տեսնելէ ետք, ինքնաշարժ առաւ եւ մեկնեցաւ:

գ. — Միջանկեալ նախադասութիւններու եւ բառերու սկզբն ու վերջը. օրինակ՝

Ղուկասը, անտարակոյս, պիտի յաջողի:

Յակոբը, ինչպէ՛ս մոռցուեցաւ, մե՛նք ալ չե՛նք գիտեր:

դ. — Երկար եւ բարչ նախադասութիւններու մասերսն մ'իջևւ. օրինակ՝

Գործարանին երկու տալիսածուն յարկելը լեցուն են մե-
քե՛նաներս, որո՛նք բոլորն ալ, կանգնած, նստած կամ սլաքուկ
դիրքերով, իր ամէն ատուր գանձուորներն են:

և. — Բացայտիչներէ կտր. օրինակ՝

Դուրեան՝ Ակիւտարի Սոյսակը, մեռած է 1872ին:

դ. — Կոչականներէ եւ ձայնարկութիւններէ ետք՝ երբ ու-
նանք նախադասութեան սկիզբն են, առաջ՝ երբ վերջն են,
սկիզբն ու վերջը՝ երբ նախադասութեան մէջն են. օրինակ՝

Տղա՛ք, քաղաքներուցէ՛ք, յաղթանակը մերն է:

Ե՛հ, մընաք բարով, Աստուած եւ արեւ:

չ. — Եւտուար եւ կրկնուող թէ՛, ե՛ւ. կամ շարկու-
ններուն ընկերացող քաղաքիչներէն կտր. օրինակ՝

Թէ՛ կը խաղար, թէ՛ կ'ուտէր:

Կամ դասդ կը սորվիս, կամ կը բնանաս:

ը. — Եւտուար այո՛ եւ ո՛չ բառերէն կտր. օրինակ՝

Այո՛, պիտի խաղամ:

Ո՛չ, ներկայ պիտի չըլլամ:

թ. — Որ գերանունէն եւ ոյ ու թէ շարկուողներէն առաջ,
երբ ասոնք մ'իջանկեալ կամ երկրորդական նախադասութեան
մը հետ զործածուած են. օրինակ՝

Պէտք է գիտակցիմք, քէ եկեղեցին ու դպրոցը, մեր ազ-
գապահայանման ամուրի հիմերն են:

Կրնայ պատահիլ նաեւ, որ մակբայ մը պարագայական
խնդիր առնէ:

տ. — Նամակի մը սկզբնականութեան դրուած մեծարան-
քի եւ քաղաքալարութեան խօսքերէ կտր. օրինակ՝

Մեծայարգ Տիար, Գերաշնորհ Տէր, Նորին Վեհափա-
ռույիւն, եւայլն:

տ. — Ստորակէտ զրէ՛ք ուր ուր անհրաժեշտ է:

Մի՛ շարժիր ո՛չ այդ բանը չ'ըլլար:

Ե՛նքը փոքրիկ էր բայց բաւական լայն:

Հոն ո՛չ հեւք կար ո՛չ ժամ ո՛չ վայրկեան:

Ըսէ՛ սակայն ի՞նչ պիտի ընենք:

Մեծայարգ Տիար ստացած եմ Ձեր նամակը:

Տղա՛ք ըսաւ ուրիշ մը վաղը Հայոց Կազանդն է...:

Ե՛յ ջան հայրենիք ինչքա՛ն սիրուն ես:

Ուսուցիչը դասարան մտաւ եւ աշակերտները լռեցին:

Հայրս գրատունէն թերթեր եւ գիրքեր գնեց:

Եղբայրս ըսաւ թէ կ'ուզէր ներկայ ըլլալ:

Տգիտութիւնը մեղքին գիշերն է: Գիշեր մը սակայն ուր ո՛չ

լուսին ունի ո՛չ աստղ:

Յ. — ՄԻՋԱԿԵՏ-ը (.) կը կենայ ստորակէտին եւ վերջու-
կէտին մ'իջևւ: Կը զործածուի հետեւեալ սլաքապաներուն:

ա. — Կրճատուած բառերուն քով. օրինակ՝

Յ. Պարտեան, Պրն. Գէորգ, Ս. Մարգիս:

Կրճատումի կ'ենթարկուին մեծ մասամբ անակունները եւ
կրթման յոյականները: Պէտք է զիտնալ որ կրճատումի որոշ
կանոններ կան: Անձնանուն մը, երբ ընկերացած է մակու-
նունի մը, կարելի է կրճատել, սլաքապէս՝ ոչ. օրինակ՝

Պ. Դուրեան քնարերգակ բանաստեղծ մըն է:

Բառերը կարելի չէ քմահաճօրէն կրճատել. կան ընդուն-
ուած ձևեր եւ անոնց պէտք է հետեւել. օրինակ՝

Ազգային-ը կը կրճատուի հետեւեալ ձևով. — Ազգ., քա-
հանան՝ քհնյ., վարժարանը՝ վրժ.:

Կրճատման պարագային սովորաբար լանջ կ'առնուին բա-
ռին ձայնաւորները:

ր. — Ուրիշի մը սեղանակի մէջը երբեք չես տեսնուած խօսքէն ստացած օրինակ՝

Սոկրատի նշանաբանն էր. «Ծանի՛ր գգե՛ր» :

Երբ մէջը երբեք անուղղակի է, միջակէտը կը վստահութիւնով քէ կամ որ շողկասքնեցող :

դ. — Իրարու հետ կատարած, բայց ներքին սրտը ինքնուրուշխութիւն ունեցող նախադասութիւններու միջեւ. օրինակ՝ Ինք կը խօսէր. ես մտիկ ընելու վիճակին մէջ չէի :

զ. — Այն նախադասութեան վերջաւորութեան, սրտին բացատրութիւն կը յաջորդէ. օրինակ՝

Մենք կը սիրենք դպրոցը. ան մեզի համար քէ՛ ուսման կեդրոնն է, քէ՛ գրաստանը :

կ. — Նախադասութեան մը վերջը, երբ օրինակներու թուում կայ, ինչպէս այս պարբեր օրինակներու թուումէն ստալ :

զ. — Համարած նախադասութիւնները իրարմէ անջատուած համար, եթէ անոնք իրարու կատարած են այսինքն. բայց. գոր օրինակ, իսկ, հետեւաբար. ուրեմն, ուստի, սակայն շողկասքնեցող եւ մակրայնեցող եւ իրենց մէջ ունին ստորակէտով բաժանելի նախադասութիւններ եւ կամ շատ երկար են. օրինակ՝

Երբ ան մտեցաւ, Յակոբ ոտքի ելաւ. սակայն բարեկամը չնկատեց, քանի որ ուրիշ կողմ կը նայէր :

է. — Հայերէն այբուբենի տառերը, երբ որպէս դասարանի թուական անունները կը կրճատուած զրուին, միջակէտով կը տրուին. օրինակ՝

Թ., Զ., Ա. :

ը. — Թուանշաններուն քով՝ երբ որպէս ենթարկուած ստործածուին. օրինակ՝

- 1. Ոտքը կամ բովանդակութիւնը
- 2. Ոճը
- 3. Յօդին ստալը :

ՀՐԱՀԱՆԳ

թ. — Միջակէտ զրէ՛ք սը որ անհրաժեշտ է :

Լեւոն Ե Եգիպտոս տարուեցաւ :
Դուրեմն ըսած է «Երիտասարդ ըլլալ եւ իրագի, ծեր ըլլալ եւ աղօթել» :

Յ Պարսեան մեր երգիծաբանութեան հայրն է :
Պօղոս Դ դասարանի աշակերտ է :
Գարեգին եպս Սրուանտեանց :

է. — Վերջապէս-ը (:) կը զրուի ստորած նախադասութենէ մը ետք. օրինակ՝
Այսօր ուրախ եմ :

Բուժն ու ստորակէտը ձայնը վեր կը պահեն, իսկ միջակէտն ու վերջակէտը՝ կ'իջեցնեն եւ դադար կու տան :

Ա Ռ Ո Գ Ա Ն Ո Ւ Յ Ե Ա Ն Ն Շ Ա Ն Ն Ե Ր

Առողանութեան նշանները կրկն են. շեշտ ('), պարոյկ (°), երկար (˘) : Այս նշանները կը զրուին ընդհանրապէս բառերուն վերջին վանկերուն ձայնաւորին վրայ, քիչ մը ալ հակած : Երբ վերջին վանկը զրուած կամ անպար ը պարունակէ, առողանութեան նշանը կը զրուի վերջին վանկին ձայնաւորին վրայ. օրինակ՝

Տա՛ւնը, տա՞ւնը, տա՛ւնը :
Կարդ մը բառերու պարագային՝ շեշտը կ'առնէ ստորջին վանկը. օրինակ՝
Գո՛ւնէ, գո՛ւցէ, մի՛քէ, մա՛նաւանդ, նա՛մանաւանդ :

Նախադասութեան մը ըտուր բառերն ալ ատակ են վերոյիշեալ նշանները ընդունելու՝ համարած ինքնադասութեան իմաստին :

Առողանութեան նշանները կը զրուին արտաստուած համար ձայնին կէտէջը եւ նախադասութեան միտք բունին :

1. — ՇԵՇՏ-ը(') կը զրուի՝

ա. — Նախադասութեան մը սրեւէ լառին վրայ՝ նոյրո՞ծ արտայայտուողին միտք բանիին . օրինակ՝

Գի՛րքս Յակոբին տուի :

Յակոբի՛ն տուի գիրքս :

Տուի՛ գիրքս Յակոբին :

Շեշտուող բառը սովորաբար պէտք է զրուի նախադասութեան սկիզբը :

բ. — Բայերուն հրամայականին վրայ . օրինակ՝

Կարգալ — կարգա՛ւ, կարգացե՛՛ք, ընել — ըրե՛՛, ըրե՛՛ք :

գ. — Արդեւականի պարադային շեշտը կը զրուի մի՛-ին վրայ . օրինակ՝

Մի՛ խմէք, մի՛ կարգար, մի՛ լսեք :

դ. — Կոչականներուն վրայ . օրինակ՝

Յակո՛բ, հո՛ս եկուր :

Տղա՛ք, պէտք է անապարհնք :

եթէ կոչականը կամ հրամայականը նախադաս լրացուցիչ մը ունի, ա՛ն է որ շեշտը կ'առնէ . օրինակ՝

Տէ՛ր Աստուած, մե՛զ փրկէ :

ե. — Այլ շաղկապը երբ զործածուի այլեւս իմաստով՝ կը դառնայ մակերայ եւ շեշտ կ'առնէ . օրինակ՝

Ա՛յ կը բաւէ, Տէ՛ր Աստուած :

Ա՛յ ձանձրացայ :

զ. — Այդ եւ ոչ բառերը՝ երբ կը գտնուին սրայէս սրասխան տրուած նախադասութեան մը մէջ . օրինակ՝

Այ՛ո՛, պիտի չգայ :

Ո՛չ, ներկայ պիտի ըլլայ :

է. — Թէ, եւ, կամ շաղկապները՝ երբ թուարկուած գոյց տան . օրինակ՝

Ան ինձի համար թէ՛ հայր եղած է, քէ՛ եղբայր, քէ՛ ուսուցիչ :

Թէ եւ կամ կրկնուած շաղկապներու պարսպային՝ եթէ եւ շաղկապով չեն միացած, երկուքն ալ շեշտ կ'առնեն, այսպէս՝ միայն տալլինք . օրինակ՝

Թէ՛ կու լար, քէ՛ կ'երթար :

Թէ՛ կու լար եւ քէ՛ կ'երթար :

ը. — Թող լառին վրայ՝ երբ քոյլատրելի նշանակէ . օրինակ՝

Թո՛ղ որ ներս մտնէ :

թ. — Ոտանաւորի մը հատուածին վերջին վանկը թեթեւ շեշտ մը ունի . օրինակ՝

Ես իմ անօ՛յշ Հայաստանի՛ արեւահամ քառն եմ սիրո՛ւմ :

2. — ՊԱՌՈՅԿ-ը(°) կը զործածուի արտայայտելու համար կասկած, զարմանք, հելնանք, ճշգրտմ, եւայլն : Պարսկը կը դրուի հարցական թառերուն վրայ : Նախադասութեան մը դրեթէ բոլոր բառերն ալ կրնան սարսյկ տանել, նայած արտայայտուողին միտք բանիին :

Ինչպէս մակերայը սարսյկը կ'առնէ ի-ին վրայ, եւ ս՛ : թէ է-ին . օրինակ՝

Ի՞նչպէս երգել, ի՞նչպէս դաս սորվիլ :

Միթէ՛ եւ արդեօք մակերայները սարսյկ չեն առնեք . սովորաբար իրենց յնկերացող բայն է որ կ'առնէ հարցականի նշանը . օրինակ՝

Միթէ՛ չե՞ս յիշեր դէպքը :

Արդեօք պիտի գա՞յ :

3. — ԵՐԿԱՐ-ը(˘) կը զործածուի արտայայտելու համար մեր լաւ եւ վատ տրամադրութիւնը : Ան շեշտէն տակի զօրաւոր է : Մեր առողանութիւնը կը զանդաղի երկար տեսցող ձայնաւորին վրայ :

ա. — Երկարը ընդհանրապէս կը զործածուի ձայնարկութիւններու սլարապային . օրինակ՝

Ա՛խ, վաթա՛ն, վաթա՛ն :

Ո՛հ, կա՛յծ տուէք ինձ . կա՛յծ տուէք . ապրիմ :

Բ. — Առուստրալիական նշաններ զրէք ս'ը սը պէտք է :

Ալ չէր կրնար իր օրասյահիկը շահիլ :
 Ոհ, նոքա ամէնքը գիտ ծաղրեր են :
 Ահ, ըլլայի, ըլլայի, Դաշտի նամբու մը վրան :
 Եքէ կրնաս՝ բարձրացիր, բայց գիտես ուր, միևնչե ուր :
 Հաւատալով թէ կրնաս՝ օն, բարձրացիր քաջ տղաս :
 Ինչ արեցուքեամբ, ծառեր լոյսին մէջ :
 Ոչ ոք ըսաւ. — «Հէգ տղայ՝ Արդեօֆ ինչու կը լիխայ» :
 Ոհ միթէ բառ կամ խօսք ունի՝ Արշալոյսը որ կը բռնկի :
 Ձեր ներկայութեամբ կը պղծէք Աստուծոյ տաճարը :
 Այո, պիտի գար, բայց հիւանդացաւ :
 Ձեմք ուզեր, այս եղաւ իրենց պատասխանը :

Բ Ա Յ Ա Յ Ա Յ Տ Ո Ւ Յ Ե Ա Ն Ն Շ Ա Ն Ն Ե Ր

Ռացայայտութեան նշանները կը զործածուին նախապատ-
 ասութեան միտքը եւ բառերուն իրարու հետ ունեցած յարա-
 ւերութիւնը պարզարանելու, բացայայտելու համար : Երբեմն
 կը կոչուին նաեւ ուղղագրական նշաններ :

1. — ՁԱԿԵՐՏ-ի (« ») մէջ կը գրուին՝
 ա. - Ուրիշէ մը սուղակի մէջըբրուած խօսք մը. օրինակ՝
 Հայրս նամակին մէջ գրած էր. «Տղա՛ս, պէտք է դասե-
 րուդ հոգ տանիս» :
 Մասնապիտական զործերու մէջ, ընդհանրապէս չտիր-
 օտին կը յաջորդէ վահակիծը, սրուն մէջ ցոյց կը տրուի մէջ-
 բերուած հատուածին ազդիւրը :
 Երբ մէջբերուած խօսքը անուղղակի է, չակերտի պէտք
 չկայ. օրինակ՝
 Հայրս ըսաւ, թէ դասերուս հոգ պէտք է տանիմ :

Բ. — Գեղարուեստական զործերու եւ սարբերական հրա-
 տարակութիւններու անունները. օրինակ՝
 Ա. Ահարոնեանի «Իմ Գիրքը» :
 Կարապետ Իլիւրեանի «Մասխա»ը :
 Կարելի է չակերտ չլինել, թայց այլ սրբապատիւն պէտք
 է ընդդէմ վերայիչեալ անունները՝ ձեռագիրին մէջ, իսկ
 հրատարակութեանց պարապային՝ տարբեր գիրով շարել :
 Գ. — Հեղինակուն կամ ժխտական իմաստով զործածուող
 բառերը. օրինակ՝
 Այսօր շատ «բարի» էք :
 Իր «բծախնդրութեամբ» հասրաւաւոր է :

2. — ՓԱԿԱԳԻԾ-ը () կը զործածուի երբ հատուածէ մը
 ներս բառեր եւ միջանկեալ նախապատութիւններ կը մտցնենք,
 որպէս ծանօթութիւն կամ լուսարանութիւն. օրինակ՝
 Ղուկասը (այդ է անունը գիրքին հերոսին) յաղթական
 դուրս կու գայ :

Մէջբերումէ մը ետք երբ կ'ուզենք յիշատակել հեղինա-
 կին անունը եւ այն երկին անունը, սրմէ մէջըբրուած կա-
 տարուած է. օրինակ՝
 «Լեգուն միաժամանակ գեղեցկութիւն է եւ տրամաբա-
 նութիւն, այսինքն՝ արուեստ է եւ գիտութիւն» (Բենիտամին
 Թաշևան, «Թիւրն ու Թերին», Պէյրութ, Տպ. Համալսարանի,
 1968, էջ 5) :

Թատերական երկերու մէջ վահակիծով կը տրուին հե-
 ղինակին լրացումներն ու սրբագրանումները :

Փակազրիծը երբ ուսարտած նախադասութենէ մը ետք
 գոյ, կրնայ իրմէ առաջ ե՛լ վերջակէտ առնել ե՛ւ շառնել,
 թայց իր վերջաւորութեան անսրբապատիւն կ'առնէ. օրինակ՝ կա-
 րելի է գրել՝

Ճառախօսը վերջացուց իր խօսքը՝ ըսելով. «Կեցցե՛ յա-
 ներժական Հայութիւնը» (Բուռն ծափահարութիւններ) :

Կամ՝ «Կեցցե՛ք՝ յաւերժական Հայուքիւնը» : (Բուռն ծա-
փահարութիւններ) :

Երբ փակալիծք պարբերութեան սկիզբն է, վերջակէտ
չ'առնել. օրինակ՝

ՅԱԿՈՒՅ.— (Ձայնին դատնայով եւ սորի կլկլով) Ո՞վ
ես դուն :

Մեր մէջ սովորութիւն դարձած է շակերտէն եւ փակա-
լիծէն դուրս՝ դնել վերջակէտը եւ ս'ջ թէ ներս :

3.— ԿԱԽՄԱՆ ԿԵՏ-ը (...) կը դբուի .
ա.— Մայրայեղ ուրախութեան կամ յուզումի պատճա-
ռով անաւարտ մնացած նախադասութեան մը վերջը : Արտա-
յայտողը կը փակաքի որ ընթերցողը ի՛նք սուրտէ խոր-
հրդածութիւնը . օրինակ՝

Սառայցէ գօտի մը սիրտս շղթայած է... :

բ.— Երբ նոյն պատճառներով բառերը ամբողջովին չեն
արտասանուիր, կամ արտասանուին իսկ՝ նախադասութեան
միւս անդամներէն կը խլուին . օրինակ՝

Ի՞նչ, ի՞նչ... ըսել է պիտի պատմե՞ս... առանց ամչնա-
լու պիտի պատմե՞ս եղածները... :

դ.— Հեղինք կամ անակնկալ պարունակող նախադա-
սութեան մը պարսկային . օրինակ՝

Կը տեսնէր որ տիրացած էր գանձին... երազին մէջ :

4. — ԲԱԶՄԱԿԵՏ-ը (...) կը դարձածուի երբ մէջըն-
թումներուն մէջ կրճատումներ կատարուած ըլլան՝ մէջընթաց
անձին կողմէ . օրինակ՝

«Իսկ ամենընէր եքէ մնայ... Ա՛հ, ա՛յն ատեն ես կը
մեռնիմ» :

5.— ԱՆՁԱՏՄԱՆ ԳԻԾ-ը (-) կը դբուի՝
ա.— Հնդհանրապէս խօսակցութիւն պարունակող գրու-
ածքներու մէջ . օրինակ՝

— Կուրելու տրամադրութիւն ունի՞ս :

— Ո՛չ :

— Ե՛ս ալ չունիմ :

բ.— Թուումներէ առաջ կամ ետք . օրինակ՝
Ապսպրեցի հետեւեալ բաները — գիրք, մատիտ, գրիչ,
եւ այլն :

գ.— Թիւերու եւ թուականներու միջեւ մինչեւ լմաս-
տով . օրինակ՝

ԺԱ. — ԺԳ. դար, 100 — 200 :

6. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԳԾԻԿ-ը (-) կը դբուի՝

ա.— Հնդհանրապէս՝ կրկնուող բառերուն միջև . օրի-
նակ՝

Երամ-երամ, տասը-տասը :

բ.— Այն բառերուն միջեւ, որոնք խառակերտուած են,
բայց չեն միաձուլուած . օրինակ՝
Ոչ-քրիստոնեայ, դեր-ծովակալ, ռուս-քրքական :

7.— ԱՊԱԹԱՐՑ-ը (') կը դբուի երբ կը եւ չի մասնիկ-
ներուն ձայնաւորները կը զեղչենք՝ ձայնաւորով սկսող բա-
յերուն առջև . օրինակ՝

Կը երգեմ — կ'երգեմ, չի երգեր — չ'երգեր :

Բանաստեղծութեան մէջ վանկ շահելու մտահոյութեամբ
երբ սղուած են՝ եքէ, մը, մըն, պիտի բառերը . օրինակ՝

Եթ՛ յարդարեն իմ հողակոյտ :

Տժգոյն գիշեր մ'էր քաղցրաբոյր աշնային :

8.— ԵՆԹԱՄՆԱՑ (-) կը դբուի տուգարմի ատեն :

Գ. ԳԼՈՒԽ

ՏՈՂԱԴԱՐՁ

Երբ մեր մտածումներն ու զպացումները զբաւոր կերպով կ'արտայայտենք, երբեմն կը պատահի որ չկարենանք թաւի մը վանկերը միասին նոյն տողին վրայ տեղաւորել եւ ըստիպուելնք բառը տրոհելով (րաժնելով), վանկերէն մաս մը վերի տողին ձելել, եւ միւս մասը վարի տողին սկիզբը զնել: Այս դործողութիւնը կը կոչուի տաղադարձ: Տողազարձի նշանը (-) կը կոչուի եմքամնայ: Տողազարձին հիմը վանկարաժամուն է:

Բառի մը վանկերը գտնելու համար պէտք է ույզ թասը դանդաղօրէն արտասանել: Վանկին հիմը ձայնաւորն է. առանց անոր վանկ չի կազմուիր: Առնենք արտասանել թառը եւ դրայն րաժնենք. կը ստանանք չորս վանկ — ար-տա-սա-մել:

Տողազարձի ատեն նկատի ունենալ հետեւեալ կանոնները.

1.— Միավանկ թառ մը կարելի չէ տողազարձել. գոյն ամբողջութեամբ վերի կամ վարի տողին վրայ գրելու է:

Նոյնպէս յանձնարարելի չէ տողազարձել սուզ վանկ մը՝ օրինակ. վաղը, տաքը, եւ այլն:

2.— Երկու կից ձայնաւորներ, որոնք անջոտ մտնակերս մաս կը կազմեն, պէտք է իրարմէ րաժնել. օրինակ՝ Մարգարէ-ական, քէ-ական, քիստոնէ-ական:

3.— Երկու ձայնաւորներու միջեւ գտնուող կիսաձայնը կ'երթայ երկրորդ ձայնաւորին. օրինակ՝

Բա-յական, ծառ-յարար, շա-յոց, խո-յանալ:

4.— Երկրարբառը կարելի չէ րաժնել. օրինակ՝

Այ-սօր, Այ-տա, ման-եակ, այ-պանել, բայ-սեր:

5.— Թէեւ առանձին ձայնաւոր մը կրնայ վանկ կազմել, բայց նման ձայնաւոր մը առանձին՝ ո՛չ վերի վանկին մէջ

ձգել եւ ոչ ալ վարի վանկին, այլ միացնել միւսներուն. օրինակ՝

Նուստիրէ զրեւէ՝ ա-ւագան, մարգարէ-ի, ապալի-ի:

6.— Երբ երկու ձայնաւորի միջեւ մէկ բաղաձայն կայ, ույզ թաղաձայնը կ'ապուած է երկրորդ վանկին. օրինակ՝

Ա-կումբ, բե-րել, տա-միլ, յօ-սիլ, ու-տել, վա-ռել:

7.— Երբ երկու ձայնաւորի միջեւ երկու բաղաձայն գտնուի, առաջին բաղաձայնը կ'երթայ առաջին ձայնաւորին, իսկ երկրորդը՝ երկրորդ ձայնաւորին. օրինակ՝

Հաս-տատ, յար-հարդ, առ-նել, մաք-րել, սաս-տիկ:

8.— Երբ երկու ձայնաւորի միջեւ երեք բաղաձայն գտնուի (առանց սուզ ը-ի), առաջին երկու բաղաձայնները կ'երթան առաջին ձայնաւորին, իսկ վերջին բաղաձայնը՝ երկրորդ ձայնաւորին. օրինակ՝

Վարձ-կան, Պարս-կաստան, քարգ-ման, վերջ-նական:

Երբ երեք բաղաձայններէն վերջինը կապուող բաղաձայն մըն է լ, շ, մ, բ. վերջին երկու բաղաձայնները միացնել երկրորդ ձայնաւորին. օրինակ՝

Բար-ձրուքիւն, ամ-պրոպ, կար-մրուքիւն, ան-ձրեւ:

9.— Երբ երկու կամ երեք բաղաձայններու միջեւ սուզ բ կը լսուի, տողազարձելու ատեն, պէտք է ը գիրք աւելցնել. օրինակ՝

Տըն-տես, բըռ-նել, կըր-յուքիւն:

10.— Ը պէտք է զնել տողազարձի ատեն թէ՛ վերը մնացող, թէ՛ վարը անցնող վանկերուն մէջ (ենթամնային անմիջականօրէն քովը գտնուող), եթէ անպիւր բ ունին. օրինակ՝

Փըր-կիչ, ըն-կըղ-մել, կար-ծըր:

11.— Բառակերտումի ենթարկուած բառերը կարելի է երկու ձեւով տողազարձել -- կամ մանկարտաժամուրի վերս-լիշեալ կանոններով եւ կամ բառակողմութեան կանոններով. օրինակ՝

Բաց-արձակ կամ բա-ցարձակ, ա-նօրէն կամ ան-օրէն, հա-կազդել կամ հակ-ազդել:

Միօրինակութեան համար նախընտրելի է վանկարատու-
նումի կանոններուն հետեւիլ:

Փափաքելի է որ ուրիւն եւ աւար մասնիկներով կող-
մուած բառերը վանկարատանումի կանոններով բաժնել, քան
թէ բառակազմութեան. օրինակ՝

լա-ու-թիւն քան թէ լաւ-ու-թիւն, տնտես-ու-թիւն քան
թէ տնտես-ու-թիւն, փա-ռա-ւար քան թէ փառ-ւար:

12.— Երբ սլարտաւորութիւնք ուրիւն յետադաս մասնիկը
տողադարձել, պէտք է աւն միացնենք նախորդ վանկին, իսկ
թիւն-ը դնենք յաջորդ տողին սկիզբը. օրինակ՝

Բարեկամու-թիւն, խնայողու-թիւն, բարու-թիւն:

13.— Կարելի է ը չդնել՝ երբ բարդ բառի մը բաղադրելի
երկրորդ բառը, որուն առաջին վանկին մէջ ը-ի հնչիւն կայ,
ամբողջովին կ'անցնի վարի տողը. օրինակ՝

Գարա-գլուխ, ձեռնա-դռնի, յեղա-շրջել, բանա-կոնի:

14.— Ուն երբ ըվ հնչիւնը ունենայ եւ տողադարձի են-
թարկուի, ը-ի կը վերածուի. օրինակ՝ նը-ւէր, տը-ւաւ,
զը-ւարթ: Նախընտրելի է այս ձեւերէն խուսափիլ:

15.— Կարելի չէ տողադարձել զիրքերուն վերնապիր-
ները հրատարակութիւններու մէջ:

ՀՐԱՀԱՆԳ

16.— Տողադարձել հետեւեալ երկավանկ բառերը.

Բռնել, գտնել, տեսնել, խնդիր, յարգանք, պատրանք,
առնել, սրտոտ, աղջիկ, բարել, պատրոյց, սնուով, մքնել,
մկրատ, տրտմանք, խօսիլ, անգուն, կայան, քրտինք, սըր-
բել, անգղ, կարծր, ցեխատ, չղջիկ, պտտիկ, քերթուած,
ստել, մտնել, փրկել, գրկանք:

17.— Տողադարձել հետեւեալ բաղմալանկ բառերը.

Վարդենի, մտաբան, բուժարան, աստղագարդ, բնական,
վարչութիւն, գինեմուլ, գնդասեղ, հատաւէտ, մարմնագոյն.
վարձատրել, բնակար, պերճօրէն, քաղաքար, անիրաւ, ամ-
բողջական, անծանօթ, ապերջանիկ, աղաղակել, քրտու-թիւն.
բռնութիւն:

Գ. Մ Ա Ս

Ձ Ա Յ Ն Ա Փ Ո Խ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Ը Ն Դ Հ Ա Ն Ո Ի Ր Ծ Ա Ն Օ Յ Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ն Ե Ր

Հեղուի մը մայր բառերը, որոնք ծնունդ կու տան ուրիշ
բառերու, կը կոչուին արմատ կամ պարզ բառ: Այս արմատ
բառերը երկու ձեւով կ'աճին -- ածանցում եւ բարդում:

Ածանցումը մասնիկներու յաւելումով տեղի կ'ունենայ.
օրինակ՝ երթ-երթալ, տուն-տնային: Արմատ բառ մը երբ
երկու ածանց կ'առնէ, կը կոչուի կրկնածանց. օրինակ՝ կայր-
տնկարելի, գործ-անգործնական:

Բարդումը արմատներու միացումով տեղի կ'ունենայ.
օրինակ՝ հացագործութիւն: Երբ արմատ բառ մը կրկնուի,
կրկնաւոր բառ կը կոչուի. օրինակ՝ բարբառ, սարսուլ:

Բառերու աճումի այս երկու ձեւերը՝ ածանցում եւ բար-
դում, ընդհանուր բառով մը կ'ուղենք քառակերտում կոչել.
Իսկ աճումի ենթարկուած բառի մը մասերուն ճշդումը եւ
սոնոնց իմաստներուն բացատրութիւնը՝ ստուգաբանութիւն:

Արմատ բառերը, բառակերտումի ընթացքին, կրնան
հնչիւնափոխուիլ: Հնչիւնափոխութիւն կամ ձայնափոխու-
թիւն տեղի կ'ունենայ, երբ արմատին մէջ դիր մը, այս սլա-
րապային ընդհանրապէս սրարդ ձայնաւոր մը, բողաղբալ
ձայնաւոր մը, երկրարրատ մը, ուրիշ ձայնաւորի մը կը

վտխուի, կամ սովորչոլին կը կորսուի (վտխուսում և սլուսմ կամ կորստ) :

Ձայնափոխութիւնը կամ հնչիւնափոխութիւնը ընդհանրապէս տեղի կ'ունենայ այն պարագային, երբ արմատ լատնոգործածուած է աճած րտաին սկիզբը. օրինակ՝ լուռ-լռել, բոյր-բուրել, քուն-քնանալ : Իսկ եթէ արմատ լատնոգործուած րտաին վերջաւորութեան և իրմէ ևտք մտանիկ չունենայ, կը սլուսէ իր արմատական ձեւը. օրինակ՝ քուն-անքուն, քնից-խորաքնից, տուր-աստուածատուր :

Ունինք անխախտ բառը, որ իրականութեան մէջ սկտք է ըլլար անխախտուտ :

Ուրիշ կարեւոր հաստատում մը ևս անհրաժեշտ կը նկատենք : Գրաբարի մէջ ձայնափոխութեան կանոնները կը պարզապէս թէ՛ հոլովումի և թէ՛ բառակերտումի պարագային : Աշխարհագրի մէջ հոլովումի պարագային՝ վերոյիշեալ կանոնները սկսած են դրեթէ դանց առնուիլ. կ'ըսենք գիրք-գիրքի, միտք-միտքի, լոյս-լոյսի : Գրաբարի մէջ կ'ըսուի մտաց, երբեմն մտի (ի մտի), գրոց, լուսոյ :

Ձայնափոխութեան կանոնները ընդհանրապէս պահած ենք սոճանցումի և բարդումի ատեն. օրինակ՝ լոյս-լուսաւոր, գիր-գրական, սիրտ-սրտակից : Կ'ըսենք ընդհանրապէս, որովհետեւ այս պարագային ուլ անպակաս են բացառութիւններ : Օրինակները շատ են, կը զոհանանք անոնցմէ երկուքին յիշատակումով. տէր -- տէրութիւն և տիրութիւն. տնօրէն - տնօրէնութիւն և տնօրինութիւն :

Երբեմն այս օրինականցութիւնները կատարուած են լատնոգործական լատնոգործումի միջեւ չփոխութիւն չտեսողձեւու համար, ինչպէս է տնօրէն և տէր բառերու բառակերտումի պարագային : Ունինք նաեւ շարք բառը, որմէ յառաջ եկած են շրջանակի և շուրջանակի : Պէտք է դիտուու ստեղծել, որ արմատին բուն լատնոգործական ձայնափոխութեան օրէնքներուն ենթարկուած րտաին մէջ :

**

Հայերէնի մէջ իւրաքանչիւր բառ ունի իր շեշտը, որ սովորաբար կու գայ վերջին վանկին ձայնաւորին վրայ : Երբ բառը գաղտնաւանկ-ով վերջանայ, այսինքն վանկին մէջը ձայնաւորը գտնուի, շեշտը կ'առնէ վերջնութեւ վանկին ձայնաւորը : Միտվանկ րտալ պարագային, շեշտը կ'առնէ իր մէջ գտնուող ձայնաւորը :

Ձայնափոխութեան կ'ենթարկուին բառերուն շեշտաւոր ձայնաւորներէն զլատնոգործար է-ն և ի-ն. բաղադրեալ ձայնաւորներէն ու-ն և իւ-ն, իսկ երկարբառներէն այ-ը, քա-ն, քայ-ն և ոյ-ը :

Բառակերտումի ստեն այս ձայնաւորներն ու երկարբառները իրենց շեշտը կը կորսնցնեն : Այդ շեշտը կը վտխանցուի սոճանք բառին վերջին վանկին ձայնաւորին :

Անհրաժեշտ կը նկատենք սահմանել բաղադրեալ ձայնաւորն ու երկարբառը (երկհնչիւնը) : Ինչո՞վ կը տարբերին իրարմէ : Երկուքն ալ կազմուած են երկու ձայնաւորէ կամ ձայնաւորէ մը և կ'ըստճանէ մը, սակայն բաղադրեալ ձայնաւորի պարագային մէկ զիրի հնչիւն կը լուսի, իսկ երկարբառին մէջ երկու հնչիւն կայ, լոյս միտին հնչուած :

Երկարբառներուն հիմք ե-ը ձայնն է : Բալլրին մէջ ալ կայ այդ հնչիւնը : Երկարբառ կամ երկձայնաւոր են — այ, քա, քայ, քո, իա, էյ, ոյ. իսկ բաղադրեալ ձայնաւոր՝ ու, իւ, էօ :

Ձայնափոխութեան կանոններուն անդադառնալէ ստա՞յ՝ կ'ուզենք զործածուած կարգ մը եղբեր սահմանել, հետապայ էջերուն պարունակութիւնը զիւրահասակնալի դարձնելու համար :

Երբ կ'ըսենք բառակիրք — կը հասկնանք բառին սկիզբը պարունակ : Բառամէջ -- բառին շեշտաւոր գոց վանկին մէջ. օրինակ՝ ու լատնոգործական ձայնաւորին պարագային՝ տուր լատնոգործական մէջ : Հայաստանի մէջ մեր բառամէջի ու լատնոգործական

թեան տեղ կը զործածեն փակ վանկի ու բացատրութիւնը, հասկնալով որ ու-էն ետք բաղաձայն կայ: Բառավերջ — բառին վերջը զործածուած. օրինակ՝ ու բաղադրեալ ձայնու-րը արաւ բառին մէջ: Ուրիշներ մեր բառավերջի ու բացա-տըրութեան տեղ կը զործածեն բաց վանկի ու եզրը, հասկնա-լով որ վանկը ձայնաւորով կը վերջանայ:

Գոց է վանկ մը երբ բաղաձայնով կը վերջանայ. բաց՝ երբ ձայնաւորով կը վերջանայ: Գոց վանկի օրինակներ. վանկ, հունչ, կանչ. իսկ բացի օրինակներ. քէ, ե-քէ, ևս:

կ'անցնինք ձայնափոխութեան կանոններուն:

Ա. ԴԱՍ

Է ԶԱՅՆԱԻՈՐ

Ձայնաւորներու ուղղադրութեան կանոններուն մէջ անդրադարձած ենք է-ի ուղղադրութեան: Բայց սլաբաւորուած ենք հնչիւնափոխութեան կանոններուն մէջ ալ անդրադառնալ է-ի հարցին:

1.— Բառակիրքի է ձայնաւորը՝ բառակերտումի ստեն ի-ի կը վերածուի. օրինակ՝ եգ-իգական, ջջ(բ)-իջնել, էշ-լշապան:

2.— Բառամէջի է-ն ընդհանրապէս բառակերտումի տ-տեն ի-ի կը փոխուի. օրինակ՝ տէր-տիրական, գէր-գիրուկ, վէպ-վիպակ:

Այս օրէնքը ընդհանուր առմամբ կիրարկուած է, սա-կայն ունինք կարգ մը բառեր, որոնց մէջ արմատական է-ն իր յստութիւնը պահած է. օրինակ՝ գէշ-գիշատիչ, բայց գե-շուքիւն, աղէկ-աղէկաւթիւն, հրէշ-հրէշուքիւն, երէց-ե-րէցկիմ, զէն-զէնընկէց, վրէժ-վրիժառու, բայց վրէժխնդիր,

մէկ-հասմէկերորդ, վէմ-վիմատիպ, բայց վէմֆալ, վէմու-նի, օրէն(բ)-օրինական, բայց օրէնդիր, օրէնագէտ:

Կայ կետադրութիւն բառին սլաբապան: Ձայն կարելի է կրեք ձեռով զրեւ — կէտադրութիւն, կետադրութիւն եւ կի-տադրութիւն: Ընդհանրապէս երկրորդ ձեւը (ե-սով) զործա-ծուած է, թէեւ առաջին ձեւն ալ զործածողներ կան:

Կան կարգ մը բառեր, որոնց բառամէջի է-ն, բառակեր-տումի տենն ե-ի վերածուած է. օրինակ՝ աղէտ-աղիտաքեր-աղետաքեր, անտէր-անտերունջ, ամէն-ամենասուրբ, հե-լէն-հելլենական, պարէն-պարեմաւորել:

Գծուարութիւն ստեղծած է ամէն բառին բառակերտու-մը: Երբ բաղադրիչ երկրորդ բառը ձայնաւորով սկսի, ամէն-ին է-ն անփոփոխ կը մնայ. օրինակ՝ ամէնօրեայ, ամէնու-րեք, ամէնիմաստ. իսկ եթէ բաղաձայնով սկսի՝ ե-ով զրեւ. օրինակ՝ ամենակալ, ամենագէտ, ամենամեծ:

3.— Բառավերջի է-ն բառակերտումի տենն անփոփոխ կը մնայ. օրինակ՝ մարգարէ-մարգարէանալ. ըոպէ-ըոպէա-կան, հասցէ-հասցէագրել, ֆուէ-ֆուէատուփ:

ՀՐԱՀԱՆԳ

1.— Է ձայնաւորի ձայնափոխութեան կանոնները կի-րարկեցէ՛ք հետեւեալ բառերուն մէջ:

Գէր+ուկ, պէտ+անի, տնօրէն+ել, ապօրէն+ի, օրէն(բ)+աւոր, երէց+կիմ, երէց+ական, վէմ+տիպ, օրէն(բ)+գիրք, վրէժ+առու, վրէժ+խնդիր, գէշ+ուքիւն, վրէպ+ակ, զէն+ել, հելլէն+ական, արժէք+գիմ, քէ + ական, ամէն+մեծ, տէր+ել, վէր(բ)+կապ, ամէն+սուրբ, զէտ+ուն, պատուէր+ել, նուէր+տու, շէն+ել, վէն+իլ, կէգ+իչ, ֆուէ+տուփ:

5.— Գտէ՛ք բառակերտումի ենթարկուած հետեւեալ բա-ռերուն արմատները եւ ցոյց տուէ՛ք ձայնափոխութիւնները:

Օրինակ, վեմֆայ, օրէնագէտ, օրինաւոր, ալօրինի, ալեմակալ, աղետալի, վրիպիլ, վիմագրութիւն, վրէժ-խնդրութիւն, քինախնդիր, կիսել, շիջանիլ, գիսաւոր, հանդիսաւոր, տգիտութիւն, դիտարան, յաւիտեան, հրաւիրել, դիմաց, շիկացած, պարտիզայան, դիրքել, միջակ, հանդիպիլ, իշապան, միջակէտ, քուէարկել:

Բ. ԴԱՍ

Ի ԶԱՅՆԱԻՈՐ

1. — *Բառակերպրի ի զերը, միավանկ թուի պարտաւորին, բառակերտումի ատեն չի կորսուելր. օրինակ՝ իր-իրեղէն, ինն-իննակնեան, իժ-իժասպան: Կան պարազաներ՝ ուրը-ի վերածուած է. օրինակ՝ ինչ(է)-ընչասէր, բնչաքաղց, իղձ-ըղձանք, ինձ-ընձուղտ, ընձառիծ:*

2. — *Բառամէջի ինն ընդհանրապէս կը կորսուել, կամ հնչուող՝ բայց չլրուողը-ի կը վերածուել. օրինակ՝ սիրտ-սրտակից, գիր-գրական, յախիծ-քախծոտ, մարմին-մարմնական:*

Կան բացառութիւններ. օրինակ՝ հիմ-հիմնալ, թայց հնութիւն. հիմ(ն)-հիմնել, հիմնադիր, հինգ-հինգերորդ, թայց հնումեակ. հիրի-հիրիել, հիւսիս-հիւսիսային, սաւին-սաւինաեար:

3. — *Բառավերջի ի զերը կը ներկայացնէ սրու պարտականներ:*

ա. — Միավանկ բառերու պարզալային չի կորսուելր. օրինակ՝ քի-քիակ, դի-դիակ, ձի-ձիաւոր, մի-միաւոր:

բ. — Բացմտական բառերու պարզալային՝ բառավերջի ի զերը, ի + ա միացումով ե-ի կը վերածուել. օրինակ՝ գիմի + ա + տուն = գիմետուն, բարի + ա + գործ = բարեգործ, պատա-

նի + ա + կան = պատանեկան: Կամ՝ կը դառնայ եա. օրինակ՝ հոգի + ալ = հոգեակ, որդի + ալ = որդեակ:

Երբեմն կը պահէ իր դոյուլութիւնը. օրինակ՝ այրի-այրիաւալ, որդի-որդիական, արդի-արդիական. շոգի-շագիւտալ, կղզի-կղզիանալ:

Երբեմն ամբողջովին կը կորսուի. օրինակ՝ բարի-բարութիւն, գաղտնի-գաղտնապահ, յերի-չեքաւարտ, եկեղեցի-եկեղեցական, ամայի-ամայութիւն, գերի-գերութիւն:

Կայ ոսկի բառին պարսպան. ան բարպուելով օղ արմատին հետ՝ կ'ըլլայ ոսկեօղ:

4. — *Երբ ելի եւ ալի վերջուորու անօրհաներ պայակաւորար դործածուին՝ ինն չի կորսուելր. օրինակ՝ անպարտելի-անպարտելիութիւն, անկարելի-անկարելիութիւն:*

5. — *Ացի, եցի եւ ալի վերջուորութիւն ունեցող բառերը՝ ընդհանրապէս բառակերտումի ատեն ինն չեն կորսնցրներ. օրինակ՝ դրացի-դրացիութիւն-դրացիական, գիւղացի-գիւղացիութիւն-գիւղացիական, փարիսեցի-փարիսեցիական, եզակի-եզակիութիւն:*

ՀՐԱՀԱՆԳ

6. — *Ի ձայնաւորի ձայնափոխութեան կտնտնելը կ'լրորկել հետադայ բառերուն մէջ եւ տնհրսածեալ թայտարութիւնները տալ:*

Գիմ + աղ, գիր + ական, ինձ + առիծ, խինդ + ալ, կիչ + ել, հիմ(ն) + ական, միս + եղէն, հինջ + ել, ջիղ + ալին, սիրտ + կից, ջինջ + ել, կղզի + անալ, քշնամի + ուլիւն, հոգի + ական, ձրի + կեր, նախնի + ական, շոգի + անալ, գիւղացի + ուլիւն, պատանի + ուլիւն, որդի + ական, անպարտելի + ուլիւն, ձի + աւոր, հիւսիս + ալին, ոսկի + եղէն, նիրի + ել, իղձ + ալ, կօշիկ + կար, մարմին + ական, ձիգ + ել, սին + մէջ, նշմարտացի + ուլիւն:

7. - Գտէ՛ք բառակերտումի ենթարկուած հետեւեալ բառերուն արմատները եւ ցոյց տուէ՛ք ձայնափոխուած զիրերը:

Թռչիլ, ժրագան, գծագրութիւն, խտութիւն, կրթել, սնամէջ, ճշդապահ, մշտադալար, քերաւարտ, այրիութիւն, այգեպան, ամուրիութիւն, անօքութիւն, եկեղեցական, երանութիւն, շոգեկառփ, պնդութիւն, մտաւոր, սրտատ, մոլութիւն, գերեվաճառ, արդիական, կենդանական, ուղեցոյց, գինեմուսն, պատժել, գինով, առաքինութիւն, փլտնաթոյր, խնդալ, կանացիութիւն:

Գ. Դ Ա Ս

ՈՒ ԲԱՂԱԴՐԵԱԼ ԶԱՅՆԱՌՐ

1.— Բառակիրիւրի ուն բառակերտումի ստեղծ ընդհանրապէս իր դոյուլութիւնը կը սրահէ. օրինակ՝ ունկն — ունկընդիր, ուշ-ուշադիր, ուղտ-ուղտապան:

Բայց կան բացառութիւններ. օրինակ՝ ունդ (հոնտ) — ընդեղէն, ունչ (ֆիթ, պիտ) — ընչացֆ, ունջ — ընջովին (արմատէն, տակէն), ունպ — ընպել:

2.— Բառամէջի ուն՝ բառակերտումի ատեն, հնչուող՝ բայց չլրուող ը-ի կը վերածուի. օրինակ՝ տուլ-տրական, ջուր-ջրային, տուն-տնային:

Ունինք բառեր որոնց ուն կորուսման կանոնին չ'ենթարկուիր. օրինակ՝ յագում-յուզումնալից, յաւ-յուշատետր-յուշագրութիւն, շուրջ-շուրջպար-շուրջառ-շուրջանակի, ուսում-ուսումնասէր-ուսումնական, ռուս-ռուսական, բարում-բարումնաւէտ, խառն-խառնեբամ, հուն-հունաւորել, խանութ-խանութպան:

Ուն(ն) վերջաւորութիւն սենցող բառերը՝ յատկերտումի ատեն չեն կորսնցներ ուն:

3.— Բառակերջի ուն ընդհանրապէս իր զոյուլութիւնը կը սրահէ. օրինակ՝ ձու-ձուածեղ, առու-առուակ, մեղու-մեղուաբոյծ:

Բայց կայ արու բառը, որուն ուն կը կորսուի արական բառին մէջ: Ունինք նաեւ ազդու բառը, որ կ'ըլլայ ազդեցութիւն, հեռու-հեռաւոր:

4.— Կարգ մը բառերու սլարաւային՝ աւ-ը եղած է ու. օրինակ՝ զինուոր՝ զինուոր, տնուոր՝ տնուոր, բանուոր՝ բանուոր:

ՀՐԱՀԱՆԳ

5.— Ու բաղադրեալ ձայնաւորի հնչիւնափոխութեան կանոնները կիրարկել հետապայ բառերուն մէջ եւ սնհրո-ժեշտ բացատրութիւնները տալ.

Բուրդ+եղէն, քունդ+անօք, գուսպ+ել, խում+ել, կուռ(ֆ)+պաշտ, ան+տուն, ֆուէ+տուփ, մագ+պուրծ, շուն+գայլ, շուրջ+պար, ջուր+վէժ, ուսում(ն)+սէր, ունպ+ելի, արու+ական, առու+ակ, ջուր+ոտ, խոստում(ն)+դուրծ, խումք+նկար, ցուրտ+շունչ, ֆուն+քեր. ուխտ+աւոր, պտուղ+տու, ֆնֆուշ+ութիւն, սուրք+ութիւն, լեզու+ական, խառն+եբամ, մանուկ+ական, մուղ+իչ, պուրծ+իլ, հուր+միգ:

6.— Գտէ՛ք բառակերտումի ենթարկուած հետեւեալ բառերուն արմատները եւ ցոյց տուէ՛ք հնչիւնափոխութիւնները.

Ազգեցութիւն, տրական, գթալ, ծփալ, լրջանալ, գտել, դրժել, գնդասեղ, կյծել, հրեղէն, կոպաշտ, խնկարկել. շնչել, սյրծիլ, փտախտ, մեղուաբոյծ, տնային, փոպան, ուսումնասիրութիւն, ընպել, շուրջառ, յուշագիր, ֆնանալ. կատաղագի, նրբութիւն, գունդագունդ, խնկաւէտ, բուրումնաւէտ, բխիլ, սրել, հեռաւոր, գնդակ, քղթակագով. տնակ, բնական, հրշէջ:

Դ. Դ Ա Ս

ԻՒ ԲԱՂԱԳՐԵԱԼ ԶԱՅՆԱԻՈՐ

1.— Իւ թաղադրեալ ձայնաւորը բառակիրը ինն է յառաձեջին բաղաձայնէ մը առաջ ունի Քրանտերէնի ս չնչիւնը եւ թառակերտումի տտեն ընդհանրապէս իր զոյաւթիւնը կը պահէ. օրինակ՝ նիւթ-նիւթական, հիւթ-հիւթալի, բիւլ-բիւրաւար, հիւր-հիւրասիրել:

Ունինք քանի մը թատ, որոնց մէջ իւ թաղադրեալ ձայնաւորը կորսուած է թառակերտումի տտեն. օրինակ՝ գիւտ-գտնել, սփիւտ-սփռել, արիւն-արնաման-արնտէր, ալիւլ-ալրտուն, մրջիւն-մրջնակել:

Մեր կարգ մը զաւտարարատներուն մէջ իւ թաղադրեալ ձայնաւորը ե-ի վերածուած է. օրինակ՝ գիւղ-գեղ, իւղ-եղ:

2.— Բառակիրը ինն է բառամէջին՝ իւ-ը ունի իվ չրնչիւնը ձայնաւորէ մը առաջ, եւ թառակերտումի տտեն կը մնայ անփոփոխ. օրինակ՝ հիւանդ-հիւանդութիւն, դիւանդիւանապետ:

3. Բառավերջին՝ միւտ ունի իվ չնչիւնը, եւ թառակերտումի տտեն կը վերածուի ու-ի. օրինակ՝ հաշիւ-հաշուապահ, պատիւ-պատուական, բիւ-թուական:

ՀՐԱՀԱՆԳ

4.— Իւ թաղադրեալ ձայնաւորի չնչիւնափոփոխութեան կանոնները զործադրել հետեւեալ բառերուն մէջ եւ անհրաժեշտ բացատրութիւնները տալ:

Նիւթ+ական, գիւղ+ական, եղջիւր+ու, սիւն+գարդ. հիւթ+լի, միւթիւն+ական, ձիւն+առատ, արիւն+նման, հիւր+սէր, սփիւտ+ել, արդիւն(ք)+աւար, եղջիւր+աւար, պատիւ+ական, թիւ+ական, հաշիւ+սյահ, հիւր+սեմեակ, բիւր+աւար, հագիւ+դէպ(ք), հիւղ+աւան, իւղ+քեր, հաշիւ+տումար. մրջիւն+կեր, մրջիւն+առիւծ:

Ե. Դ Ա Ս

ԱՅ ԵՐԿԱՐԲԱՌ

1.— Այ երկրարբառը կը զործածուի բառակիրին եւ յառաձեջին. օրինակ՝ այսօր, այդպէս, փայտ, պայտ:

2.— Բառավերջին միայն միավանկ թառերուն մէջ կը զործածուի. օրինակ՝ բայ, ցայ, հայ: Ունինք կայ, տայ, լայ, գայ ձեւերը, որոնց մէջ յ-ն ունձայն է:

3.— Բառավանկ թառերուն վերջուստութեան՝ ա-ին անմիջականօրէն հետեւող յ-ն ունձայն է. օրինակ՝ ծառայ, քահանայ, երայնայ:

4.— Բառակերտումի տտեն այ երկրարբառը իր զոյաւթիւնը կը պահէ. օրինակ՝ պայտ-սլայտել, փայտ-փայտահատ, այս-այսահար:

5.— Կարգ մը զաւտարարատներու մէջ այ երկրարբառը է զարձած է. օրինակ՝ հայր-հէր, մայր-մէր, եղբայր-աղբէր, սայլ-սէլ:

Զ. Դ Ա Ս

ԵԱ - ԵԱՅ ԵՐԿԱՐԲԱՌՆԵՐ

1.— Եա երկրարբառով սկսող հայերէն թատ չունինք: Ունինք եայաղան, Եաֆա, Էար եւ կարգ մը այլ թատեր, որոնք հայկական չեն:

2.— Եա երկրարբառը կը զործածուի յառաձեջին եւ թառակերտումի տտեն ա-ը կը կորսնցնէ. օրինակ՝ սեմեակ-սեմեակապետ, մատեան-մատեանադարան, ատեան-ատեանապետ: Խարտեայ թառը կը չկիւր եւ կ'ըլլայ յարտալահելի:

Պէտք է յիշուակ սակայն որ արդի շէտորհարար լեզուին՝ մականուններուն մէջ չէ կիրարկած այս օրէնքը. օրինակ՝ Դուրեան-Դուրեանական, Պէրպէրեան-Պէրպէրեանական :

3.--- Բառաւերջին՝ միշտ եայ ձեւով կը զրուի. օրինակ՝ առօրեայ, պաշտօնեայ, ստորերկրեայ : Բառաւերջի եայ երկ-բարբառը բառակերտումի տեսն է-ի կը վերածուի. օրինակ՝ պաշտօնեայ-պաշտօնէութիւն, քրիստոնեայ-քրիստոնէութիւն :

4.--- Օտար անունները սրտնք իրենց վերջաւորութեան ունին եա հնչիւնը, իա-ով կը զրենք՝ աւանց յ-ի. օրինակ՝ Ասիա, Անգլիա, Երեմիա, Եղիա : Գրարարի մէջ այս բառերուն սեռական-տրականը եւ բացառականը եայ-ով կ'ըլլան. օրինակ՝ մարգարէութիւն Երեմիայ (Երեմիայի մարգարէութիւն), ընթերցուած յեսայեայ (ընթերցուած Եսայիէն) :

ՀՐԱՀԱՆԳ

5.--- Եա եւ եայ երկրարբառներու հնչիւնափոխութեան կանոնները զօրծաղրել հետեւեալ բառերուն մէջ եւ անհրա-ժեշտ բացատրութիւնները տալ :

Քրիստոնեայ + ութիւն, մատեան + դարան, պաշտօնեայ + ութիւն, ատեան + դպիր, ատեան + գրութիւն, հրեայ + ութիւն, պատանի + ական, յաւիտեան + ական, վայրկեան + ական, Տէրեան + ական, Թէճէեան + ական, ատեան + բան, գոլ-ծունեայ + ութիւն, մեռեալ + ական, մեռեալ + ոց :

Է. Դ Ա Ս

ՈՅ ԵՐԿԲԱՐԲԱՐ

1.--- Բառակիրտի եւ բառամէջի ոյ երկրարբառը բա-ռակերտումի տեսն ընդհանրապէս կը փոխուի ու-ի. օրի-նակ՝ ոյծ-ուծանակ, ոյծ-ուծացում, քոյն-քունաւոր. գոյն-գունաւոր :

կան բառեր սրտնք մէջ ամբողջովին կորսուած է. օրինակ՝ բոյծ-բուծարան, բայց բծիշկ, բոյն-բնաւեր, կայայտ-կայ-տարակ, քոյր-քոջական, սոյր-սրնցաց, պտոյտ-պտըտիլ :

Կան բառեր ուր ոյ-ն ձայնափոխութեան կանոնին չէ են-թարկուած. օրինակ՝ հոյն-հայնութիւն, յոյլ-յոյլատրելի. ուրոյն-ուրոյնութիւն :

2. --- Բառաւերջի ոյ-ր երկու պարագայ կը ներկայացնէ . ո.--- Միափանկ բառերու պարագային կը հնչուի օյ եւ նոյնը կը մնայ. օրինակ՝ լոյլ, նայ. եւ այլն. բացառութիւն է գոյ բառը, որուն յ-ն անձայն է :

ր.--- Բազմափանկ բառերու պարագային՝ երկրարբառ-ին հնչիւն չունի եւ բառակերտումի տեսն յ-ն կը մնայ, բայց յոյնակիին մէջ. օրինակ՝ հաւաքածոյ-հաւաքածոյլ. տպածոյ-տպածոներ, երեկոյ-երեկոներ :

ՀՐԱՀԱՆԳ

3.--- Ոյ երկրարբառի հնչիւնափոխութեան կանոնները զօրծաղրել հետեւեալ բառերուն մէջ եւ անհրաժեշտ բացատրութիւնները տալ :

Անոյշ + եղէն, յոյս + ալ, ողջոյն + ել, լոյզ + ել, աշ-խոյժ + ութիւն, յոյլ + ութիւն, հոյն + ութիւն, կայայտ + որակ, բոյն + ակեր, սոյր + ընցաց, քոյլ + տրել, գոյն + արալ, կայր + անոց, պտոյտ + իլ, պտոյտ + ակ, գոյգ + բն-քաց, ոյծ + եղ, լսարոյկ + հանդէս, գոյշ + անալ, յոյս + լի, լոյս + արոր, սոյզ + իլ, կագոյն + իչ. գոյշ + ութիւն. խոյ + անալ, գոյ + ական, կոյս + կից :

4. --- Գտէ՛ք բառակերտումի ենթարկուած հետեւեալ բա-ռերուն արմատները եւ ցոյց տուէք հնչիւնափոխութիւնները : Բուրել, բնակ, բծիշկ, բուսակել, ձուլել, բուծա-լան, լուծում, ծուլանալ, ուսուցում, երեւութական, զոու-շանալ, գրուցել, փուլալ, ցուցադրութիւն, բուլամորթ .

տաժեի, գուժեի, կուսակցույիւն, յունական, պտուտակ. խուսափիլ, հանձայանալ, երեկոյեան, յուգում, բուրումնաւէտ, սրանալ:

Ը. ԴԱՍ

ՊԱՐԱԳԱՅԱԿԱՆ ԶԱՅՆԱՓՈՒՈՒԹԻՒՆ

Ձայնափոխութեան յատկացուած այս բոժինին մէջ տեանք ձայնաւորներու, բաղադրեալ ձայնաւորներու եւ երկրարբարաներու կանոնական ձայնափոխութիւնները: Այս ընդհանուր ձայնափոխութիւններէն զատ կան մասնակի փոփոխութիւններ, որոնց լայնօրէն չենք անդրադառնար, բայց անհրաժեշտ կը նկատենք հարեւանցի ակնարկ մը նետել այլ երեւոյթներուն վրայ:

Ա ձայնաւորը բառակերտումի առնն ընդհանրապէս իր դոյութիւնը սղահած է, բայց կարգ մը բառերու մէջ ե-ի, ը-ի եւ ուրիշ ձայնաւորներու վերածուած է. երբեմն ալ ամբողջովին սղուած է. օրինակ՝ արագընթաց-երագընթաց, Արաքս-Երասխ, ասել-ըսել, պատառել-պատռել, մոռանալ-մոռնալ, չորանալ-չորնալ, հաւանիլ-հանիլ, կոճակ-կոճկել:

Յ ձայնաւորը բառակերտումի առնն ձայնափոխութիւն չի կրեր, բայց ունինք երկու բառ, որոնց մէջ ի-ի վերածուած է. օրինակ՝ դեւ-դիւայիմ, դիւահար, արգելք-արգելական, բայց արգիլել. իսկ զոջալ բային մէջ ամբողջովին կորսուած է:

Ո ձայնաւորն ալ երբեմն կորսուած է. օրինակ՝ կոտոր-կոտրել, ոսկոր-ոսկրայիմ, ժողով-ժողվել:

Բաղաձայններու մէջ ալ երբեմն ձայնափոխութիւն տեղի ունեցած է, բայց ընդհանուր կանոնի չէ վերածուած, այլ մնացած է մասնակի երեւոյթի սահմանին մէջ. օրինակ՝

խուծ-դուծ, հաստաբետ, անբիծ-ամբիծ, ծիղ-ծիլ, մեղկ-մեղմ: Ձիրար փոխարինող այս վերերուն կու տանք լծորդ տնունը:

Կրկնաւոր բառերուն մէջ ալ ձայնափոխութիւն կայ, որ ընդհանրապէս կատարուած է բաղադրիչ երկրորդ մասին մէջ. օրինակ՝ դողդղալ, պռպռալ:

Բառասկիզբի հ բաղաձայնը բառակերտումի տալն Լը-րեմն կորսուած է. օրինակ՝ հեղեղ (հեղ-հեղ), պաշատ (սղչիատ), ծխան (ծխան), գլխատել (լլխատել):

Գրարարեան ընդ նախըրը բառակերտումի ընթացքին երբեմն սղուած է. օրինակ՝ ընկեր (ընդ-կեր), ընտանիք (ընդ-տանիք):

ՀՐԱՀԱՆԳ

1. — Յոյց տուէք հետեւեալ բառերուն մէջ կորսուած գրերը.

Գունատ, կոճկել, ոսկրայիմ, հեղեղ, ալել, շտկել, կիսատ, պատռել, սատկիլ, ընկեր, պոչատ, իղճալ, օրբան, քաղքեմի, ընտանիք, որկրամոլ, կոտրել, կրճատ, Աստուծոյ, արմտիք:

Կանաչ, ընել (աննել, անել), մոռնալ, տեսնել, մատնի, ելլել (ելանել, ելնել):

2. — Հնչիւնափոխութեան եւ կորուսման կանոններու վերաբերեալ ընդհ. հրահանգներ: Յոյց տուէք հնչիւնափոխութեան եւ կորուսման ենթարկուած գրերն ու երկրորդ բառները:

Բուսակեր, կիսատ, շնչել, գմոսել, գրաբար, գիրնալ, սրընթաց, սեւնալ, ջնջիմ, սրբել, քննել, ուղեցոյց, տնակ, ողջունել, ծփծփալ, հեծեծել, հեղեղ, փոփոխ, գրգիռ, հրքիռ, քոչոն, քափքփիլ, կապտարակ, լրագիր, դրացի:

Ուղղադրական եւ լեզուական սխալներու այս բաժինը անհրաժեշտ նկատեցինք ներմուծել այս «Ուղղադրական Ուղեցույց»-ին մէջ, որպէսզի աշակերտը զերծ մնայ անոնցմէ :

ԱԶԱՏ ԵՒ ՊԱՐԱՊ

Պայապ սծականը զործածուած մարդու համար, կը մատնանչէ մտային դատարկութիւն եւ հետեւտեբար չի կըրնար զործածուել անգբաղ վիճակի համար: Պէտք է գործածել ազատ ածականը: Հեղինական իմաստով կարելի է զործածել պարապը:

ԱԾԱԿԱՆԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆ

Ածականը պէտք է դնել իր սրակած յառին անմիջական տալելը, այլապէս շիտթուրիւն կը ստեղծէ: Սխալ է ըսել՝ մնացեալ Զատկուան արձակուրդը. պէտք է ըսել Զատկուան մնացեալ արձակուրդը, որովհետեւ մնացեալը կը վերաբերի արձակուրդին եւ ո՛չ թէ Զատկուան:

Ուրիշ օրինակ մը . - մեծ հօրս ժառանգուրիւնը տարբեր իմաստ ունի, իսկ հօրս մեծ ժառանգուրիւնը՝ տարբեր:

ԱՂԻ ԵՒ Ո՛Ն ԻՅ ԱՂՈՏ

Կերակուրին մէջ աղին առատութիւնը լնորսւելու համար, սխալ է զործածել ազոտ ածականը: Հայ լեզուն նման ըստ չունի: Ունինք ազոտ՝ օտոյ, որ կը նշանակէ տարտամ: Պէտք է ըսել աղի: Հականիչ՝ անլի:

ԱՄԲՈՂՋ ԵՒ ԲՈՂՈՐ

Այս երկու անորոշ ածականներն ալ կու տան ամբողջութեան զտալուրը: Ամբողջ կը զործածենք՝ երբ ոչոք ածականին ընկերացող զոյակուան կրակի է. օրինակ՝ ամբողջ ծառը, ամբողջ պարտէզը: Բոլոր կը զործածենք երբ ասոր

Գ. Մ Ա Ս

ՈՒՂՂԱԳՐԱԿԱՆ

ԵՒ ՈՃԱԲԱՆԱԿԱՆ ՍԽԱԼՆԵՐ

Մեր արտասահմանի կեանքը առիթ տուած է ուղղադրական եւ լեզուական սխալներու վստուամին: Հայ կեանքը վարող մամուլն ու մտաւորականութիւնը շատ անգամ անտեղեկակ են հայ լեզուի ուղղադրութեան եւ շատ անգամ իրենց դրաւոր եւ ըրանացի արտայայտութեանց մէջ, կրմայ թէ սկամայ, թոյլ կու տան սխալներ: Այլ վրէպները կը վստուանցուին նաեւ հանրութեան: Աշակերտութիւնն ալ անմասն չի մնար այս չարիքէն:

Ուղղադրական սխալներու սրբադրութեան որպէս օժանդակ զործիքներ կ'ընդունինք ստուգաբանութիւնը եւ ձայնալիտութիւնը: Ամէն անգամ որ շիտթեցուցիչ ստորադասն ոտնդծուած են՝ զիմած ենք այս երկու ուղեցուցիչներուն:

Լեզուական (նաեւ կարելի է ըսել ոճաբանական) սխալներուն սրբադրութեան համար օլտադործած ենք տրամաբանութեան բերած նսրատը: Լեզուական սխալներէն ամենէն շատ տարածուածը բայերու խնդրառութիւնն է. օրինակ՝ ընթացիկ դարձած է լսել՝ ան ԻՆՄԻ կը սիրէ, փոխանակ ըսելու՝ ան ԶԻՍ կը սիրէ: Բայերու խնդրառութեան առանձնապէս անդրադարձած ենք:

ընկերացող զոյակսանը յոպնակի է՝ օրինակ՝ բոլոր ծառերը, բոլոր աշակերտները:

Ուրիշ օրինակներ՝ ամբողջ ուսուցչական կազմը ներկայ էր: Բոլոր ուսուցիչները ներկայ էին:

Ամբողջ բառը կրնայ յոպնակի լատի մը հետ զործածուի՝ ամբողջովին իմաստով: օրինակ՝ այդ հարցին համար ամբողջ ժամեր տրամադրեց:

ԱՅԼԱՍԵՐԻԼ

Այլասերիլ կը նշանակէ սերունդը՝ սուղութիւնը փոխել, օտարանայ. իսկ այլասեռիլը՝ սեռը փոխել:

ԱՅՆ ԵՒ ԱՆ

Այն ցուցական ածական է, իսկ անը՝ ունձնական զերանունն: Երբեմն այս երկուքին միջև շփոթ կը ստեղծուի: Պէտք է ի մտի ունենալ որ այնը կը զործածուի զոյականի մը հետ, իսկ անը՝ ո՛չ: օրինակ՝ այն մարդը մեռաւ՝ եւ ո՛չ թէ ան մարդը: Այն աշակերտը՝ որ կարգապահ է, կը սիրուի:

ԱՆՁՆԱԳԻՐ ԵՒ ԱՆՑԱԳԻՐ

Այս երկու բառերը երբեմն սխալ կը հնչուին: Անձնագիրը ինքնուրուի քաղցրն է, որ երբեմն անձնագրուդրալ կը կոչուի: Իսկ անցագիրը, այն արտօնագիրն է, որ օտար երկրէ մը ներս ազատ մուտք ունենալու իրաւունքը կուտայ:

ԱՆՈՅՇ ԵՒ ՔՆՔՈՒՇ

Անոյ ածականի պարագայ մը զոյութիւն ունի հայերէնի ուղղապրութեան մէջ: Այնքան զբաղեցուցած է հայերէնի ուղղապրութեամբ պարապրոշները, որ կարելի է ըսել թէ իսկապէս հարց մըն է: Ընթացիկ դարձած է անոյը անուշ

դրել: Զայնափոխութեան կանոններուն հիման վրայ փաստուած է երկրորդին անհեթեթութիւնը, սակայն ցարդ անոր կառչողներ անպակաս են:

Տեսնենք թէ ի՞նչ են ձայնափոխութեան տրամադրութիւնները այս հարցին նկատմամբ: Ոնդրին կը մօտենանք հակառակ կողմէն: Անոյ ածականը բառակերտումի ընթացքին կը դառնայ անուշեղէն, իսկ քննուշը՝ քննուքիւն:

Այս ուղեցոյցին՝ ձայնափոխութեան յատկացուած դրուիւն մէջ տեսանք, որ բառամէջի ուն կը կորսուի կամ անդիւր ընդ կը վերածուի, իսկ ոյն՝ ուն: Անոյը եթէ ունով կըսու ըլլար, պէտք է կորսնցնէր ունն եւ յատակերտուէր անշեղէն: Ընդհակառակը ուն կայ անուշեղէնին մէջ եւ այս ուն կ'ընդունինք որպէս անոյ բառին ոյ երկբարբառին ձայնափոխուած ձեւը:

Ասիկա թերեւս լուսադոյն առիթն է անդրադառնալու համար տարօրինակ երեւոյթի մը: Կարգ մը ուղղապրական սխալներ՝ տարիներոյ ուղիղ նկատուած են եւ այլպէս ալ զործածուած, այնպէս որ երբ այսօր կ'ուզենք այդ սխալները վերցնել եւ ուղիղները մատնանիւ ընել, բուն ուղիղները սխալ կը կարծուին: Անոյը պարագան անոնցմէ մէկն է: Ուրիշներու ալ պիտի անդրադառնանք հետագայ էջերուն մէջ:

ԱՆՈՐՈՇ ԱԾԱԿԱՆ

Կանգրադառնանք երկու անորոյ ածականներու. արեւ եւ ամէն:

1.— Ոնէ անհատ մը: Պէտք է խուսափել կրկնութիւններէ: Ոնէ եւ մը անորոշութիւն յայտնող բառեր են եւ նոյն նշանակութիւնը ունին: Պէտք է զեղչել անոնցմէ մէկը: Ըսել կամ ոնէ անհատ եւ կամ՝ անհատ մը:

Սխալ	Ուղիղ
Սմէն անհատ մը	Սմէն անհատ
Մէկ ուրիշ պաշտօնի մը	Ուրիշ պաշտօնի մը

2.- Ոեւէ եւ ամէն անորոշ տծականները միշտ ալ եզա-
կի զոյական կը պահանջեն. օրինակ՝ ոեւէ անհատ, ոեւէ
մարդ: Ամէն անհատ, ամէն մարդ:

3.- Ոեւէ եւ որեւէ: Այսօր կ'ընդունինք որ այս երկու
ձեւերն ալ զոյութեան իրաւունք ունին: Ոեւէ, որ յառաջ
եկած է զըստարեան ոեւիցէ (ս'վ որ ալ ըլլայ) բառէն, կը
գործածուի անձի համար. օրինակ՝ ոեւէ մարդ, ոեւէ ան-
հատ: Իսկ որեւէ կը գործածուի իրի եւ կենդանիի համար.
օրինակ՝ որեւէ տեղ, որեւէ կենդանի:

ԱՆՈՐՈՇ ՅՕԴ

Երբ գէտքի մը, առարկայի մը, երեւոյթի մը առաջին
անգամ ըլլալով կ'ահնարկուի, ձեզ լսողը կամ կարգացողը
անտեղեակ է ատոր, սէտք է զոյականին ընկերանայ մը
անորոշ յօղը, կամ նախադասութիւնը անորոշով տրուի. օրի-
նակ՝ պտայտի ելանիք եւ հասանիք պարտէզ ՄԸ: Կարելի է ըսել
հասանք պարտէզը, եթէ նախապէս ակնարկած էնք որտե-
տէղին եւ Լըբ մեկ մտիկ ընողը կամ կարգացողը տեղեակ է
մեր ակնարկած բանին: Անորոշ յօղի այս սուղին զործա-
ծութենէն ետք, երբ պիտի ակնարկենք վերոյիշեալ պարտէ-
զին, կընանք զործածել որսւիշ յօղը. օրինակ՝ պարտէզը
ծառեր ունէր:

Կընանք առաջին ակնարկութեան իսկ զոյական մը որս-
ւիշ յօղով տալ, եթէ իրեն կ'ընկերանայ յատկացուցիչ մը.
օրինակ՝ պտայտի ելանիք եւ հասանիք ՊՕՂՈՍԵՆՅ պարտէզը:

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐ Եւ ԳՐԱԲԱՐ

Այս երկու բառերը տծանցուած բառ կը նկատուին եւ
ս'չ թէ բարդ բառ: Կազմուած են աշխարհ եւ գիր(ք) այր-
մատներով եւ արար մասնիկներով: Կը նշանակեն աշխարհիկ
ձեւով (ռամիօրէն) եւ գիրքի ձեւով:

ԱՌԱՋ, ԱՌՋԵՒ Եւ ՅԱՌԱՋ

Առաջ կը գործածուի ժամանակ եւ կարգ ցոյց տալու
համար. օրինակ՝ Արտաւարդ արքայէն առաջ քաղաւորած
էր Արտաշէս Աշխարհակալ: Իրմէ առաջ ժամադրուրեան
ներկայ էի:

Առջեւ-ը կը գործածուի տեղի համար. օրինակ՝ սեղա-
նին առջեւ կեցած կը խօսէր:

Իսկ յառաջ կը գործածուի դէպի առաջ շարժումը ցոյց
տալու համար. օրինակ՝ օ՛ն, յառա՛ջ:

ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ – ԿԱԹՈՂԻԿԵ – ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ

Հայց. Եկեղեցին կը կուռուի Հայաստանեայց Առաքելա-
կան Սուրբ Եկեղեցի, իսկ անոր հաւատացեալները կամ ան-
դամները կը կուռուին Առաքելական: Սխալ է Լուսաւորչական
յորջուրջումը: Սխալ է Հայ Կաթոլիկ ձեւը. սէտք է ըսել Հայ
Կաթոլիկէ: Սխալ է նաեւ հայ բողոքական ձեւը. սէտք է
ըսել Հայ Աւետարանական:

ԱՍԿԵ – ՀՈՍԿԵ

Ասկէ կը գործածուի առարկայի եւ ժամանակի համար.
օրինակ՝ այս խնդրէն կ'ազելմ, ասկէ կ'ուզելմ. ասկէ քսան
տարի առաջ: Իսկ հոսկէ կը գործածուի տեղի համար. օրի-
նակ՝ հոսկէ (Պէյրաբէն) Հալէպ ՅՏԵ քլմ. է:

Սխալ ձեւեր են հաստեղ եւ հոստեղէն: Պէտք է ըսել հոս
և, հոսկէ:

ԲԱՂԴԱՏՈՒԹԻՒՆ

Բողոքատութեան երեք աստիճաններն են. հաստատա-
կան, բաղդատական եւ գերադասական կամ գերադրական.
օրինակ՝ լաւ, աւելի լաւ, ամենէն լաւ կամ լաւագոյն: Առա-
ջին երկուքին կազմութիւնը զժողովրդին չի ներկայացը-

ներ. սակայն զերադասականին պարագան որոշ շխտութիւն յառաջ բերած է: Կ'ուղենք զայն բառնալ:

1.— Բաղաձայնով սկսող որակական ածականի մը ստղև կարելի է ամենա ձեւը դնել. օրինակ՝ ամենամեծ մարդը. բայց պէտք է խուսափել ձայնաւորող սկսող որակական ածականի մը առջեւ նոյնը դնելէ. օրինակ՝ ամենաազնիւ. ամենազնւոյն: Պէտք է դործածել ամենէն ձեւը եւ ըսել ամենէն ազնիւ, ամենէն զնոյն:

2.— Ամենէն եւ գոյն ձեւերը զերադասականին նշաններն են, պէտք է խուսափել դանոնք միատեղ զործածելէ. օրինակ՝ ամենէն լաւագոյն: Պէտք է ըսել կամ ամենէն լաւ եւ կամ լաւագոյն:

3.— Էնքը զործածուած որպէս ամենէն լիմաստով՝ յանձնարարելի չէ թրքերէն ըլլալու սլատճառով:

4.— Ամենամեծ յաջողութիւն մըն էր:

Այս նախադասութեան մէջ անորոշ յօդին (մը) ներկայութիւնը անտեղի է: Գերադասական մը միշտ սրտել կամ զիմորոշ յօդ կ'ուղէ. օրինակ՝

Յակոբը լաւագոյն բարեկամս է:

Ասիկա տարուան լաւագոյն գիրքն է:

Գերադասականը բողոքով բաներու մէջէն ընտրուածը ցոյց կու տայ, ուրեմն պէտք է սրտել կամ զիմորոշ յօդ առնէ: Նոյնիսկ եթէ մէկէ աւելի են ընտրուածները, նորէն պէտք է որոշել կամ զիմորոշ յօդ ընկերանայ. օրինակ՝ Յակոբը լաւագոյն բարեկամներէս մէկն է:

ԲԱՅԱԿԱՆ ՍԻՄԱԼՆԵՐ

1.— Հայ աշակերտութեան մօտ, եւ Երրեմն ու զրադէտներու մօտ, տարածուած են հետեւեալ բայերուն սխալ ձեւերը — դտնալ, տեսնալ, իջնալ, ելլալ, մտնալ, յոխառնալ ըսելու գտնել, տեսնել, իջնել, ելլել եւ մտնել: Այս սխալները որեւէ ձեւով արդարանալի պատճառ չունին:

Երեւիլ եւ երեւնալ երկուքն ու ճիշդ են:

2.— Յաջորդական երկու բայերու զործածութեան պարագային՝ երկրորդ բայը միշտ աներեւոյթով պէտք է տալ. օրինակ՝ կ'ուղէր ԳԱԼ, բայց չկրցաւ: Կր մտածէր նամբորդել, կը սիրէր կարդալ:

ԶԳԻՅԼ՝ կը մտածէր նամբորդել:

ԲԱՅԵՐՈՒՆ ԺԵՏԱԿԱՆԸ

Հայ լեզուին մէջ ժխտական բայերու զործածութիւնը ընդհանրապէս եւ արարթարցի զործածութիւնը բայերու ժխտականին մէջ մասնաւորապէս, սխալ կը կիրարկուին զրադէտէն մինչեւ աշակերտը: Սակայն, իրականութեան մէջ, շատ պարզ եւ դիւրամբոնելի է ուսուցիչ եւ տրամարանսոյ մարդուն համար:

1.— Բայերուն ժխտականը կը կազմուի Զ նախադաս ժխտական մասնիկի յաւելումով. օրինակ՝ ուտել—չուտել, ելլալ—չելլալ, կերալ—չկերալ, քնացալ—չքնացալ:

2.— Միշտ բայն է որ կ'առնէ ժխտական մասնիկը եւ ո՛չ թէ իր վերադիրը. օրինակ՝ պիտի գամ—պիտի չգամ, եւ ո՛չ թէ չպիտի գամ (ընդհանրապէս սխալ մը): Թող երբայն—ըող չերթայ, եւ ո՛չ թէ չթող երթայ:

3.— Բացի սահմանական եղանակ ներկայէն եւ անցեալ անկատարէն, ինչպէս նաեւ հրամայական եղանակէն, միւս բոլոր եղանակներուն մէջ կը դնենք չ ժխտական մասնիկը:

4.— Սահմ. եղանակ ներկային եւ անցեալ անկատարին պարագային՝ կ'առնենք բայի մը անցեալ դերբայը կամ ընդունելութիւնը, օրինակ՝ իմած—իմել, քնացած—քնացել, եւ ուղեւը կը դնենք ֆակտիւս բայի սահմ. եղանակի ներկայի եւ անցեալ անկատարի խոնարհուած ձեւերը (եմ, ենք, էինք, եւլն.), ընկերապէս չ նախադաս ժխտական մասնիկին. օրինակ՝ չեմ իմած, չեն քնացել, չեմ լսել, չեն լսալ:

Ած վերջաւորութեամբ անցեալ դերբայը կը զործածենք

անցևալին մէջ տեղի ունեցած գործերու համար, իսկ ներկային համար՝ եր վերջաւորութեամբ անցեալ զերբայը. օրինակ՝ չեմ խմած, չեմ տեսած անցևալին մէջ. չեմ խմեր, չեմ բերեր -- ներկայիս :

5.— Բայերուն ժխտականին մէջ սպաթարդի գործածութեան միայն մէկ սրարայույ կայ: Սահմ. եղանակի, ներկայ ժամանակի եղակի Գ. Կէմքին մէջ, երբ թայը ձայնուրով սկսի, այն ատեն չի ժխտականին ի զիրը կր ջնջնէր. և տեղը սպաթարդ կը դնենք:

Հաստատական — կ'ուտեմ, կ'ուտես, կ'ուտէ:

Ժխտական — չեմ ուտեր, չես ուտեր, չի ուտեր -- Չ'ՈՒՏԵՐ:

6. — Հրամայականի մէջ ժխտականը կը կազմուի մի'սով եւ կր կոչուի արգելական. օրինակ՝ մի' գլխեր, մի' պառկի՛ք, մի' մոռնար:

7.— Ժխտական բայի մը ներկայութեան, տւելորդ է ուրիշ ժխտականի մը գործածութիւնը. օրինակ՝ ոչեմք չէ ըսել ո՛չ ոք չ'ուզեր, այլ ո՛չ ոք կ'ուզէ կամ մարդ չ'ուզեր:

Ունիմ, կամ եւ եմ բայերը ունին առանձնաբառութիւններ: Երեքն ալ սահմանականի ներկային եւ անցեալ անկատարին մէջ առանց կը-ի կը գործածուին եւ ժխտականի սրարայային միայն չ կ'առնեն. օրինակ՝ կամ-չկամ, կայ-չկայ (սխալ է զրեւ չիկայ կամ՝ չըկայ), ունիմ-չունիմ, ունի-չունի, ունի-չունի, եմ-չեմ, եմք-չեմք:

ՀՐԱՀԱՆԳ

8.— Ուղղալուութիւնը ստիպեցէ՛ք ժխտականի նտուեալ ձևերուն:

Չեկաւ, չգնաց, պիտի չգայ, չկայ, չունի, չ'ուզել, եթէ չուզէր, պիտի չուզէր, Թող չուզէր, չաւարտեց, չտեսաւ. պիտի չտեսնէ, ո՛չ ոք կարդաց, չի գրադիր, չի տեսներ, չեմ

լսեր, չի կրնար, չ'ալելի. չ'աղտատեր, Խող չներկէ, ելէ չըրաւ, մի' լսեր, չ'ըներ, չ'ըներ, Խող չընէր, ելէ չընէր:

9.— Տուէ՛ք ժխտականները հետեւեալ բայերուն:

Կը խօսի, կ'ատէ, պիտի մեկնի, Խող գայ, վառէ՛, լսած եմ. կը լսէ, կը կարծեմ, կը մարի, մարեցաւ, ունի, էի. պիտի ըլլամք, կ'երգէր, կ'երգէ, խօսէ՛, երգէ՛, կը գրագի. կր սպասէ, պիտի սպասէ, ելէ ըլլայ, Խող ներէ, մաքրեցէ՛ք:

ԲԱՅԵՐՈՒՆ ԽՆԴՐԱՌՈՒԹԻՒՆԸ

Բայերը՝ համաձայն իրենց գործողութեան եղանակին, կը բաժնուին եօթը խումբերու:

- 1.— Ներգործական - օրինակ՝ լսմել, գնել:
- 2.— Կրաւորական -- օրինակ՝ բռնուիլ, գարնուիլ:
- 3.— Զէրոք -- օրինակ՝ քննուիլ, նստիլ:
- 4.— Էական -- օրինակ՝ ըլլալ:
- 5.— Անցողական -- օրինակ՝ լսմցնել, կերցնել:
- 6.— Փոխադարձ -- օրինակ՝ կռուրտիլ, գործակցիլ:
- 7.— Անդրադարձ -- օրինակ՝ սրբուիլ, սանտրուիլ:

Վերոյիշեալ բայերը երկու ձևեր լրացուցիչ կամ խնդիր կ'առնեն -- սեռի խնդիր եւ բնութեան խնդիր: Ներգործական եւ անցողական բայերը ընդհանրապէս իրենց լրացուցիչը, որ սեռի խնդիր կը կոչուի, հայցական հարկով կ'առնեն. օրինակ՝ ես գիրք մը կ'ընցի: (Գիրքը հայցական հարկ սեռի խնդիր է):

Կարգ մը ներգործական բայեր իրենց սեռի խնդիրը հայցական հարկով առնելու տեղ՝ տրականով կ'առնեն: Կ'սկսենք անդրադատնալ այդ բայերուն:

Տրական հարկ սեռի խնդիր կ'ուզեն հետեւեալ ներգործական բայերը - ազդել, աղաչել, այցելել, առարկել, գարնել, խնայել, ծառայել, հանդուրժել, նայիլ, յաղթել. սպասել, տիրել, օգնել, եւայլն:

Վերոյիշեալ բայերէն՝ այցելել, գարնել եւ խնայել բա-

յերը որոշ նրբութիւններ ունին: Այցելել ըստ էրբ տեղ ցոյց տուող լատերու հետ դործածուի, հայցական հոլով ընտրութեան խնդիր կ'ուզէ. օրինակ՝ Պէյրութի քանգարանը այցելեցի. դարձեալ այցելեցի: Իսկ եթէ անձի հետ զործածուի, տրական հոլով սեռի խնդիր կ'ուզէ. օրինակ՝ բարեկամիս այցելեցի, հիւանդիս այցելեցի:

Ձարնել էրբ դործածուի սպաննել իմաստով, հայցական հոլով սեռի խնդիր կ'ուզէ. օրինակ՝ այսօր տասը քոչուս գարկի (այսինքն՝ որսացի, սպաննեցի). իսկ եթէ ծեծել, հարուածել իմաստով դործածուի, տրական հոլով սեռի խնդիր կ'ուզէ. օրինակ՝ ան պգտիկին գարկա:

Խնայել երկու իմաստ ունի եւ ըստ այնմ ալ երկու տեսակի խնդիր կ'ուզէ: Եթէ նշանակէ պահել, չգործածել, չտալ, կ'ուզէ հայց. հոլով սեռի խնդիր. օրինակ՝ դրամ խնայեց, իր գաւակը խնայեց. իսկ եթէ նշանակէ մեծ սիրտ ըլլալ եւ անյիշաչարութեամբ մտտենալ մէկուն ըրած յանդանքին, վատ արարելին, կ'ուզէ տրական հոլով սեռի խնդիր. օրինակ՝ կը խնայեմ պատիւիդ, կը խնայեմ տարիքիդ. այսինքն՝ յարգամբ կու տամ:

Բայեր՝ որոնք տալ, փոխանցել, ուղղել ցոյց կու տան, թէ՛ հայցական հոլով սեռի խնդիր կ'ուզեն եւ թէ՛ տրական հոլով ընտրութեան խնդիր. օրինակ՝ գիրքս քոչուս տալի: Գիրքս — հայց. հոլով սեռի խնդիր է, իսկ քոչուս — տրական հոլով ընտրութեան խնդիր:

ԲԱՑԱԿԱՅ ԵՒ ՊԱԿԱՍ

Մարդկային էակի մը տեղ մը ոչ-նեղիայութիւնը պէտք է ցոյց տալ բացակայ բառով, իսկ իրերու նոյն վիճակը, նուազ ընդունուած քանակի մը նուազումը՝ պակասով. օրինակ՝ աշակերտը բացակայ է: Շիշը պակաս է: Կարելի է պակաս բառը մարդոց համար ալ դործածել, եթէ մեր միտք ըստին տուեալ անհատին ցնդածութիւնը ցոյց տալ է:

ԲԱՑԱՐՁԱԿ ԹՈՒԱԿԱՆ ԱԾԱԿԱՆ

Բացարձակ թուական տեղանքի մը ընկերացող զոյսկան մը նախընտրելի է միշտ երկուսով տալ. օրինակ՝ Պօլսը տասը գաւաք քուր խմեց, եւ ո՛չ թէ տասը գաւաքներ:

Երբեմն կեանքի տեղութիւնը կամ ժամանակի երկարութիւնը շեշտելու համար յուշակոչով տալ. օրինակ՝ Քառասուն եՐԿԱՐ տարիներ՝ գրագէտը սպասարկած է հայ գրականութեան:

ԲԱՑՈԹԵԱՅ ԵՒ Ո՛Ն ԻՒ ԲԱՅՕԴԵԱՅ

Բառակերտումի կենթարկուած բառերուն ճշգրիտ ուղղակիութիւնը կարողութիւն է անոնց ճշգրիտ ստուգաբանութեան հետ: Բացօթեայ բառը կու զայ բաց եւ օք-էն, որ կը նշանակէ առանց տանիքի՝ բաց տեղ մը հանգչիլ, գիշերել: Բառը կերտուած է շատ հաւանաբար անցեալին մէջ կարուաններու րաց զաշտին մէջ զիշերելը ընտրուելու համար:

Եթէ գաս նէ

Նէ-ն այստեղ տեւորը է, որովհետեւ երէ-ին հետ կրկնութիւն է. երկրորդ՝ թրքերէն լատ մըն է: Պէտք է թել երէ գաս: Նէ-ի դործածութիւնը շատ ընդհանրացած է. պէտք է խուսափել անկէ:

ԵՏԻ, ԵՆԻ

Հայերէնի մէջ բառակիրքի ե գիրը կը հնչուի եւ. պէտք չունինք օտար բառերը, որոնք իրենց սկզբնաւորութեան ե հնչիւնը ունին՝ եւ-ով զրեւ. օրինակ՝ ԵՆԻ, ԵՆԻ, ԵՆԻԵ: Պէտք է զրեւ՝ ԵՏԻ, ԵՆԻ, ԵՄԻ:

Հայ լեզուին մէջ է՛ք վերջաւորութիւնով արմատական լատ չկայ: Եղածները լատակերտումով յառաջ եկած են. ուրինակ՝ ուքօրէք, հիւմարկէք, տնօրհնէք: Ունինք եք կամ էք վերջաւորութեամբ. օրինակ՝ ուքեք, կեղեք. հէգ. մէգ: Երբեք այս հիման վրայ եւս է՛ք թէ է՛ս:

Զուրկ կը գործածուի երբ անձ մը կամ իր մը՝ շունի փափաքելի յատկութիւն մը. ատկա իրեն չէ տրուած: Զուրկին մէջ կայ մարդուն կամքէն անկախ տարր մը. օրինակ՝ կոյրը տեսողութեան ԶՈՒՐԿ է, հետեւ է, իրեն չէ տրուած: Իսկ զերծը՝ կամաւոր հետաքուստ մըն է: Ենթական զիտնումով որ այսինչ բանը փափաքելի չէ, սպելով հետեւ կը մնայ անկէ. օրինակ՝

ԵՐԱԽԱՅ ԵՆ Ո՛Ն ՔԷ ԵՐԵԽԱՅ

Բառը կու գայ զրաբարէն. կը նշանակէ նոր ծնած, չմկրտուած անձ: Այս բառէն շինուած է երախայրիք բառը, որ կը նշանակէ աղքի պտուղ, առաջին բերք:

Գիտակից մարդը մոլուխլններէ ԶԵՐԾ կը մնայ:

ԸՆԴՈՒՆԵՑԱՅ ԵՆ Ո՛Ն ՔԷ ԸՆԴՈՒՆԵՑԻ

ԶԱՏԿՈՒԱՆ ԵՆ Ո՛Ն ՔԷ ԶԱՏԿՈՒԱՅ

Ունինք կարգ մը զոյականներ, որոնք երկի սեռականի մէջ աւան կ'առնեն եւ ո՛չ թէ ուայ. օրինակ՝

Ընդունիլ բայը կանոնաւոր բայ մըն է եւ ո՛չ թէ անկանոն. սատի անկանոն խոնարհման հետեւելու չէ: Այս պատճառով անցեալ կատարելին մէջ պէտք է ըլլայ ընդունեցայ, ընդունեցար, ընդունեցաւ, ինչպէս՝ խօսիլ — խօսեցայ, խօսեցար, խօսեցաւ:

Ատու — ատուան, ամառ(ն) — ամառուան, օր — օրուան, ամիս — ամսուան, տարի — տարուան, իրիկուն — իրիկուան:

ԸՆԹԵՆՆԵԼԻ ԵՆ Ո՛Ն ՔԷ ԸՆԹԵՆՆԵԼԻ

Սեռականի մէջ աւան վերջաւորութիւն սենցալ զոյականները՝ ընդհանրապէս ժամանակ ցոյց տուող բառեր են:

Բառը կազմուած է ընթեռնուլ աներեւոյթուլ եւ առաւել ի յետադաս մասնիկով: Զայնպիտութեան կանոններուն համաձայն բառամէջի ուն կամ ամբողջովին կը կորսուի եւ կամ անկէր ը-ի կը վերածուի: Այս պարագային բառը պէտք է ըլլայ ընթեռնի եւ ո՛չ թէ ընթեռնելի:

ԶԲԱՂԱԾ ԵՆ Ո՛Ն ՔԷ ԶԲԱՂՈՒԱԾ

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ԵՆ ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ

Ահուաւոր շատ տարածուած սխալ մը — գրադուած: Բային աներեւոյթն է պարզիլ, որուն անցեալ զերբայն է ըզբաղած եւ գրադեր, ինչպէս ունինք խօսիլ. խօսած — խօսեր: Զգրադուած ըլլալու համար աներեւոյթը պէտք է ըլլար գրադուիլ:

Այս երկու բառերը նրբութիւն մը ունին, զոր շատեր կը շփոթեն: Ընկերայինը կապուած է ընդհանուր ընկերութեան հետ, իսկ ընկերականը՝ կը վերաբերի աւելի անհատին: Մարդը միտամասնի ընկերային եւ ընկերական էսկ կընայ ըլլալ: Անհատը, կ'ապրի մարդկային հաւաքովանութեան մը ծոցին մէջ, որ ընկերութիւնն է եւ հետեւաբար ընկերային

էակ մըն է: Եթէ այդ ընկերութեան ծոցին մէջ ներամտիւի կեանք մը ապրելու տեղ, կ'ապրի ծառայութեան կեանք մը, այլասէր եւ ընկերասէր է, ու փնտոսուած իր շքեղատէն, կը դառնայ ընկերական մարդ:

Ամէն մարդ, ամխտիր, ընկերային էակ մըն է, սակայն. ո՛չ ընկերական:

Ընկերական բառը կը գործածուի նաեւ կուսակցական յնկերներու հանդիպումներու համար:

ԹԱՏՐԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

Թատրերգութիւն բարդածանց բառին արմատն է քատր, որուն վրայ աւելցած է երգ երկրորդ արմատ մը եւ ութիւն մասնիկը: Սխալ է գրել քատրբաքիւն: Կը գրենք քատրբական, որովհետեւ կազմուած է քատր արմատին դրաբարեան սեռականին — քատր — եւ ակամ յետադաս մասնիկին միացումով:

Սխալ է նաեւ եղերգ բառը, պէտք է ըլլայ եղերերգ (ողբերգ). կազմուած է եղեռն եւ երգ արմատներու միացումով:

ԽԱՐՈՒԿԱՀԱՆԴԵՍ

Ընթացիկ դարձած է գրել խարՈՅկահանդէս՝ փոխանակ խարՈՒկահանդէսի: Նորէն կը գրենք ստուգարանութեան եւ ձայնափոխութեան: Բառը կազմուած է խարոյկ եւ հանդէս արմատներով: Բառամէջի ոյ Լրկարարուր բառակերտուածի ատեն ու-ի կը վերածուի. օրինակ՝ բոյր — բուրի, քայն — քանաւորել, խարոյկ — խարուկահանդէս:

Թերեւս տարկողներ ըլլան՝ թէ այս կանոնը յոյսորձակ չէ եւ բացառութիւններ կան: Կ'ընդունինք թէ իրաւացի է այս զխտողութիւնը, եւ արդէն այդ բացառութիւնները յիշած ենք ձայնափոխութեան կանոններուն մէջ: Մեր ջանքը պէտք է ըլլայ այդ բացառութիւններուն թիւը նուազեցը-

նել եւ ո՛չ թէ աւելցնել, այլասէր հայ լեզուին մէջ անխտու-նութիւն կրնայ տիրիլ:

ԽՈՇՈՐ ԵՒ ՄԵՄ

Այս երկու բառերն ալ ցոյց կու տան անընտան, սրտասովոր երեւոյթ մը: Խոշոր յատուկ է ծաւալի, խակ մեծը՝ որակի: Օրինակ. արտասովոր ծաւալ ունեցող Վրբ մը՝ խաշոր Վրբ է: Կ'ըսենք խոշոր Վրբ, հասկնալով սովորականէն աւելի ծաւալ ունեցող Վրբ: Երբ ըսենք մեծ Վրբ, կը հասկնանք որսւ տրժէք ներկայացնող Վրբ (տնձ):

ԽՈՍՍԱՆԱԼ ԵՒ Ո՛Ն ԲԷ ԽՕՍՍԱՆԱԼ

Կը գրենք ստուգարանութեան: Բառին արմատն է խսստ եւ ո՛ն թէ խօսք: Խոստ կը նշանակէ ուխտ: Իմաստով կը մօտենայ խօսք տալ-ուն հետ եւ այլ հիման վրայ այ շր-փոթ կը ստեղծուի:

ԽՈՐԱԶՆԻՆ ԵՒ Ո՛Ն ԲԷ ԽՈՐԱԶՆԻՆ

Ահաւասիկ շատ ընդհանրացած սխալ մը — խորազնին — որ յամառած է տեւապէս իր զստութիւնը սրահել: Նորէն ուրիշ գրմանք ձայնափոխութեան կանոններուն: Առենք գննել, գննող, գննալիւն բառերը: Այս երեքին ալ արմատը նոյնն է — գնն: Ինչո՞ւ կ'ստուած է ի ձայնաւորը. սրտասխանը կու տայ ձայնափոխութիւնը. բառամէջի ի Վրբ, բառակերտուածի ատեն կը սղուի կամ անգիր ը-ի կը վերածուի: Վերոյիշեալ բառերուն մէջ սղուիք երկու ու, որովհետեւ ի ձայնաւորը սղուած է:

Կը գրենք սղուի կանոնի մը: Բառակերտուածի ընթացքին, երբ արմատը կը սղուի տնձ բառին վերջը եւ իրմէ վերջ մասնիկ չ'ունենար, իր արմատական ձեւը կը սրահել. օրինակ՝ սիրտ — քաջասիրտ: Եթէ ընդունինք որ գննիմ-

արմատն է, փորձենք զայն յառուկերտուժի ենթարկել, ի՞նչ կ'ըլլայ արդիւնքը — գննել, ինչ որ ծիծաղելի է: Սակայն եթէ ընդունինք զնին ձեւը, բառակերտելով կը ստանանք զննել:

Այս հիման վրայ սէտք է զրել խորագնին և ո՛չ թէ խորագննին:

ԾԱՆԵԼ ԵՆ Ո՛Ն ՔԷ ԾԱՆԼԵԼ

Կաղճուած է ծալ արմատով և ել բարակերտ մասնիկով: Աւելորդ է երկորդ լ բաղաձայնը:

Ունինք բառեր, որոնց մէջ զիր մը կը հնչուի որպէս զոյդ, բայց չենք կրկնէր. օրինակ՝ ամէն, յիսուս, հրամայ, փետել, փտիլ:

ԾՆՐԱԳԻԻՐ ԵՆ Ո՛Ն ՔԷ ԾՆԿԱԶՈՒՅ

Չոք բառը թրքերէն է և հետեւաբար թոյլատրելի է զայն հայերէնի մէջ զործածել: Պէտք է լսել ծնրադիր — ծուռի զբաժ կամ ծուռիկ ևկած:

ԿՏՐԵԼ — ԿՈՏՐԵԼ — ԿՈՏՈՐԵԼ

Կտրելը կը նշանակէ իրէ մը կամ մարմինէ մը մաս մը, բաժին մը հանել. իսկ կտրեիլը փշրանքի կամ մասնիկներու բաժանման զողովարը կու տայ. օրինակ՝

Կտրձանը կտրեցի, ապակին կտրեցի:

Ունինք նաև կտտրել բառը, որ կը նշանակէ բազմաթիւ իրերու, կենդանիներու, մարդերու միաժամանակ սնչապոստը:

ԿՈՒ-Ի ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆԸ

Գ. լծորդութեան պատկանող ևրք բայեր կան, որոնք սահմանական եղանակ ներկայի և անցեալ անկատարի մէջ,

կըլ տեղ կա կ'առնեն: Ինչպէս կը-ն, նոյնպէս կու-ն պէտք է բայէն անջատել՝ զրելու ատեն. օրինակ՝ կու գամ, կու լամ, կու տամ: Զանոնք թէև անջատ կը զրենք, սակայն միասին կը հնչուին, կարծէք թէ միացած ըլլային:

Կարլ մը աշակերտներ սրտառոց ձեւով կը զրեն վերոյիշեալ բայերուն սահմանական եղանակի ներկան և անցեալ անկատարը կ'ուզամ, կ'ուլամ, կարծէք թէ աներեւոյթը ուզամ, ուլամ և ուտամ ըլլար: Աններելի սխալ մըն է, որմէ պէտք է ձերբարկուել:

ՀՈԳԻ ԵՆ ՀԱՏ

Հոգին վերապահուած է մարդուն, իսկ հատը՝ կենդանիներուն և անչունչ իրերուն. օրինակ՝ Չորս հոգի հրաւիրեց: Տասը հատ կերաւ:

ՃԱԿՏԵՆ ԵՆ ՃԱԿԱՏԵՆ

Հայերէնի մէջ բազմանիշ բառեր կան: Բոռի մը զանազան իմաստներուն միջև չիտթէ փրկուելու համար, երբմի հնչիւնափոխութեան օրէնքներուն կարելի է դիմել: Ճակատ կը նշանակէ թէ՛ մարդուն զլիսուն յառաջամտը և թէ՛ սրտերովի յառաջամտը: Մարդկային ցակատը ընորոշելու համար սէտք է բառը հոլովել հետեւեալ ձեւով.— ցակտին, ցակտին, ցակտով (ա-ը յասլակով), իսկ ռազմացակատը հետեւեալ ձեւով:

Ճակատին, ցակատին, ցակատով (ա-ը սլահելով):

Նոյնն է սլարական գուլս բառին.— կը նշանակէ մարդկային մարմնին սնդամներէն մէկը, նաև զլրջի մը զլիսուսը բաժանումները: Երբ ակնարկութիւնը կը վերադարձի մարդուն գլխուն, պէտք է ու-ն կրճատել, իսկ եթէ գիրքի մը բաժանումին՝ պէտք է ու-ն սլահել: օրինակ՝

Գլխէն հարուած մը ստացաւ:

Գիրքը տասը գուլիտ կը բաղկանայ:

Ունինք նաև շարժ թափն ստորագրոն: Շարժքուան կը նշանակէ Շարժ օրուան, իսկ շարժքուան — եօթը օրուան:

Ունինք նաև մարմին բառը, որ երբ կը նշանակէ մարդկային ֆիզիքը, հոլովման ստեն կը կրճատենք ի վերջ. օրինակ՝ մարմնի, մարմնէ, մարմնով. իսկ եթէ նշանակէ յունճնախումբ՝ պէտք է ինն պահել. օրինակ՝ կնդրոնական Մարմինէն հեռագիր մը ստացայ:

Մի՛ ԳՐԵՔ	ԱՅԼ՝ ԳՐԵՑԵ՛Գ
Բացականչել	բոցալանչել
Ծայրահեղ	ծայրայեղ
հեղափոխ	խելափ
Կատակութիւն	կատակ
Մարդիկներ	մարդեր, մարդիկ
Յետագայ	հետադա
Պէտքութիւն	պէտք
Տղաքներ	տղաք, տղաներ
Տուններնիս	մեր տունը
Փառայեղ	փառահեղ

ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ եւ ո՛չ քէ ԳԱԼ

Գալ—ը թրքերէն է և հետեւաբար դոյնութեան իրատունը չունի դրական լեզուէն ներս: Պէտք է ըսել յառաջիկայ, երբ պիտի բնորոշուի դալիք պէտք մը. օրինակ՝ յառաջիկայ շաքաթ՝ տարի:

ՅԱՌԱՔԵՐԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆ

Որ բառը որպէ՛ս դերանուն գործածուելով՝ կը փոխարինէ դոյնական մը: Այս դոյնականը կը կոչուի յարաբերեալ, իսկ ար բառին նախադասութիւնը՝ յարաբերական նախադասութիւն: Յարաբերական նախադասութիւնը երկրորդական նախադասութիւն մըն է, որ երկու ձեւով կը գործածուի:

1.— Կրնայ վըխաւոր նախադասութեան մը մէջ մտնել և միջանկեալ նախադասութիւն ըլլալ. օրինակ՝

Այն անձը՝ որ իր առողջութեան հոգ չի տանիր, կը սուսօծէ:

2.— Կամ վըխաւոր նախադասութենէ մը ետք դրուել. օրինակ՝

Սա գնեցի այն գիրքը, որ անուրդի դրուած էր:

Որ յարաբերական դերանունը քիւով կը համաձայնի իր յարաբերեալին հետ, իսկ հոլովով՝ իր նախադասութեան բային խնդրառութեան հետ:

Կու տանք օրինակներ.

Այս մարդը՝ որ կը քալէ, հայրս է:

Այն աշակերտը՝ զոր ծեծեցիր, եղբայրս է:

Այն անձը՝ որուն նամակը յանձնեցիր, բարեկամս է:

Այն մարդը՝ որմէ պտուղ գնեցիր, հօրեղբայրս է:

Որ յարաբերական դերանունը կրնայ իր քիւով չհամաձայնի իր յարաբերեալին հետ, սակայն չի՛ կրնար հոլովով չհամաձայնի յարաբերական նախադասութեան բային հետ. օրինակ կրնանք ըսել՝ գիրքերը՝ որ հոն դրուած էին, փոխանակ ըսելու՝ որոնք հոն դրուած էին. սակայն չենք կրնար ըսել՝ գիրքերը՝ որ հոն դրած էին. պէտք է ըսել գիրքերը՝ զորս հոն դրած էին:

Մենք կը նախընտրենք որ յարաբերական դերանունը թիւով ալ համաձայնի իր յարաբերեալին հետ և ըսենք — գիրքերը՝ ՈՐՈՆԻ հոն դրուած էին:

Նախընտրելի է յարաբերական դերանունը և յարաբերեալը իրարու ջով դնել, այլապէս կրնայ շփոթ ստեղծուիլ:

Աշակերտները յաճախ կը գործածեն որք ձեւը, գար—ին տեղ, ինչ որ սխալ է: Յոգնակի հայրականին մէջ գործածել զարս: Զարս և, գարս ձեւերուն մէջ գ վերի ներկայութիւնը կրնայ ոմտնց համար զրոյստեան թուիլ, յայտ պէտք չէ մեկ

խորտակեցին: Ուրիշ զերանուններու մէջ ալ կը գործածենք. ես-գիտ, աշխ-գայն, սենեք-գանոմք, իրենք-գիրեմք:

Որ յարաբերական շերանունին գործխտանն է ՈՐՈՎ. և. ո՛չ թէ որմով:

Պէտք է շփոթել ուր-ը ոյ-ին հետ: Ուր կը գործածուի միայն տեղ ընտրուելու համար. մինչ որ-ը կրնայ ընտրուել տեղ, սնձ, իր, կենդանի, և ալլն:

ՅՈՒԵԼԵԱՆ

Սխալ բառակերտումի ենթարկուած ուրիշ լատ մըն ալ այս է: Կը զիմենք նորէն մեր ոչտրակիմ' ստուգաբանութեան: Բառամէջի եա երկրարբառ բառակերտումի ստեղծար կը կորսնցնէ. օրինակ՝ մատեան — մատեանդարան: Այս հիմամբ սէտք է ըսել յորելեան — յորելեանկան, և ո՛չ թէ յորելեանկան կամ յորելեանական: Նոյնն է պարսկան ակոյեան բառին: Պէտք է ըսել ախոյեանկան խաղեր և ո՛չ թէ ախոյեանկան խաղեր:

ՅՈՒԳՆԱԿԻԻ ԿԱԶՄՈՒԹԻԻՆ

- 1. — Ունինք յոյնակերտ երկու մասնիկներ . եր և և եր:
- 2. — Եղակի ուղղականին վրայ կ'աւելցնենք եր մասնիկը, և թէ բառը միավանկ է. օրինակ՝ Տուն-տուններ, ժամ-ժամներ, դաս-դասեր:

Եր յոյնակերտ մասնիկ կ'առնեն նաեւ մէկուկէս մասնիկնոց բառերը, և թէ սուղ վանկը բառին վերջն է. օրինակ՝ վաղը-վաղքեր, եղբ-եղքեր, տեղը-տեղքեր, կայր-կայքեր: Ներ կ'առնեն՝ և թէ սուղ վանկը բառին սկիզբն է. օրինակ՝ դիւիչ-գրիչներ, տակ-տակներ, կտակ-կտակներ, տնակ-տնակներ:

3. — Գրաբարի մէջ կարգ մը միավանկ բառեր իրենց վերջաւորութեան արմատականն մը սունն, որ մեր ներկայ աշխարհարարի եզակի ուղղականին մէջ չի յայտնուիր: Երբ

այդ բառերը յոյնակիի կը վերածենք, զեղջուածն մտաւր կը կենդանանայ. օրինակ՝

Լեռ(ն)-լեռներ, քոռ(ն)-քոռներ, եղ(ն)-եղներ:

Բացառութիւն կը կարգեն կարգ մը բառեր. օրինակ՝

Անձ(ն)-անձեր, կայք(ն)-կայքեր, մաս(ն)-մասեր, սեր-մը(ն)-սերմեր:

4. — Բաղմավանկ բարդ բառ մը, որուն բաղադրիչ երկրորդ մասը միավանկ բառ մըն է, կը ստանայ եր. երբ միավանկ բառին բուն իմաստը պահուած է. օրինակ՝

Քարեր-տապանաքարեր, կէտ-միջակէտեր, հայր-նախահայրեր:

5. — Երբ բաղադրիչ երկրորդ մասը կը կորսնցնէ իւր բուն իմաստը և ջոյց կու տայ ունեցող, կատարող, գործող, այն ստեղծներ կ'առնէ յոյնակիի մէջ. օրինակ՝

Վարժ-մահկավարժներ, առակախօս-առակախօսներ, ձեռագիր-ձեռագիրներ:

6. — Միավանկ բառ մը երբ նախադաս մասնիկներ առած լլլայ, յոյնակիի մէջ ներ կ'առնէ. օրինակ՝

Մակդիր-մակդիրներ, մակբայ-մակբայներ, բաղաձայն-բաղաձայններ:

7. — Բաղմավանկ բառ մը յոյնակիի մէջ ներ կ'առնէ. օրինակ՝

Թշնամի-թշնամիներ, քարեկամ-քարեկամներ:

8. — Անձայն յ-ով վերջաւորուող բառերը, յոյնակիի մէջ յ-ն կը կորսնցնեն. օրինակ՝

Սպայ-սպաներ, շղթայ-շղթաներ, տպածոյ-տպածոներ:

9. — Ունինք բաղմաթիւ բառեր, որոնք պարսկի մէջ յոյնակերտ ք մասնիկը առած են, բայց այդ բառերը մենք եղակի նկատելով, կ'աւելցնենք եր կամ ներ յոյնակերտ մասնիկները. օրինակ՝

Աղօթք-աղօթքներ, վերք-վերքեր, անէծք-անէծքներ:

Կարգ մը բառեր սլահած են իրենց պարսերան յոյնակի ձևեր. օրինակ՝

Մարդ-մարդիկ, կին-կանայք (նաև կիներ), տիկին-տիկ-
նայք (նաև տիկիններ), պարոմ-պարոնայք (նաև պարոն-
ներ), որդի-որդիք (նաև որդիներ), եղբայր-եղբայրք (նաև
եղբայրներ) :

Գրաբարեան ձեւերը կը գործածուին քաղաքայտրական
խօսակցութիւններու եւ գրութիւններու մէջ :

10.— Ք գրաբարեան մասնիկի յաւելումով յայնակի կը
կազմուին ցի եւ ունի վերջածանց մասնիկով բառերը . օրե-
նակ՝

Պէտրուքցի-պէտրուքցիք, մշեցի-մշեցիք . Արշակունի-
Արշակունիք :

ԹԵԼԱԳՐԱՆՔՆԵՐ

Ուշադիր պէտք է ըլլալ որ բայը իր թիւով համաձայնի
եմքակային թիւին հետ : Եղակի ենթակայ մը, կողակի բայ
կ'ուզէ, իսկ յոյնակի ենթակայ մը, յոյնակի բայ մը :

Հաւաքական անուն մը կողակի է եւ հետեւաբար կ'ուզէ
կողակի բայ մը . օրինակ՝

Ժողովուրդը կ'երգէ . բանակը կը քալէ . Ե . դասալսանը
պտայտի գնաց :

Մարդիկներ եւ տղաքներ ձեւերը սխալ են . պէտք է ըլ-
լան մարդիկ եւ տղաք :

Տուէ՛ք յոյնակին հետեւեալ բառերուն .

Պտուղ, աստղ, գլուխ, մկրատ, քարակոփ, քաղաձայն .
փայտահատ, մարտանաւ, քաժնետոմս, պաք, տետր, լոյս .
մուկ, հնչիւն, առաւօտ, որսորդ, չարամիտ, խոտակիտ, փա-
մակատար, կիւն, պարոն :

ՇՆՈՐՀԻԻ ԵՒ ՊԱՏՃԱՌՈՎ

Շնորհիւ կը դործածենք կրթ տուեալ գործի մը սրբիւն-
քը փափաքելի կամ լուս է, ըստ ենթակային . իսկ պատճա-
ռով՝ եթէ հակառակն է . օրինակ՝

Պրն . Յովսէփին շնորհիւ կրցայ ուսումս շարունակել :
Անոր պատճառով սնանկացայ :

ՈՒՂԻ ԵՒ ՈՒՂԻՊ

Այս երկու սրմատ բառերը բառակերտումի տունն ըլլա-
թութիւն կը ստեղծեն : Պէտք է դիմել ձայնափոխութեան օ-
րէնքներուն : Բառակերտումի ատեն սեղի-ին ի գլուխ ե-ի կը
վերածուի, մինչ սեղի-ին ի-ն կը կորսուի . օրինակ՝

Ուղի — սեղեկից, ուղիղ — սեղանկիւն :

Ձայնափոխութեան օրէնքներէն զատ, կարելի է ոգտու-
գործել նաեւ բառերուն ստուգարանութիւնը : Ուղին փախայ
կը նշանակէ, իսկ ուղիղ՝ շիտակ : Այս հիման վրայ՝ ուղե-
կորոյս, որ կը նշանակէ ճամբան կորսնցուցած, կը գրուի
մէկ դ-ով, իսկ ուղղագրութիւն, որ կը նշանակէ ուղիւզ գը-
րել, երկու դ-ով : Կարգ մը օրինակներ՝

Ուղեցոյց, ուղեկորոյս, ուղեմուտք, ուղեկից :
Ուղղակի, ուղղամիտ, ուղղանկիւն, ուղղել :

ՊԶՏԻԿ ԱՂԶՆԱԿ

Աւելորդաբանութիւն է եւ հետեւաբար՝ սխալ, նոյն նա-
խագասութեան մէջ գործածել երկու բառ, որոնք նոյն ի-
մաստը ունին . օրինակ՝

Աղջնակ կամ պզտիկ աղջիկ, բայց ո՛չ պզտիկ աղջնակ :
Ուրիշ օրինակ՝ գրքոյկ կամ պզտիկ գիրք, բայց ո՛չ՝
պզտիկ գրքոյկ :

ՊԵՏՔ Ե ԽՕՍԷՐ

Պէտք է հարկադրական ձեւին ընկերայող բայ մը տնջեալ
ընդունելութիւն չէ՞ որ պէտք է եր-ով գրուի : Պէտք է խօսելը
նախագասութեան ուղղեանական ձեւը կողմ է պէտք է որ խօ-
սելը, որուն մէջէն որ շարժապարտ յաստուած է :

Սլայմնեյլ-ը Լկած է գրաբարեան սպանանեյլ յայտն, կոր-
որնցնեյլով Լրկու Թ-Լրուն միջնե Կտնուող ա-ը: Սպաննեյլը ա-
ռանձին չէ որ այդ փոփոխութիւնը կրած է, կան ուրիշ բա-
յեր ալ: օրինակ՝ մտանալը եղած է մոռնալ, մտանեյլը՝
մտնել, տեսանելը՝ տեսնել: Բայեր՝ որոնք իրենց արժատին
և վերջուորութեան միջնե մասնիկներ սենին, կր կոչուին
յաւելուածով բայեր:

Սպանութիւն գոյականին պարագան տարբեր է: Այս
գոյականը կազմուած է սպան արժատով և ուրիւն յետա-
գաս մասնիկով: Ունինք ուրիշ օրինակներ ալ՝ տես(անել) -
տեսուիլուն, տեսողութիւն, և այլն:

ՎԱՃԱՌԵԼ ԵՆ ՎՃԱՐԵԼ

Երկու շփոթուող բառեր: Դիւրացնելու համար բանք
որ խանութպանը կը վաճառէ (կը ծախէ), իսկ յաճախորդը
իր զինած ապրանքին փոխարէքը կը վճարէ (կու տայ): Ու-
րիշ բառեր — վաճառք, վաճառակցան, վաճառատուն: վնա-
ւորդ, վճարուժ, վճարելի:

ՎԱՍՆՁԻ, ՈՐՊԷՍՁԻ

Գրաբարի մէջ վասնզի, որպէսզի, քանզի, դէսյի, բացյի,
նոյնիսկ բառերը տնջատարար կը գրուէին, այսպէս՝ որպէս
զի, դէպ ի և այլն, բայց աշխարհաբարի մէջ մենք գտնենք
միացած կը գրենք:

Անջատ կը գրենք ի դիմաց (կողմէն) և ի վեր բառերը:

ՎԵՐԱԳՆԱՆԱԼ

Աւելորդարանութենէ պէտք է խուսափել: Վերադառնա-
լը բուսարար է մարդու մը կամ իրի մը դարձը բնորոշելու
համար. աւելորդ է ետ-ը զենել վերադառնալուն առջեւ:

Վերջ բառը գոյական է: Կը գործածուի սեռական հոլո-
վի հետ. օրինակ՝ կեանքին վերջը, գիրքին վերջը, բառին
վերջը:

Ետք բառը յետադրութիւն է: Կը գործածուի յայտառ-
կան հոլովի, նաեւ ժամանակ շոյց տուող բառերու հետ.
օրինակ՝ դասէն ետք, ճաշէն ետք, երկու ժամ ետք:

Յետոյ բառը մակրայ է: Կը գործածուի յայր հետ. օրի-
նակ՝ ճաշեց՝ յետոյ մեկնեցաւ: Դասերը սորվեցաւ՝ յետոյ
քնացաւ: Յետոյ-ն կրնայ փոխարինուիլ նաեւ. ապա մակրա-
յով. օրինակ՝ ճաշեց՝ ապա մեկնեցաւ:

ՅԵՐԵԿ

Կը գրենք մեր գլխաւոր գէնքին՝ ստուգաբանութեան:
Յերեկ բառը կազմուած է ց + երեկոյ-ով և կը նշանակէ
մինչեւ Լրեկոյ: Զունինք որեկ ձեւով արժատ մը, որ ց-ին
միացուածով իմաստ առնէ:

ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ

Այս մասին մ'չլ կու տանք կարգ մը ծանօթութիւններ, որոնք առաւելաբար ստուցելն կը վերաբերին: Այդտա է վանոնք իր աշակերտներուն վրասնցելու, եթէ անոնց միտքը լուստիան հասուն կը նկատէ տրուած բացատրութիւնները բարձրելու չափ:

ՕՏԱՐ ԲԱՌ

Ուղղաւորական ղեկներու մ'չլ օխա, նոքա, պամբա եւ այլ նման բառերու առջեւ կը վնեն օտարամուտ անտիանը եւ կ'ըսեն հետեւորար, վանոնք առանց յ-ի սէտք է գրել: Կ'ուղենք մասնակի յաւելում մը ընել: Արդեօք օտարամուտ չենք քահանայ, շուկայ, շղթայ բառերը, զորս յ-ով կը գրենք: Զանոնք առած ենք ասորերէն լեզուէն: Ինչո՞ւ այս խորութիւնը: Պատասխանը այս է: Հայ լեզուն՝ այն ինչ որ ներածած է օտար լեզուներէն, մ'ինչեւ Ռուբինեան իշխանութեան անկումը, որսէս հասարակ անուն, դուրս ձգելով տեղանուններն ու անձնանունները, վերաւորարտ սուրբ-գրային, մարած է վանոնք եւ այսօր մենք այլ բառերը հայ լեզուի բառապանակին անհրաժեշտ մասերը կը նկատենք, առանց անգրագատելու՝ որ անոնք օտարամուտ են: Օրինակ՝ քահանայ, սատանայ բառերը յ-ով կը գրենք վերջաւորութեան, ըսելով որ հայերէնի մ'չլ ա-ով վերջապող թառ չունինք:

Այն բոլոր օտար բառերը, որոնք հայերէնի մ'չլ մուտ գործած են Ռուբինեաններու անկումէն ետք, տակաւին բաւարար առիթ չեն ունեցած մարտուելու հայ լեզուին մ'չլ եւ հետեւաբար այդ բառերն են՝ որ առանց յ-ի կը գրենք, երբ ա-ով վերջանան. օրինակ՝ ամիրա, աղա, փաշա, նոքա: Իսկ վաղով օտար անգրագատելու եւ անձնանուններուն, բոլորն ալ մեր մատենադրութեան սկիզբէն ի վեր անխոր

առանց յ-ի կը գրենք՝ երբ ա-ով կը վերջանան. օրինակ՝ եղիա, Երեմիա, Սամարիա, Ասիա, Երուսաղ, եւ այլն:

Ա-ՈՎ ՎԵՐՋԱՅՈՂ ԲԱՌԵՐ

Գրաբարի մ'չլ ունինք այլ սլարապաներ ալ, զորս կ'աւելնք հաս յիշատակել. —

Սա, սորա, սմա, սոքա, գոսա:

Պա, դորա, դմա, գդա, դոքա, գդոսա:

Նա, նորա, նմա, զնա, նոքա, զնոսա:

Ասանց վրայ կարելի է աւելցնել համարեա քէ բառը որ ցրտարէն կու գայ: Գրաբարի մ'չլ կը նշանակէ կարծէ՛ բէ, գրէ՛ բէ, այսինքն համարել յայն հրամայականը (համարեա՛ բէ, գրեա՛ բէ), բայց սխալաբար մ'չլ անցած է գրեքէ իմաստով:

ԿԸ ՍԿՍԻ, ԿԸ ՍՊԱՍԷ

Կարգ մը մարդիկ՝ այն յայտերը, որոնք շատիւն ղեկերով կը սկսին — գ, ս, շ, սահմանական ներկայ եւ անցեալ անկատարի մ'չլ կ'առաջարկեն գրել կ'սկսի. կ'ստիպէ, կ'սպասուէ, այն պատճառաբանութեամբ թէ այլ շատիւն ղեկերը իրենց առջեւ ունին շլրուող՝ բայց հնչուող ը ձայնաւորներու քանի որ կը-ն ձայնաւորով սկսող բառին տողեւ ը ձայնաւորը կը կորսնցնէ, ինչո՞ւ գրել կը սկսի. կը սպասուէ եւ ս'չ թէ կ'սկսի, կ'սպասուէ:

Այս հարցին կարելի է պատասխանել սղաւինելով ցրտարարին: Գրաբարի մը գ, ս, շ, բաղաձայններէն առաջ զլուտուող ը ձայնաւորը անպայման ընդունուած է, եւ այլ հիմամբ ու ըսուած է ի սպաս, ի սպաս, ի գրասան եւ ո'չ թէ յսպաս, յսպաս, յգրասան: Նոյն պատճառաբանութեամբ ալ մենք կը գրենք կը շտապեմ, կը գրանում, կը սկսի, կը սպասուէ, առանց սղաւթարցի: Պէտք է գիտնալ սակայն որ ցրտեք միտցած կը հնչենք:

Օտար բառերն ու յատուկ անունները հայ այբուբենով արտաստեղծելու դործողութիւնը կը կոչուի տառադարձութիւն: Մեր պատմութեան մէջ այս դործողութիւնը երկու ձևով տեղի ունեցած է:

1. — Տառադարձութեան հին կանոն, որ փորձած է օտար բառերը արտաստեղծել իրենց հայերէնի համապատասխան գիրով. օրինակ՝ Platon—Պլատոն, Paul—Պաւղոս (Պողոս):

2. — Տառադարձութեան նոր կանոն, որ կը փորձէ օտար բառերը զրեւ իրենց հնչւած ձևով. օրինակ. Paul — ֆօլ, Peter — ֆիթր:

ՏԱՌԱԴԱՐՁՈՒԹԵԱՆ ԱՅԲՈՒԲԵՆԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱԿ

a — ա	h — հ	o — ո	v — վ
b — բ	i — ի (յ)	p — պ	x — ք
c — կ	j — յ	q — զ, զ	y — էւ, է
d — դ	k — կ	r — ը, ռ	z — չ
e — ե եւ է	l — լ, լ	s — ս	ch — ժ
f — ֆ, փ	m — մ	t — տ	ph — փ
g — գ	n — ն	u — ս	th — թ

Հին տառադարձութեամբ ընդունուած ձեւերը տնայն են հայերէնին եւ այդ ձևով ալ կը գործածուին:

Նոր տառադարձութեան մէջ հայերէնի ուղղագրութեան հիմնական կանոնները պէտք է որ պահուին: Բառերուն վերջաւորութեան երբ օ-ի ձայն կայ, զրեւ ոյ. օրինակ՝ Հիւկոյ: Օտար բառերու աւ հնչիւնը հայերէնի մէջ օ-ով տուլ. օրինակ՝ Լօզան (Lausanne). Երբ ը եւ ն ձայնները իրարու կից հնչուին, զրեւ ռն. օրինակ՝ Լոֆառոնյ:

Սխալ է այն տեսակէտը որ օտար յատուկ անունները կարելի է ըստ կամս զրեւ: Ընդհակառակը զանոնք պէտք է յորժարցնել հայերէնի ուղղագրական հիմնական կանոններուն՝ որպէսզի կարելի ըլլայ սխալագրութեան անիշխման թենէն փրկուիլ:

Լեզուի մասցամը դժուար գործ է: Հայերէնի մասցիչը մասնաւոր ճիգ պէտք է քափե անխալ խօսելու եւ գրելու համար: Հայերէնի հանդէպ պէտք է բժայնդիլ ըլլայ. որպէսզի այդ կեցումժը վոխանցէ աշակերտութեան եւ մղէ յարգելու հայ լեզուն: Հայ լեզուն յարգելու միակ մամբան. զայն ուղիղ խօսելուն եւ գրելուն մէջ կը կայանայ:

Կարելի է լեզուական եւ ուղղագրական հարցերու մէջ անխալական մարդ գտնել, բայց կարելի է՝ նուազ սխալ գործածող անհատներ գտնել: Մեր ուղեցոյցին նպատակն է սխալներու նուագեցումը, եթէ ոչ ամբողջովին չհացումը:

Այս ուղեցոյցին որոշ մասերը կրնան բարդ քալիլ: Ուսուցիչը, ըստ իր հայեցողութեան, պիտի ընտրէ անհրաժեշտ ու դիրահասկնալի մասերը, եւ զանոնք դասուանդէ. միւսները վերապահելով աւելի ուշ շրջանի մը:

Կանոններուն կցումժ են հրահանգներ: Աւելորդ սեպած ենք ուղղագրելու համար հատուածներ տալ: Ուսուցիչը կրնայ որեւէ հատուած գրել տալ եւ ուղղագրական կանոններուն վերաբերեալ հարցումներ ուղղել:

**

Ուղղագրական այս ուղեցոյցին պատրաստուրեան աւտեն, նկատի առած ենք.

1. — Հետեւեալ հեղինակներուն ուղղագրական գործելը — Արարատ Ղարիբեան եւ Գ. Պարիս, Հայր Վալդան Հացունի, Հայր Արսէն Ղազիկեան, Հ. Ս. Եղիայեան, Արտաշէս Արեղեան, Բենիամին Թաշեան, Յակոբ Թորոսեան, Ս. Գ. Արրահամեան — Բ. Յ. Վերդեան — Վ. Ա. Բոսեսան, Լ. Գարագաշեան:

2. — Ուղղագրական դասագիրք անունին տակ մանչցումժ հրատարակութիւններ:

3. — Հայ մամուլին մէջ լոյս տեսած եւ մեզի մատչելի լեզուական եւ ուղղագրական ճիշտութիւն շօշուածներ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

էջ

3

Ա. Մ Ա Ս

ԿԱՆՈՆԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՁԱՅՆԱԻՈՐՆԵՐՈՒ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ա. — Ա	7
Բ. — Ե	9
Գ. — Է	11
Դ. — Ը	14
Ե. — Ո Լ Ը Թ	16
Նախադաս մասնիկներ	20

ԲԱՂԱՁԱՅՆՆԵՐՈՒ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Զ. — Բ Լ Լ Փ	21
Է. — Գ Լ Լ Ք	22
Ը. — Դ Լ Լ Թ	25
Թ. — Խ Լ Լ Ղ	26
Ժ. — Զ Լ Լ Յ	27
ԺԱ. — Հ Լ Լ Յ	28
ԺԲ. — Զ Լ Լ Զ	30
ԺԳ. — Ռ Լ Լ Ր	31
ԺԴ. — Վ, Ո, ՈՒ, Ի	33
ԺԵ. — Նմանաձայն բառեր	38
ԺԶ. — Երկու ձևով ուղղագրուող բառեր	45

Բ. Մ Ա Ս

էջ

ՈՒՂՂԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ա. ԳԼՈՒԽ. — Գլխագիրի գործածութիւն	47
Բ. ԳԼՈՒԽ. — Կետադրութիւն	52
Տրոհութեան նշաններ	53
Առգանութեան նշաններ	59
Բացայայտութեան նշաններ	62
Գ. ԳԼՈՒԽ. — Տողադարձ	66

Գ. Մ Ա Ս

ՁԱՅՆԱՓՈՒՍՈՒԹԻՒՆ

Ընդհանուր ծանօթութիւններ	69
Ա. — Է ձայնաւոր	72
Բ. — Ի ձայնաւոր	74
Գ. — ՈՒ բաղադրեալ ձայնաւոր	76
Դ. — ԻՒ բաղադրեալ ձայնաւոր	78
Ե. — ԱՅ երկբարբառ	79
Զ. — ԵԱ — ԵԱՅ երկբարբառներ	79
Է. — ՈՅ երկբարբառ	80
Ը. — Պարագայական ձայնափոխութիւն	82

Դ. Մ Ա Ս

ՈՒՂՂԱԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՈՃԱԲԱՆԱԿԱՆ ՍԽԱԼՆԵՐ	84-109
ՅԱԻԵԼՈՒԱՉ	110
ՎԵՐՁԱԲԱՆ	113